

วิชา

ญาณ

ตอนที่ ๒ เกือบทุกศักราช ร. ศ. ๑๑๓ ภาค ๑๑

บ้านแพน

ประวัติ หอพระสมุดวชิรญาณ	หน้า ๑๑๑
เรื่อง ยวนกับฝรั่ง	๑๑ ๑๑๔
อธิบาย การไปเที่ยว	๑๑ ๑๑๓
นิทาน พยาบาท	๑๑ ๑๑๕
การ สร้าง พระพุทธรูป ต่าง ๆ	๑๑ ๑๑๗
พระราชนิพนธ์ เรื่อง อ่างวัน ในหนังสือ	๑๑ ๑๒๐
คำโคลง จารึกลับแลไปขางปอน	๑๑ ๑๒๕
รายงาน หอพระสมุดวชิรญาณ	๑๑ ๑๒๗

นาย ปาดเปรียญ รวบรวม ลงพิมพ์

โดย คำ ตั้งธรรมดัมปาติกสภา หอพระสมุดวชิรญาณ

เรื่อง เลขที่ ๑

ขาย ณ หอพระสมุดวชิรญาณ

และที่ร้านขายหนังสือทั้งปวง

วชิรญาณ

ตอนที่ ๒

จำนวนเดือน พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ ศก ๑๑๓

ประวัติ หอพระสมุทวชิรญาณ

ภาคที่ ๒ เบื้องหอพระสมุท

ต่อภาคที่ ๑ หน้า ๕๖

ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑๒๔๕ ถึง ๑๒๕๖

ตอนที่ ๑ กรมสังฆปริณายก สภาสังฆราชที่ ๓ ต่อที่ ๒ เบื้องหอพระสมุท
ตอนที่ ๓ ตั้งกฎหมายหอพระสมุท แลตอนที่ ๔ ประชุม แลเลิกภคมาชิก

ตอนที่ ๑ กรมสังฆปริณายก สภาสังฆราชที่ ๓

ณวัน พุทธศักราช เดือนสิบเอ็ดแรม สอง ค่ำ ปีมแม เบญจศกจุลศักราช ๑๒๔๕ เพลารাত্রีนครยามเศษ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกจาก พระโรง พระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท ประทับเหนือพระบรมราชอาสน์เบื้องปัจฉิมทิศ พร้อมด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย เฝ้าพระบาท บงกชมาศ ครั้นเสด็จดำรงสิริราชการ แนนดินแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร ตั้งพระเจ้าผู้บัญชาหอพระสมุทวชิรญาณ สภาสังฆราชที่ ๓ คือ ๑ สภานายก กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ๒ เลขาธิการ พระองค์เจ้า

ชบุพลสมโภช แล กรรมลับปาทา ๔ พระ องค์ คือ ๓ พระ องค์ เจ้าเกษม
ศรีศุภโยค ๔ กรมหมื่นศิริรัชลังกาดี ๕ พระองค์เจ้าไชยานุชิต
๖ พระองค์เจ้าไชยน์ตมมงคล แต่ตำแหน่ง อุปนายกนั้น พระราชทาน
สัญญาบัตร ข้างใน

ครั้นเสด็จ ขึ้น แล้ว กรรมลับปาทิกสภาทั้ง ปวง ก็ ลงมือ ประชุม
กัน ครั้ง แรก ใน ห้อง พระโรง มี สภานายกเป็น ประธาน ปฤกษา
แบ่งหน้าที่เจ้าพนักงาน ๕ ตำแหน่ง คือ ๑ ให้พระองค์เจ้าไชยน์ตมมงคล
รับตำแหน่งเทศรี สำหรับรับ จ่าย แล รักษาเงิน กับทำ
บัญชีแจงในการเรื่องเงิน ๒ ให้กรม หมื่นศิริ รัช ลัง กาดี รับ
ตำแหน่งไล บาเรียน สำหรับ จัด ทาหนังสือ แล รักษาจำหน่าย
ให้ยืม แล ทำบัญชีหนังสือ ๓ ให้พระ องค์เจ้าไชยานุชิต รับ
ตำแหน่งฮวงฮักสำหรับรักษาสถานที่แล รับแขก ๔ ให้พระ องค์
เจ้าเกษมศรีศุภโยค รับตำแหน่งวิคตเดย สำหรับจดหมายเหตุ
แล ออกหนังสือพิมพ์ แล ๕ ให้เลขาธิการเป็น ชูระการต่าง ๆ เบ็จเสร็จ
แลมีหนังสือ ไปมา ส่วน สภานายกรับ จะบริวารองการที่จะใช้
เงิน ใช้คนเท่าไร เมื่อตกลง กัน แล้ว จึง จะ มีการ ประชุม ใหญ่
ชี้แจงถวาย สมาชิกทั้ง ปวง แล สภานายกให้เลขาธิการ รับสั่ง
ของ จากกรรมลับปาทิกสภาดำรงก่อนแล้ว ก็ เลิก ประชุม ภายหลัง
เลขาธิการ ขอให้พระ องค์เจ้า วรบรรณาการ คิด ชื่อกรรม ลับปาทิก
๕ ตำแหน่ง เป็น อย่างไร ตกลง เป็น ใช้ ชื่อ เหมัญญิก แทน เทศรี

บรรณารักษ์ แทนไลบาเรียน ปฏิคม แทนที่อวซ. แลสาราณียกร
แทนวิคเคอเรียกต่อมา

กรรม สัม ปาทิกสภา ลำ รบนี้ ตั้ง พระไทย มีน ทมหาย จะตั้ง หอพระสมุด
ประกาศเปิดให้จงได้ แต่ตักที่ พระราชทาน จะให้เป็นที่หอ พระ
สมุด สร้าง ขึ้นใหม่ นั้น กอร่วม จะ แล้ว ก็ชุดคราก เกรงจะไม่เป็นที่
ถาวรได้ จำ จะต้อง รื้อ หรือ แก้ไข กว่าจะแล้ว ก็ยังช้า ถ้าจะ
รอดัง หอพระ สมุดที่นั้นให้จงได้ ก็เป็น อัม ยัง เบียดหอพระสมุดมิได้
ใน บั้นนี้ถึงยังมีได้ ตั้ง หอพระสมุด ใน สถานที่ดี อย่าง ยิ่ง เป็นแต่ได้
ตั้งใน สถานที่ กอสมควร ก็ยัง ดีกว่า ไม่ได้ตั้ง เป็น เจ้ามูลเลย จึง
เห็นว่า ห้องโถง พระ ที่นั่ง จักรกรี ชั้น ต่ำ ข้างตะวันตก (ซึ่ง เป็น ห้อง
อาลักษณ์ปรตัยบั้นนี้) วาง อยู่ สม ควร จะ เป็น ที่ตั้ง หอพระสมุด
ไป คราวหนึ่งได้ จึงได้ นำ ความ ขึ้น กราบ บังคม ทูล พระกรุณา
ขอ พระ ราชทาน ที่นั้น เป็น ที่หอ พระ สมุด ก็ได้ พระ ราชทาน
พระ บรม ราชานุญาต แล้ว จึง คิด ภาระ ที่ จะเปิดหอพระสมุด

กรรม สัม ปาทิกสภา ได้ ทูล เชิญ เสด็จ สมา ชิกมา ประชุม พร้อม
กัน ณ ออฟฟิศ หลวง พระ ที่นั่ง จักรกรี มหาปราสาท ณ วัน พุธ เดือน
สิบสอง ขึ้น ค่ำ หนึ่งในบั้นนี้ เบื้องอกนั้น กำหนด เวลา ย้าย ๒ โมง
เพื่อจะ ทูล ช้ แจง ทมราช สัม ปาทิกสภา ปฤชษา กัน คิดจัด แต่วัน
นั้น เป็น วัน เว้น เสด็จ พระ ราชดำเนิน พระ ราชทาน พระ กระ วีน
รุ่ง ขึ้น จะ เสด็จ พระ ราชดำเนิน ไป เกาะ บาง ปอ้น สมา ชิก บาง

พระองค์ก็ประหาร บางพระองค์ก็มีพระธรรมา - บางพระองค์ก็
 เสด็จมีต้น บางพระองค์ไม่เสด็จอยู่ บางพระองค์ติดราชการ
 แลในกรรมดัมปาतिकเอง บางพระองค์ก็ติดเสด็จ ทรงพระศกพระ
 แลไปราชการบ้าง ที่เสด็จมาประชุมได้นั้นคือ ๑ สภานายก
 ๒ เลขาธิการ ๓ ตำราเนียร ๔ บรรณารักษ์ แล สมาชิก ๕ กรมหมื่น
 กุศลเรศธำรงค์ศักดิ์ ๖ กรมหมื่นเทเวธราชไชยปราการ ๗ พระองค์เจ้า
 สวัสดิประวัติ ๘ พระองค์เจ้าจันทร ทัดจ อานาม ๙ พระองค์เจ้าศรี
 เลาวางค์ ๑๐ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ท่านั้น สภานายกทรงพระดำริว่า
 ยังมีน้อย พระองค์นัก จะอ่านความเห็นถวายก็ยังไม่ชดอยู่ จึงตกลง
 เปนงดการประชุมเดือนไปวันอื่น หนึ่งสภานายก ยาก จะทรง
 ทราบว่าจะมีเงิน ทุนยกจัดการ ไปสักเพียงไหน จึงให้เลขาธิการ
 มีเดหมายทอดถามสมาชิกทั้งปวง ว่า จะประทานเงินเรียราย
 ปีโตเท่าใดตั้งแต่ปีชานล้มฤทธิออกมา แลต่อไป จะประทานปี
 ละเท่าใด ให้ทำใบตอบไปถวายด้วย เปนอันจบการประชุม
 ครั้งที่ ๒ เท่านั้น

เจ้านาย ซึ่งมีส่วนตักนัย เปนมูลสมาชิกเดิม ๕๘ พระองค์ ต้น
 พระชนม์ล่วงลับไปเสียในระหว่างนั้น ๓ พระองค์คือ ๑ สมเด็จ
 พระนางเจ้าสุทธินิเวศนมาภิรัตน์ ๒ พระเจ้าน้องนางเธอ กรมขุน
 ชัยยภักฎัญญา แล ๓ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าภาพยภนกรรัตน์ ทรง
 พระผนวชนัย เปนสมาชิกพิเศษ ๑ พระองค์ คือ พระเจ้าน้องยาเธอ

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ยังคงจ่ายใน ๒๘ พระองค์ จ่ายหน้า ๒๖
 พระ องค์ รวม ๕๔ พระองค์ ต่างทรงมีหนังสือตอบต่างๆตามพระครุฑธา
 แด่ พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระ องค์เจ้า วัฒนานุกงษ์ ยังทรงผนวช
 อยู่ อีก พระ องค์ หนึ่ง มิได้ ทูล ตาม อนุমানว่า จะ ประทาน เต็ม จึง
 แบ่ง ส่วน ที่ ประทาน เงิน เรี่ยราด ใน การ หอพระ ลมุด เต็ม จำนวน
 เงิน ค่าเช่าตึก คิดแต่มี ขาน สัม ฤทธิ คก ถึง มีแม่ เบ็ญจคก
 รวม ๒ มี เป็นเงิน ๒ ชั่ง ๕๙ บาท ๓๒ อัฐ แลต่อไปก็จะ ประทานหมด
 ส่วนเงินที่ จะ ได้ แล เต็มเงิน ชั้น ต้น อีก ๔ พระ องค์ คือ ๑ พระเจ้า
 น้อง ยาเธอ กรมหมื่น นเรศวร ว ฤทธิ เต็ม อีก ๓ ชั่ง พระเจ้าน้อง ยาเธอ
 ทรง เต็ม อีก ๒๐ บาท ๓๒ อัฐ อีก ๓ พระ องค์ คือ ๑ กรมหมื่น
 เทวะ วงษ์ วัโร ประการ ๒ พระ องค์เจ้า โสณ บัณ ฑิทรย์ ๓ พระ องค์
 เจ้า สวัสดิ โดกน รวม ๔ พระ องค์ ได้ เงิน ๑๔ ชั่ง ๕๙ บาท ๓๒ อัฐ
 ที่ ประทาน หมด ส่วน ที่ ล่วง มา แล้ว ๒ ชั่ง ๕๙ บาท ๓๒ อัฐ แล
 ต่อไปกำหนด จะ ประทาน ต่าง กัน รวม ๓๗ พระ องค์ คือ ต่อไปก็ ประทาน
 หมด ส่วน ๒๘ พระ องค์ คือ ๑ สมเด็จ พระเจ้า ลูก ยาเธอ เจ้า พ้ามหา
 วชิร ฤทธิ ๒ สมเด็จ พระเจ้าน้อง ยาเธอ เจ้า พ้ามหา วัณ ฑิทรย์ ๓
 กรม หลวง ภาณ พันธ วงษ์ วัณ เดช แล พระเจ้าน้อง ยาเธอ ๓ กรมหมื่น
 พิษณุ ธิชากร ๔ กรมหมื่น ฤทธ าวงศ์ ๕ กรมหมื่น ประจักษ์ คิล ภาค
 ๖ กรมหมื่น ศิริ วัณ ฑิทรย์ ๗ พระ องค์เจ้า ชุมพล สม โภช ๘ พระ
 องค์ เจ้า สวัสดิ ประวัต ๙ พระ องค์เจ้า จันท วัณ ฑิทรย์ ๑๐ พระ องค์

ประวัติ หอ พระ สมุด ขั้วมณีนาน

เจ้าไชยยานุชิต ๑๑ พระองค์เจ้าวร วรณนากร ๑๒ พระ องค์เจ้าดิศว कुमार
 ๑๓ พระ องค์เจ้าศรี เสาวภาวงศ์ ๑๔ พระ องค์เจ้าจิตร เจริญ ๑๕ พระ องค์
 เจ้าวัฒนานางษ์ ๑๖ พระ องค์เจ้าไชยรัตน์มงคล แล ฝ่ายใน ๑๗
 สมเด็จพระ นางเจ้าสว่าง วัฒนา ๑๘ พระ นาง เสด็จ พระ องค์เจ้าสุข
 มาลย มารศรี ๑๙ พระ นาง เสด็จ พระ องค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี แลพระ
 พระเจ้าพี่นางเธอ เป็นที่ ๒๐ แล ๒๑ พระ องค์เจ้าโสไมวดี แลพระ
 เจ้าน้องนางเธอ ๒๒ พระ องค์เจ้าภักทร พิมลพรรณ ๒๓ พระ องค์เจ้า
 อมรรคนพคุณ ๒๔ พระ องค์เจ้าอรุณวดี ๒๕ พระ องค์เจ้ามารีรัตนา
 ๒๖ พระ องค์เจ้าแซ่ไชยวง ๒๗ พระ องค์เจ้าเสาวภาคย์พรรณ แล ๒๘
 พระ องค์เจ้าประติฐา สารี ที่ต่อไป ประทาน เป็น กำหนด บั๊ละ ๔๐ บาท
 ๑ พระ องค์ คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย กรม
 หลวงจักรพรรดิพงษ์ ที่ต่อไป ประทาน เป็น กำหนด บั๊ละ ๒๘ บาท
 ๑ พระ องค์ คือ พระเจ้าน้องนางเธอ พระ องค์เจ้า นภาพร ประภา
 ที่ต่อไป ประทาน เป็น กำหนด บั๊ละ ๒๐ บาท ๗ พระ องค์ คือ พระเจ้าน้อง
 นางเธอ ๑ พระองค์เจ้า ประภัสร์ ๒ พระ องค์เจ้าศรีนาคสวาลดี ๓ พระ
 พระ องค์เจ้ากนกวรรณเลขา ๔ พระ องค์เจ้าขจรไทย เทพัญญา ๕ พระ
 องค์เจ้านางคราญอุดมดี ๖ พระ องค์เจ้าบุษย์ บั๊ บั๊ ๗ พระ องค์เจ้า
 พวงสร้อย สอาง รวม ๓๗ พระองค์ เงิน ๑๐๓ ชั่ง ๔๑ บาท ๓๒ อัฐ
 ที่ต่อไป กำหนด ประทาน บั๊ละ ๒๐ บาท แต่ที่ล่วงมาแล้ว กำหนด
 ประทานต่างกัน รวม ๑๐ พระ องค์ ที่ประทาน ๒ ชั่ง ๒๐ บาท ๒ พระ

องค์ คือ ๑ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าทักษิณชา ๒ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้ามณฑยาภรณ์ ที่ประทาน ๑ ชั่ง ๗๑ บาท ๓๒ อัฐ ๖ พระองค์ คือ พระเจ้าน้องนางเธอ ๑ พระองค์เจ้าวาณีรัตน์ กัญญา ๒ พระองค์เจ้าบรรจบเบญจมา ๓ พระองค์เจ้ากาญจนาภรณ์ ๔ พระองค์เจ้าประสาธศรีไล ๕ พระองค์เจ้าประพาพิร์คมี แด ๖ พระองค์เจ้าประไพศรีสอาด ที่ประทาน ๑ ชั่ง ๔๐ บาท ๒ พระองค์ คือ พระเจ้าน้องยาเธอ ๑ กรมหมื่นอดิศร์อุดมเดช ๒ พระองค์เจ้าเกษมศรีศุกโยค รวม ๑๐ พระองค์ เงิน ๑๘๘ ชั่ง ๖๙ บาท ที่กำหนดประทาน บั๊กล่วงแล้ว แด กำหนดประทานต่อไป แลกกัน ๓ พระองค์ คือ พระเจ้าน้องยาเธอ ๑ กรมหมื่นพรหมวรานุวัชร์ ประทาน บั๊กล่วงแล้ว ๑ ชั่ง ๓๑ บาท ๔๘ อัฐ ต่อไป ถึงจำนวน ที่ได้ ๒ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร ประทาน บั๊กล่วงแล้ว ๑ ชั่ง ๕๐ บาท ต่อไป เท่าจำนวน พระชนมายุ แต่ ๒๙ บาทไป แด ๓ พระองค์เจ้าทองแถมถวัลย์วงศ์ ประทาน บั๊กล่วงแล้ว ๑ ชั่ง ๔๘๖ บาท ต่อไปหมดส่วน รวม ๓ พระองค์ เงิน ๔ ชั่ง ๔๙ บาท ๕๖ อัฐ รวมทั้งสิ้น ๕๔ พระองค์ ได้เงินสำหรับ บั๊กล่วงแล้ว ๑๓๙๘ ชั่ง ๕๙ บาท ๔๘ อัฐ ต่อไปประมาณเงินได้ บั๊ละ ๒๒ ชั่ง ๑๗ บาท แต่ในชั้นแรกยัง ทรงตอบมาไม่ถึง ๒๒ ชั่ง ๑๗ บาท เขาบ้าง ที่ทรงตอบมาต่อบ้าง ยังไม่เท่าส่วน ที่ได้ ประทาน ดังที่ส่งไว้

เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือน อ้าย แรม สิบสอง ค่ำ สภา นาย ก แด กรม

ล้ม ปาทิก บาง พระองค์ ประชุมกันใน ออฟฟิศ หลวง ณ พระที่นั่ง
จักรี กรม ภา ปราสาท จึงเลขาธิการได้นำ ใบ ตบ ขอบ สมาชิกทั้ง ฝ่าย
หน้าฝ่าย ใน ที่ทรงตอบมาแล้วแลอนุมาณ รวม ๕๓ พระองค์ เว้น
แต่พระองค์เจ้า วัฒนา นวราช ซึ่ง ยัง ทรงผนวชรวม เป็น เงิน ๑๕๘ ชั่ง
๕๘ บาท ๔๘ อัฐนั้น ชัน ถวาย สภานายก แล้ว ปฎักษา กันที่จะ
จัด การ ตั้ง หอ พระ สมุด แบ่ง ตาม น้ำที่ ซึ่ง ได้ กะ แล้ว เดิมแบ่งเงิน
ออก เป็น สอง ภาค คือ เงิน เก้า ๕ ปี แผนก ๑ สำหรับ เป็นทุน จ่าย ซื้อ
หนังสือ แล เครื่อง ตั้ง เครื่อง ใช้ ซึ่ง ลง ทุน คราว เดียว เป็น เงิน ๑๐๖ ชั่ง
๓๘ บาท ๓๒ อัฐ เงิน ใหม่ ใน จำนวน ปี แม่ เบญจรงค์ แผนก ๑ สำหรับ
จ่าย การ ประจำ ปี เป็น เงิน ๒๒ ชั่ง ๑๖ บาท ๕๖ อัฐ แล ประมาณ
รายการ ที่จะ จ่าย เงิน คือ น้ำที่ เหว ญญิก กับ เลข ธิการ รวม กัน เป็น
กองหนึ่ง จัด ซื้อ โต๊ะ กำบัง เหล็ก แล เครื่อง ใช้ ใน การ หนังสือ ครั้งแรก
เป็น เงิน ๓ ชั่ง กอง บรรณาธิการ ทำ โต๊ะ สำหรับ เก็บ แด วาง หนังสือ
แล ซื้อ หนังสือ ครั้งแรก เป็น เงิน ๖๓ ชั่ง กอง ปฏิกรม จัด ซื้อ โต๊ะ เก้า
เครื่อง ใช้ เครื่อง รักษา หอ แล เครื่อง กั้น ครั้งแรก เป็น เงิน ๓๓ ชั่ง
๔๘ บาท แล กอง สรรหานิยกรนั้น ครั้ง นี้ มี เครื่อง ดี พิน ที่ เอง ก็ จะ
ต้อง ใช้ ทุน ถึง ๗๐ ชั่ง จึง คิด พร้อม กัน กราบ บัง สม ทูล พระ ครุณา
ขอ พระ บารมี ปก คุ้ม ฟ้า เป็น ที่ พึ่ง ให้ ได้ ดี หนังสือ พิน พิน ราชัญญา
ออก แจก สมาชิก ๑๕ วัน ครั้ง นี้ ที่ โรง อัคร พิน พิน การ เป็น ทุน หลวง
รวม ทุน ที่ จะ ต้อง ลง ครั้ง แรก เป็น เงิน ๘๘ ชั่ง ๔๕ บาท เหล็ก เงิน

ทุนเดิม อยู่ นอกนั้นก็ จะได้ ใช้ เพื่อ ขาด เหลือ หรือ จัด ซ่อ หนึ่ง ล้อ
 เพิ่มเติม แล การ ประ จำ นั้น คิด ประ มาณ กอง เลขา ธิการ แล เทร ญญิก
 รวม กัน ค่า เครื่อง เขียน เดือน ละ ๒๐ บาท กอง บรรณารักษ์

แล สาราณียกร รวม กัน เงิน เดือน เสมียน ู้ ภาษา อังกฤษ แล ไท
 แปล่ ลง พิมพ์ เดือน ละ ๖๐ บาท เสมียน ไท เดือน ละ ๒๐ บาท ค่า เครื่อง
 เขียน หนึ่ง ล้อ เดือน ละ ๒๐ บาท รวม เงิน ๑ ชั่ง ๒๐ บาท กอง ปฎิคม
 เงิน เดือน คน ใช้ เดือน ละ ๑๒ บาท ค่า บุหรี โยธา ถ่าน น้ำมัน เดือน ละ
 ๑๒ บาท รวม เงิน ๒๔ บาท รวม เงิน จ่าย ประ จำ เดือน ทั้ง สิ้น
 เดือน ละ ๑ ชั่ง ๖๔ บาท ปี หนึ่ง ๒๑ ชั่ง ๔๘ บาท ภา ได้ เลี้ย กัย เงิน ที่ จะ
 ได้ ประ จำ ปี แล ใน ระหว่าง ต่อ ไป นี้ กรม สัม ปา ทิก สภา จะ ธิบ ปฎก ษา
 กัน เรียบ เรียง ข้อ บัง คับ ซึ่ง เป็น กฎ หมาย หอ พระ สมุด ตาม แบบ ของ
 พระ เจ้า น้อย ยา เซอ กรม หนึ่ น เทวะ วงษ์ วั โร ประการ ทรง โครง ไว้ เดิม
 ให้ แล ้ว แล กำหนด จะ ให้ ได้ เบ็ด หอ พระ สมุด ใน วัน ชัน ค่า หนึ่ง
 เดือน ห้า บั วอก ยัง เป็น เญยจคก แต่ การ ที่ ประ ชุม สุมา ชิก พัง ค่า
 ธิบาย เกรง จะ เป็น การ ไม่ สดวก จึง ตก ลง ให้ เลขา ธิการ มี หนึ่ง ล้อ
 ทูล ช้ แจง ไป ยัง สมา ชิก ทก พระ องค์ ถ้า ทรง เห็น ขบ ด้วย แล ้ว ก็ จะ
 ได้ จัด การ ตาม คิด ไว้ นี้ เป็น อัน เสร ็จ การ ประ ชุม ครั่ง ที่ ๓

เลขาธิการ ได้ มี หนึ่ง ล้อ ทูล สุมา ชิก ทั้ง ปวง ไป ตาม ที่ ประ ชุม
 กัน ตก ลง นั้น ลง วัน พฤ ทศ บดี เดือน อ้าย แรม ทก ค่า สมา ชิก มี หนึ่ง ล้อ
 ตอ บ แล ดง หน้า พระ ไทย ยิน ติ ที่ กรม สัม ปา ทิก สภา สำ รบ ณั้ จะ จัด

การให้ได้ เบ็ด หอ พระ สมุด แล แสดง ความ เห็น ชอบ ตาม ประ มาณ
การ บ้าง เห็น ไม่ ควร มี เสมียน ฝรั่ง ประ จำ บ้าง ให้ ลด เงิน ค่า
เครื่อง แต่ง หรือ เก็บ ของ หลวง ที่ เหลือ ใช้ แต่ง บ้าง สุด แต่ ให้ ได้ เพิ่ม
เงิน ซ้อ หนึ่ง สี่ ให้ มาก แล แนะนำ ให้ จัด การ เลี้ยง บ้าง รวม ๑๕
พระ องค์

ณ วัน พุฒ เดือน อ้าย แรม ๑๒ ค่ำ กรร ม สัม ปา ทิก สภา มี สภา นาย ก
เป น ประ ชา น ได้ ประ ชม กัน ณ ออฟ ฟิศ หลวง พระ ที่ หนึ่ง จักร ภิรม ทา
ปราสาท นั บ เป น ครั้ง ที่ ๕ เลขา ธิการ จึง นำ ไป ตอบ ๑๕ ไบ
ซัน ทูล เสนอ สภา นาย ก ได้ ตรว จ เห็น ความ ว่า เป น อัน ทรง พระ
อนุ ญา ตตาม ความ เห็น ของ กรร ม สัม ปา ทิก สภา แล้ว ส่วน ที่ มิ ได้
ประ ทาน ตอบ นั บ ก็ เป น อัน เข้าใจ ว่า ทรง พระ อนุ ญา ตแล้ว เหมือน
กัน จึง สั่ง ให้ เลขา ธิการ มี หนึ่ง สี่ ทูล ขอ เก็บ เงิน กะ เป น ๓ คราว
ขอ ประ ทาน เงิน ๕ จำนวน บี้ คือ ใน สิ้น เดือน อ้าย ขอ ประ ทาน เงิน
จำนวน บี้ ๒๐๐ ๐๐๐ ๐๐๐ ๐๐๐ ๐๐๐ ใน กลาง เดือน สาม
ขอ ประ ทาน เงิน จำนวน บี้ ๑๐๐ ๐๐๐ ๐๐๐ ๐๐๐ แล ใน กลาง เดือน สี่ จึง จะ ขอ
ประ ทาน เงิน จำนวน บี้ ๑๐๐ ๐๐๐ ๐๐๐ ๐๐๐ แล บัง คับ
ให้ กรร ม สัม ปา ทิก ซึ่ง รับ บั น นำ ที่ รับ บั น ทำ การ ตาม ซึ่ง ได้ ประ มาณ
การ ไว้ นั บ ทุก ประ การ

ใน ระ หว่าง เวลา นั้น พเอน สภา นาย ก ต้อง รับ ราช การ ส่น ของ พระ เดช
พระ คุณ เล็ด จั ชน ไป เป น ข้า หลวง ไท ใหญ่ นคร เชียง ใหม่ ณ วัน เถาว์

เดือน สาม ขึ้น สอง ค่ำ   จึงได้ มี การ ประชุม กรรม สัม ปา ทิก สภา
ครั้งที่ ๕   ณ ออฟฟิศ หลวง พระ ที่ นึ่ง จักรกริมหา ปราสาท   มี สภา
นายก เป็น ประธาน   เลขาธิการ จึง ทูล สภา นาย กว่า   การ ที่
สภา นาย กมี ราช การ จะ เล็ดจ ขึ้นไป เมือง เชียง ใหม่ นั้น   การ ทอ
พระ สมุด ทาง นี้ จะ ไป รต สม มต ให้ พระ องค์ โด เป็น ผู้ แทน   จึง สภา
นายก ปฤ กษา ด้วย กรรม สัม ปา ทิก สภา   เห็น พร้อ มกัน ว่า พระ เจ้า
น้อง ยา เธอ   พระ องค์ เจ้า เกษม ศรี ศุภ โยค สารา นิยกร นั้น   มี
พระ ชน มา ยุ มาก กว่า กรรม สัม ปา ทิก ทุก ๆ พระ องค์   สม ควร จะ เป็น
ผู้ แทน สภา นาย กได้   สภา นาย ก จึง ทรง ชี้ แจง มอ บ การ ให้ สารา นิยกร
เป็น ผู้ แทน ต่อ ไป   จัด การ เบ็ด ทอ พระ สมุด ตาม ว่า ไว้ ให้ จึง ได้
ณ วัน จันทร เดือน สี่ แรม สิบ สาม ค่ำ   กรรม สัม ปา ทิก สภา ได้
ประ ชุม กัน นับ เป็น ครั้ง ที่ ๖   ณ ออฟฟิศ หลวง พระ ที่ นึ่ง จักรกริมหา
ปราสาท   มี สารา นิยกร ผู้ แทน สภา นาย ก เป็น ประธาน   ปฤ กษา
การ ที่ จะ เบ็ด ทอ พระ สมุด วชิรญาณ   การ ทัง ปวง ก็ พร้อ มแล้ว   ยัง อยู่
แต่ จะ ซ่อม แชนม แล จัด ตก แต่ง ห้อง   กับ คั้น เครื่อง ใช้ ของ หลวง
ที่ เหลือ ๆ มา ตั้ง   กรรม สัม ปา ทิก แล สมา ชิก บาง พระ องค์ ก็ ได้ ช่วย
กัน ขวน ขวาย อยู่ แล้ว   แต่ ครั้น จะ เบ็ด ใน วัน ขึ้น ค่ำ หนึ่ง เดือน ห้า
แครง การ จะ ไม่ พร้อ มเพริ ยง   จึง กำหนด เลื่อน เป็น การ แ่น ยน ว่า จะ เบ็ด
ใน วัน เดือน ห้า แรม สาม ค่ำ วัน เถลิง ศก ให้ จึง ได้   เหว ัญญู ก ร้อง
ขัด ซอง ว่า เงิน ได้ เก็บ มา ไม่ ภา ใช้   ผู้ แทน สภา นาย ก จึง สั่ง ให้

เลขาธิการ เก็บเงินครั้งที่ ๒ แลที่ ๓ เสียให้เสร็จทีเดียว

ลุดจัด คัก ราช ๑๒๔๕-๖ มีวอกยังเปนเบญจ ศกณวัน ศุกร เดือนห้า
แรมค่ำหนึ่ง กรรม สัม ปาทิก สภา เขียนหนังสือ กราบบัง

คมทุกพระกรุณา ขอพระราชนาน พระบรมราชานุญาตเปิด

หอพระสมุด ในวันอาทิตย์เดือนห้าแรมสามค่ำ ลงพระนาม

พร้อมกันให้ผู้แทนสภานายกทุกเกล้าฯ ถวาย ในเวลาเสด็จออก

ขุนนาง ครั้นความทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ก็ทรงพระ

โสมนัส มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จัดการเปิดหอ

พระสมุดตามวันที่คิดนั้นเกิด แลจะเสด็จพระราชดำเนินไปใน

ที่ประชุมนั้นด้วย แลมีพระราชดำรัสให้เลขาธิการ เชิญเสด็จ

พระบรมวงษานุวงษนอกจากสมาชิก ซึ่งจะได้เสด็จเข้ามาเฝ้า

ทุกของธุลีพระบาท รับพระราชทานเข้าแซ่ในวันเสด็จศกนั้นไป

ประชุมด้วยให้พร้อมกัน ตั้งแต่นั้นมา กรรม สัม ปาทิก สภา ก็เข้ามา

ช่วยกันเตรียมจัดการอยู่ที่ห้องหอพระสมุดใหม่รตมการให้ทันเวลา

กำหนด ตั้งตู้โต๊ะ เก้าอี้ ซึ่งทำมาใหม่ แลได้ของหลวงบ้างประดับ

ประตอหอพระสมุด กอใช้ได้ไปคราวหนึ่ง มีหนังสือโทที่จัดซื้อ

รวม ๑๒๕ เล่ม หนังสือฝรั่ง ซึ่งสภานายกจัดซื้อไว้ ๑๔๔ เล่ม

รวม ๒๖๙ เล่ม จัดเข้าตู้ซึ่งตั้งริมฝา รวมแปดตู้ตามมีตามได้

แลจัดพนักงานตามทีกะไว้ให้เข้ารับการ คือมีสเดอเยชุนเปน

เสมียน นายฝรั่ง นายธรรมหาดเล็กหลวงเปนเสมียน นายโต

แต่ วาง การ ทั้ง ปวง เรียบร้อย ดีแล้ว   เลขาธิการได้ ออกใบเชิญ
พระบรมชานูวงศ์เสด็จ มา ประชุมในวัน เบ็ด หอ พระ สมุด   กำหนด
เวลาบ่ายพร้อมกัน

ตอนที่ ๒ เบ็ดหอพระสมุด

ณวันอาทิตย์ เดือนห้า แรมสามค่ำ ปีวอกนศกจุลศักราช ๑๒๔๖ เป็น
วันกำหนด ประชุมเบ็ดหอพระสมุด   เวลาบ่ายกรรม สัม ปา ทิกสภา
สมาชิกร   แต่พระบรมชานูวงศ์   ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ซึ่งรับเชิญ
เสด็จมาประชุมพร้อมกัน อยู่ ณหอพระสมุด   ห้องชั้นล่าง แห่ง
พระที่นั่งจักรกริมหาปราสาทด้านตะวันตก   ตามสถานที่ซึ่งจัดไว้
รับเสด็จ ฝ่ายหน้าแล ฝ่ายใน   รวมเจ้านาย ฝ่ายหน้า ๓๔ พระองค์
คือพระเจ้าน้องยาเธอกรรม สัม ปา ทิก สภา ๕ พระองค์   ๑ พระองค์
เจ้าเกษมศรีศกโยค   ผู้แทนสภานายก   ๒ พระองค์เจ้าชุมพลสมโภช
เลขาธิการ   ๓ กรมหมื่นศิริวัชร์สังกาศบรรณารักษ์   ๔ พระองค์
เจ้าไชยานุชิต ปฎิคม   แล ๕ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล เสรฐบุญิก
สมาชิกร   ๑๖ พระองค์คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ   ๑ เจ้าฟ้า
ชาตวันตรีวัศมิ   กรมหลวงจักรพรรดิพงษ์   ๒ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์
กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช   แต่พระเจ้าน้องยาเธอ   ๓ กรมหมื่น
อดิศรอุดมเดช   ๔ กรมหมื่นภูเวศร์ธำรงค์ศักดิ์   ๕ กรมหมื่นประจักษ์
ศิลปาคม   ๖ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์   ๗ กรมหมื่นราชศักดิ์

สโมส ๘ พระองค์เจ้าทองแถม ถวัลยวงษ์ ๙ กรมหมื่น เทวะวงษ์
 วโร ประการ ๑๐ พระองค์เจ้า สวัสดิ์ประวัติ ๑๑ พระองค์เจ้า
 จันทรทัต จุฑาธาร ๑๒ พระองค์เจ้า วรบรรณการ ๑๓ พระองค์เจ้า
 ติศวรกุมาร ๑๔ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาวงศ์ ๑๕ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ
 ๑๖ พระองค์เจ้า วัฒนานวงษ์ เจ้านาย นอกสมัชชิก ๑๓ พระองค์คือ ๑
 พระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมหลวงวรงค์ดีดาพิศาล พระเจ้าราชวงษ์เธอ
 ๒ กรมขุนภูวไนย นฤเบนทรราชบัล ๓ กรมขุนบดีนทรไพศาลโสภณ
 ๔ กรมขุนเจริญ ผลภูลสวัสดิ์ พระเจ้าบรมวงษ์เธอ ๕ กรมหมื่น
 พิศาล บวรศักดิ์ ๖ กรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธิ ๗ กรมหมื่น
 สถิตยธำรงสวัสดิ์ ๘ พระองค์เจ้าโต ๙ พระองค์เจ้านันทวัน
 ๑๐ พระองค์เจ้า จรูญโรจเรืองศรี ๑๑ พระสัมพันธวงษ์เธอ กรมหมื่น
 นฤบาลมุขมาตย์ แล พระวงษ์เธอ ๑๒ พระองค์เจ้าสายสินีทวงษ์
 ๑๓ พระองค์เจ้า ขจร จรด วงษ์ นายในรวม ๑๔ พระองค์ คือ
 อุปนายก ๑ สมัชชิก ๑๗ พระองค์คือ ๑ พระนางเธอ พระองค์
 เจ้าเสาวภาเมืองศรี ๒ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าโลมาวดี
 แล พระเจ้าน้องนางเธอ ๓ พระองค์เจ้าภักตร์พิมลพรรณ ๔ พระ
 องค์เจ้าศรี นาค สวัสดิ์ ๕ พระองค์เจ้า อรุณวดี ๖ พระองค์เจ้า
 วาณิรัตน์ กัญญา ²⁵⁶⁵ ๗ พระองค์เจ้า อรไทย เทพกัญญา ๘ พระองค์
 เจ้านารีรัตน์ ๙ พระองค์เจ้าบรรจบเบญจมา ๑๐ พระองค์เจ้า
 กาญจนการ ๑๑ พระองค์เจ้าภาพรประภา ๑๒ พระองค์เจ้าไชยดวง

๑๓ พระองค์เจ้า ประสาน ศรีไล   ๑๔ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์พรพน
 ๑๕ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี   ๑๖ พระองค์เจ้า ประไพศรีสอาด   ๑๗ พระ
 องค์เจ้า พวง สร้อย สอาง   รวม ทั้งสิ้น ฝ่ายหน้าแลฝ่ายใน ๕๒ พระองค์
 ครั้น เวลา บ่าย ๒ โมงเศษ   พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จ ออก ทาง พระ ทวาร   หน้า พระ ที่ นั้ง จักรี มหา ปราสาท   พระ
 ราช ดำเนิน โดย ทาง อัมรินทร์ ฝ่าย ด้าน ตะวัน ตก   มา ประทับ ยั้ง ท้อง
 พระ สมุด ที่ ชั้น ถ่าง   ซึ่ง ทรง พระ กรุณาโปรดเกล้า ฯ พระ ราชทาน นาม
 ว่า หอ พระ สมุด วชิรญาณ   ทอด พระเนตร การ ต่าง ๆ ซึ่ง ได้ จัด ตั้ง แต่ง
 ใน ท้อง หอ พระ สมุด ใหม่   ครั้น สมาชิก ฝ่าย ใน ฝ่าย หน้า มา พรักพร้อม
 แล้ว จึง เสด็จ ประทับ ณ พระ ราช อาสน์   ซึ่ง กรรม สัมปาทิก สภา
 ตก แต่ง ไว้ รับ เสด็จ   พระ บรม วงษา มุวงษ์ ฝ่าย หน้า ฝ่าย ใน   เพ้า
 พระ บาท บงกช มาศ   จึง พระ เจ้า น้อย ยา เเธอ กรรม สัมปาทิก สภา
 ๕ พระ องค์   ทรง พระ ดำเนิน ออก มา เพ้า ทูล ถอง อูลี พระ บาท เฉพาะ
 หน้า พระ ที่ นั้ง แล้ว   ผู้ แทน สภานายก ก็ อ่าน คำ กราบ บังคม ทูล
 พระ กรุณา ขอ พระ ราชทาน พระ บรม ราชฯ นุญาต   ซึ่ง จะ ได้ เปิด หอ
 พระ สมุด   มีความ ว่า “ ข้า พระ พุทธ เจ้า กรรม สัมปาทิก สภา   ขอ
 พระ ราชทาน พระ บรม ราช วโรกาส   กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา
 ทราบ ว่า ถอง อูลี พระ บาท   ด้วย ข้า พระ พุทธ เจ้า กรรม สัมปาทิก สภา
 ทั้ง ปวง   ได้ รับ พระ มหา กรุณาโปรดเกล้า ฯ พระ ราช ทาน สัญญาบัตร
 ตั้ง โดย ทรง พระ ราช ดำริ   จะ ทรง บำรุง รักษา หอ พระ สมุด วชิรญาณ

ให้เจริญรุ่งเรือง สำหรับ ประโยชน์แก่การ เล่าเรียน แล เจริญ
 วิชาการ ทั้งปวง แล เป็น ส่วน ควร บำเพ็ญ พระราชกุศล ฉลอง
 พระเดช พระคุณใน พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้สม
 กับ พระราช อธิญาไศรย ของ สมเด็จพระบรมชนกนาถ นั้น จึง ทรง พระ
 กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง ตึกใหญ่ ณ ที่โรงทอง พระราชทาน
 ให้เป็น หอ พระ สมุด วรรณญาณ แล ทรง เป็น ผู้อุปถัมภ์ทุนบำรุง การ
 ให้เจริญ ยืน ยาว นาน สืบไป แล สมเด็จพระนางเจ้า สมเด็จพระ
 เจ้าลูกยาเธอ พระนางเธอ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้า
 พี่นางเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ แล พระเจ้าน้องนางเธอ ซึ่งเป็น
 พระราชโอรส พระราชธิดา แล พระราชนัดดา ใน พระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้น ก็พร้อม พระไทย กันโดย กระแส
 พระบรมราชดำริ ทรง ยินดีประทานเงิน ค่าเช่าตึก หน้าวัด
 ประยูรวงษาवाद มาจำหน่ายสร้าง ตู้อัฒนาศัย แลสร้าง
 หนังสือสรรพวิชาต่างๆ ทั้ง ภาษาสยาม แล ภาษาอังกฤษ
 มารวบรวมไว้ได้บ้างแล้ว แต่ยังหาบริบูรณ์ไม่ แต่เห็นด้วยเกล้าฯ
 ว่า กอ จะเปิด การได้ ข้าพระพุทธเจ้า กรม สัมปตติก สภาจึง พร้อม
 ใจกัน เชิญเสด็จ พระบรมวงษา มุขมาประชุม พร้อม กันณ หอพัก
 การหอพระ สมุด วรรณญาณ เพื่อจะได้แสดง ความ บำรุง หอ พระ สมุด
 วรรณญาณ โดย ส่วน แห่ง พระบรมราชานุภาพ ของ พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล เป็น ที่หมาย ของ การ ที่จะ ทุน บำรุง ต่อ มา

ว่าค่อยเจริญขึ้น แง่ดำรง อยู่มั่นคง เป็นประโยชน์สืบไปภาย
 หน้า ควรมีควร สุตแล้วแต่ จะ ทรง พระ กรุณา โปรดเกล้าฯ ขอเดชะ”
 ครั้น จบ คำกราบบัง คม ทูล พระ กรุณา ลง จึง พระ บาท สมเด็จ
 พระ จุลจอมเกล้าฯ เข้า อยู่หัว ก็ ทรง พระ มหา กรุณา โปรด พระราช
 ทาน พระ บรมราช วโรกาสที่จะเมิด ทอ พระ สมุด วชิรญาณ ให้พระ
 บรมวงษา นุ่งผ้า หน้า หน้า ใน ซึ่ง มี ส่วนเป็น สมา ชิก จะได้ ยืม
 หนังสือต่าง ๆ ไปทรง อ่าน ได้ คังพระ ประ คงค์ โดย ทรง พระราชดำรัสว่า
 “ฉัน มีความ ยินดี ที่ได้ เห็น แล ได้ ฟังว่า ทอ พระ สมุด วชิรญาณ เป็น
 อัน ได้ เมิด พลาด ใน เวลา นี้ เพราะ การ ได้ คัง มา หลาย บั แล้ว ไม่
 ดำ เร็จ ตลอด ไป ได้ แต่ จะ ดี โทษ เข้า พนัก งาน แต่ ก่อน ที่ เดียว ก็
 ไม่ได้ เพราะ ได้ เป็น ผู้ แรก คิด การ ทั้ง ปวง นี้ ต้อง ถือ ว่า เป็น
 การ กลบ ลม กัน แล การ ก็ วุ่น ต่าง ๆ ยัง ไม่ ภาที่ จะ ดำ เร็จ ได้ จริง
 อยู่ บ้าง บัด นี้ ฉัน มีความ ยินดี ที่ได้ คัง แล ได้ คัง ใน บัด นี้ ว่า
 ให้ ทอ พระ สมุด วชิรญาณ เมิด เป็น ที่ ประ ชุม แล เป็น ที่ เรียน รู้ ของ แมม เบอ
 ทั้ง ปวง ตั้ง แต่ วัน นี้ เป็น ต้น ไป แล เชื่อ ว่า การ ทอ พระ สมุด วชิรญาณ นี้
 จะ เป็น ที่ แนะนำ ชัก ชูง มี ญญา ความ รู้ ของ แมม เบอ ทั้ง ปวง ให้ ปลอด ไป รัง
 ชัน แล จะ เป็น เครื่อง ชัก ชูง ให้ เกิด สามี คดี ใน พื้น ้อง ชัน กว่า แต่ ก่อน
 เพราะ เหตุ ที่ได้ พบ ประ พุค จากัน ใน ที่ แห่ง เดียว ดั่ง นี้ เพราะ ฉนั้น

นั้น จึง ขอ อำมาตย์พร ให้ หอสมุดนี้ตั้ง มั่น ถาวรยืน ยาว แลให้พี่น้อง
ทั้งปวง มีความ รักใคร่ เป็น สามัคคี พร้อม เปรียงกัน ซึ่งเป็น เครื่อง
อุป หนุน ชัก นำ ของ ความ เจริญ ทั้งปวง ทุก ประการ สืบไป”

ภอ ขบ กระ แลพระบรม ราชดำรัส กรรม ลัม ปา ทิก สภา แล
สมาชิ ก ก็ถวาย คำ น้บ พร้อม กัน จึง พระเจ้าน้อง ยาเธอ พระ องค์
เจ้า เกษม ศรี ศก โยค สาราณีย กรผู้ แทน สภา นาย ยก พนักงาน
หนึ่ง ลือ พิมพ์ ก็ ทูล ถัดว่า ถวาย หนังสือ พิมพ์ ลำ หรับ หอ พระ สมุด ซึ่ง จะ
ออก เดือน ละ ๒ ฉบับ ชื่อ ว่า หนังสือ วิชาญานนี้ แลแล้ว พระบาท
สมเด็จพระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ประทับ โต๊ะ ที่ ประชุม ทรง พระ
ราช หัตถ์ เลขา ลง วัน แล ลง พระ นาม ใน สมุด ลำ หรับ ลง ชื่อ แล
เสด็จ ทอด พระ เนตร สมุด ต่าง ๆ แล ได้ ทรง ยืม หนังสือ พระ มหา ปรินิ
ลัคนะ อาคาริย วินัย ขมรา วา ค ๑ เล่ม เป็น พิธี ประถม ถูก ขก ก่อน
พระ บรม วงษานู วงษ์ แล ข้าราชการ ทั้งปวง แล ทรง พระราช หัตถ์ เลขา
พระ ราชทาน ไว้ เป็น สำคัญ เพื่อ จะ ได้ เป็น ธรรมเนียม สืบไป แต่ เสด็จ
ประทับ อยู่ ประ มาณ ชั่วโมง เศษ จึง เสด็จ ขึ้น โดย ทาง เดิม อนึ่ง วัน นั้น
เป็น วัน เถลิง คคมหา สง กรานต์ มี การ เลียง เข้า แซ่ บน พระ ที่ น้บ
มูล สดาน บรม ยาสณ์ พระ บรม วงษานู วงษ์ นำ ยหน้า ตาม เสด็จ พระ ราช
ดำเนิน ขึ้น ไป รับ พระ ราช ทาน เลียง แต่ พระ บรม วงษานู วงษ์
ฝ่าย ใน นั้น มี พระ บรม ราช โอง การ ให้ เลขาธิการ อยู่ รับ รอง เจริญ
เสด็จ ทอด พระ เนตร การ หอ พระ สมุด ต่าง ๆ ใน เวลานั้น สมาสัก

ฝ่ายในได้ ทรง ยืม หนังสือ ต่าง ๆ มาก ต่อเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ
จึงเสด็จ กลับคืน เข้า พระบรม มหาราชวัง เป็น เสร็จ การ ประชุม
ใหญ่ เบ็ด หอ พระ สมุด วชิรญาณ ครั้ง แรก หรือนับ หน การ ประชุม
ใน กรรม สัม ปา ทิก ลภา ลำ รั บ นี้ เป็น ที่ ๗

ตั้ง แต่ หอ พระ สมุด วชิรญาณ ได้ เบ็ด แล้วย โดย กระ แสร์ พระ
บรมราชา นุญาต วัน นั้น มา สมา ชิก ที่ ประ ทาน หนังสือ แล ทรง หา
หนังสือ ต่าง ๆ มา ประ ทาน ให้ คัด ลอก ก็มี เนื้อ ๆ ที่ เสด็จ มา เยี่ยม
เยือน หอ พระ สมุด แล ทรง ยืม หนังสือ ก็มี เนื้อ ๆ

อนึ่ง กรรม สัม ปา ทิก ลภา ได้ มอบ การ ให้ ผู้ แขน ฎ กานายก
เป็น เจ้าน้ำ ที่ ผู้ หา เรื่อง สาร ะ ที่ เป็น ประ โย ชณ์ ควบ อ่าน ต่าง ๆ รวบ
รวม ส่ง โรง พิมพ์ หลวง ดี พิมพ์ หนังสือ พิมพ์ วชิรญาณ กำหนด
ออก ใน วัน ชน ค่ำ หนึ่ง แด แรม ค่ำ หนึ่ง แจก สมา ชิก ฝ่าย หน้า แล
ฝ่าย ใน เลม ไป แล ใน กรรม สัม ปา ทิก เอง กับ สมา ชิก ผู้ สมัค
บาง พระ องค์ บ้าง ท่าน ช่วย แปร ช่วย แต่ง เรื่อง ใหม่ ๆ ต่าง ๆ ส่ง มา
ลง พิมพ์ ผู้ กั้น พัง บ้าง เก็บ เรื่อง เก่า ๆ ที่ ยัง มิ ได้ ลง พิมพ์ มา ส่ง
บ้าง นับ เป็น หนังสือ พิมพ์ เบ็ด เตลิด ได้ เริ่ม ออก แต่ ณ วัน ศุกร เดือน
ห้า แรม ค่ำ หนึ่ง ปี วก ยัง เป็น เข็ญ จศก แต่ ได้ แจก ครั้ง แรก ใน วัน
เบ็ด หอ พระ สมุด ^{03/04/25} แล ได้ ออก ต่อ มา จน สิ้น กำหนด กรรม สัม ปา ทิก
ลภา ลำ รั บ ที่ ๓ รวม ได้ ออก อยู่ ๖ เดือน เป็น หนังสือ ๑๓ หนั บ
หรือ ๑๕๐ หน้า มี ข้อ ความ เป็น คำ นำ ของ พระ เจ้า น้อย ยา เเธอ กรม

หมื่นเทวะ วงษ์ วโร ประการ ทรง แต่ง แสดง คุณของ หนังสือพิมพ์
 วชิรญาณ ครั้ง ๑ นอกนั้นก็ ลงบาญชี หนังสือ ใน หอพระ สมุด ลง
 จำนวนเงิน รับ แล รายงาน เบ็ด หอพระ สมุด แผลด พงชาว ดาร กรุง
 ทวาราวดี มาแต่ หนังสือ ฝรั่ง บ้าง แผลด กฎหมาย คลับ กฎหมาย
 โชไชตี ฝรั่ง บ้าง แล แผลด ชาว ต่าง ประเทศ มา ลง บ้าง บางเรื่อง
 ก็ เป็น เรื่อง แต่ง ใหม่ เช่น ว่า ด้วย อาหาร แล แผลด ลักษณะ ความรู้ ต่าง ๆ
 เช่น ตำรา ปลูก ไม้ ตำรา ยา ลักษณะ สุนัข บุหรี่ มี คุณ หรือ โทษ เป็นต้น
 คัด พระบรม ราโชวาท ใน พระบาท สมเด็จพระ จอมเกล้า เจ้า อยู่ หัว
 แล คำเทศ นา ร้อย ไม้ มา ลง บ้าง แผลด เรื่อง เบ็ด เตลิด เป็นต้น ว่า
 คน ตาย ดากระพริบ ได้ มา ลง บ้าง คัด โคลง สุภาษิต อิศรพลกร มา
 มา ลง บ้าง ภาด เต็ม ๆ หน้า กระดาษ ตลอด ไป ทุก ๆ คราว

ในวัน พุฒ เดือน ห้า แรม หก ค่ำ มี วอก นคก กรรม ลัม ปาทิก
 สภา ได้ ชุมนุม พริ้ม กั้น ณ ห้อง หอพระ สมุด นับ เป็น คราว ประชุม
 ครั้งที่ ๘ ได้ ปลูก ชาติ กตลง ให้ เรียก เล่ม ยน ไท เงิน เดือน ๆ ละ
 ๑๐ บาท คน หนึ่ง เพื่อ จะ ให้ ลอก หนังสือ ต่าง ๆ เรื่อง สำคัญ ที่
 สมา ชัก ล่ง มา ให้ ลอง ดู ก่อน ว่า จะ ดี ถูก หรือ แพง กว่า จ้าง เหมมา
 เป็น ราย เล่ม

ณ วัน อทิตย เดือน หก ขึ้น สิบ ค่ำ กรรม ลัม ปาทิก ได้ ชุมนุม
 กั้น ณ หอพระ สมุด วชิรญาณ อีก ครั้ง หนึ่ง นับ เป็น ครั้งที่ ๙ เลขา
 ธิการ หา รือ ว่า พระ เจ้า น้อง ยา เตะ กรม หมื่น วชิรญาณ วโรต

ก็นับว่าเป็น สมาชิก ของ หอพระสมุด วชิรญาณ แต่ทรง พระ นวชาเลียบ
จึงไม่ทรงมีส่วน ตักหน้า วัด ประยูรวงษา วาด ครอบ จะได้ ทรง รับ
หนังสือ พิมพ์ วชิรญาณ หรือ มี ครอบ กรรม สัม ปาทิก สภา เห็น ครอบ
พร้อม กัน จึง ตก ลง ให้ ส่ง หนังสือ พิมพ์ กระจาย เสมอ ไป

ณ วัน ศุกร เดือน เก้า ขึ้น สิบ ค่ำ ปี วอก ฉศก กรรม สัม ปาทิก สภา
ได้ ประ ชุม พร้อม กัน ณ หอพระ สมุด วชิรญาณ นับ เป็น คราว ชุมนุม
ที่ ๑๐ กรรม สัม ปาทิก สภา พร้อม กัน อัญเชิญ พระ เจ้า น้อย ยา เชน
กรม หมื่น เทวะ วงษ์ ไร่ ประ การ เข้า เป็น ผู้ แทน สาราณีย กวี
ก็ ทรง รับ แล ได้ ทรง นำ ฎหมาย หอพระ สมุด ซึ่ง ได้ ทรง ร่าง
ใหม่ สิบห้า ข้อ มา เสนอ กรรม สัม ปาทิก สภา ช่วย กัน ตรวจ ก็ เห็น
ชอบ แล จึง กำหนด จะ ได้ มี การ ประ ชุม ใหญ่ เชิญ เลิศ จ สมาชิก
ฝ่าย หน้า มา ประ ชุม พร้อม กัน แล จะ ได้ คัด ส่ง อุปนายก ให้ เสนอ
สมาชิก ฝ่าย ใน ปฤกษา แก่ ไข ใช้ เป็น ฎหมาย ลำ หอพระ สมุด
วชิรญาณ สืบ ไป อนึ่ง ปฤกษา ตก ลง กัน ว่า ตั้ง แต่ วัน นั้น ต่อ ไป
ให้ กรรม สัม ปาทิก บัน เวน กัน มา ประ จำ รักษ ราชการ เวนระ ๓ พระ องค์
ตกลง เป็น เข้า ๗ วัน ออก ๗ วัน

ตอนที่ ๓ ก ฎหมายหอพระสมุด

03/04/2565

ได้มีการ ประ ชุม ใหญ่ ณ หอพระ สมุด วชิรญาณ เมื่อ วัน อาทิตย์
เดือน เก้า ขึ้น สิบ ค่ำ ปี วอก ฉศก เพื่อ จะ ได้ ปฤกษา ฎหมาย

สำหรับ จะได้ รับ พระบรมวงษานุวงศ์ แล ข้าราชการ เข้าเป็นสมาชิก
แล มีการประชุม ปรึกษา กิจการ ต่อไป พระเจ้าน้อง ยาเธอ ซึ่ง
เสด็จ มา ประชุม รวม ๑๖ พระองค์ คือ กรม สัม ปา ทัก สภา ๖ พระองค์
สมาชิก ๑๐ พระ องค์ ได้ ปรึกษากัน ตรวจแก้ไข กฎหมาย หอพระ สมุด
วิชาญาณ เห็นชอบ พร้อม กัน ตก ลง จัด เป็น ๑๖ ข้อ ฝ่าย ที่
อุปนายก ได้ นำ หา รือ สมาชิก ฝ่าย ใน ก็ ทรง เห็น ชอบ ด้วย พร้อม
กัน แล นำ ขึ้น ทูลเกล้า ถวาย ได้ พระราช ทาน พระบรม ราช
อนุญาตแล้ว จึง ได้ ตั้ง เป็น กฎหมาย สำหรับ หอพระ สมุด วิชาญาณ
สืบไป มีใจความ ว่า

“ข้อ ๑ ความ ประสงค์ ที่ ช่วย กัน ตั้ง หอพระ สมุด วิชาญาณ ขึ้น
มี ๓ ประการ คือ ๑ จะ ได้ รวบรวม หนังสือ เป็น เครื่อง เจริญ วิชา
๒ จะ ได้ เรียบ เรียง รวบรวม ข้อความ สำหรับ พระราช ประวัต ได้
บริบูรณ์ แล ๓ จะ ให้ เจริญ สามี คดี ปรึกษา สุข ทุกข์ กัน ปฏิบัติ
ราชการ”

“ข้อ ๒ สมาชิก แบ่ง ออก เป็น ๒ อย่าง ๔ นาม คือ ๑ ภาคี สมาชิก
คือ เจ้า นาย เริ่ม ตั้ง หอพระ สมุด แล ผู้เข้าใหม่ ที่ ลง เงิน บั หนึ่ง ไม่ ต่ำ
กว่า ๒๐ บาท ๒ ภาคี สมาชิก คือ ผู้ไม่ ต้อง ลง เงิน ๓ ขาด มสมาชิก
เป็น ผู้มา แต่ ๐๑/๐๔/๒๕๖๕ ๓ นาม นี้ เรียก ว่า สามัญ สมาชิก แล ๔ วิสามัญ
สมาชิก ผู้ที่ ควร จะ มี นาม ไว้ เป็น เกียรติยศ”

“ข้อ ๓ ผู้จะ เป็น สมาชิก ต้อง มี ผู้นำ ผู้รับรอง มา เขียน ไว้ ที่

ขอ พระ สมุด ๗ วัน จึง ประชุม ปฤกษา ถ้า มี เห็น ขอบ พร้อ ม กัน ก็ ต้อง ตัด ดิน ด้วย จีบ ฉลาก ถ้า เห็น ควร มากกว่า ๒ ต่อ ๑ เป็น ได้ ให้ ลง ชื่อ ถ้า มี คน นั้น ต้อง รอ นำ ครัง หลัง อีก การ ปฤกษา เรื่อง ทรัพย์สิน ของ ขอ พระ สมุด แล้ว พุด ได้ แต่ ภาคีสมาชิก พวก เดียว ”

“ ข้อ ๔ ประโยชน์ ของ สมาชิก นั้น ก็ เป็น ที่ หมา ย แห่ง ความ ประสงค์ สุข จริต ภาคีสมาชิก ยี่ ม หนึ่ง ชื่อ อ่าน แล จัด การ ทรัพย์สิน ของ ขอ พระ สมุด ได้ กับ ทั้ง ได้ หนึ่ง ชื่อ พิมพ์ แจก อภาคีสมาชิก อาคมสมาชิก ได้ แต่ มา อ่าน ที่ ขอ พระ สมุด เท่านั้น ”

“ ข้อ ๕ ผู้ จัด การ ขอ พระ สมุด มี กรรม สัม ปา ทิก สภา ๗ ท่าน คือ ๑ สภา นาย ก ผู้ เป็น ประธาน ๒ อุป นาย ก จัด การ สมาชิก ฝ่าย ใน ๓ เลขาธิการ พนักงาน การ หนึ่ง ชื่อ ๔ เทรย์ ญิก พนักงาน เงิน ๕ สำ ราน ยิกร พนักงาน จัด หมา ย เหตุ ๖ บรรณา รักษ์ พนักงาน รักษา หนึ่ง ชื่อ แล ๗ ปฎิคม พนักงาน ต้อน รับ เลียง ด ”

“ ข้อ ๖ การ เลือ ก ตั้ง กรรม สัม ปา ทิก นั้น เมื่อ ถึง เดือน สิบ เดือน กลาง เดือน เปลี่ยน สำ รับ ใหม่ ให้ เขียน นาม ภาคีสมาชิก ฝ่าย หน้า ให้ ภาคีสมาชิก ฝ่าย หน้า เลือ ก สภา นาย ก แล เลขาธิการ ภาคีสมาชิก ฝ่าย ใน เลือ ก อุป นาย ก ให้ ผู้ จะ ได้ เป็น สภา นาย ก ใหม่ เลือ ก ภาคีสมาชิก เป็น กรรม สัม ปา ทิก ทั้ง ๔ แล้ว นำ ขึ้น ทูล กลา ๑ ถวาย ถ้า ได้ พระ ราช ทาน พระ บรม ราชานูญา ต โดย สัจญญา บั ตร์ ตั้ง แล้ว ก็ ให้ คำ การ ต่อ ไป ถ้า ดำ แหน่ง ไต ว่าง กลาง บั ก็ จัด แทน กัน ”

“ข้อ ๗ กรรม สัมปาติก มีหน้าที่ต้องจัดการ รักษาการ ทั้ง ปวง
ของ หอพระ สมุด ทั่วไป แล รักษา กฎหมาย ถ้าเห็นผู้ใด ล่วง หรือ จะ
แก้ไขให้ ว่ากล่าว ในที่ ประชุม ต้อง ทำบาญชี หนังสือ แล เงิน ต้อง
ได้ตอบ แก่ผู้อื่น การ ลำคัญ ต้อง ประชุม ต้อง รักษา จดหมาย ราย
การ ประชุมไว้ แล เป็นธุระ ออก หนังสือ พิมพ์ วรรณญาณ ต้องทำ
รายงาน เสนอต่อที่ ประชุม แล ทูลเกล้า ถวาย ”

“ข้อ ๘ ถ้า มีสมาชิก ประชุม ครบ ๑๕ คน สภา นายกรัฐมนตรี
ที่แล้ว ก็ ปรึกษา กันได้ ในเวลา เว้น หอแต่ ๔ โมง เข้า จน ย่ำค่ำ ทุกวัน
ถ้า สมาชิก แต่ ๓ นาย ขึ้น ไปลง ชื่อ ขอให้ เชิญ ประชุม เมื่อใด เลขา
ธิการ ก็ นัดได้ การ ประชุม ใหญ่ มี กำหนด เดือน ละ ๒ ครั้ง ถ้า
ได้ ประชุม แล้ว ใคร จะ ขอเลิก ต้อง ว่ากล่าว ขึ้น แล มี ผู้รับรอง ถ้า ไม่
เห็น ชอบ พร้อมกัน ต้อง จับ ผลาก ”

“ข้อ ๙ กิจ สภานายก ในที่ ประชุม ต้อง เป็น ผู้ตัดสิน ใคร
ใคร พุดก่อน เวลา แยก กัน พุด รั้ง คำ เบียง คำ หยาบ สมาชิก ต้อง พัง
ห้าม ถ้า ใคร นิด ต้อง ขอโทษ ถ้า ประชุม มี ใช้ การ หอ พระ สมุด
สภานายก จะ ให้ สมาชิก ผู้อื่น นั่ง แทน ก็ได้ ”

“ข้อ ๑๐ การ จับ ผลาก นั้น เพื่อ สมาชิก เจ้า ของ คดี จะ ได้ รู้
ผิด ถูก โดย ความ เห็น มาก ถ้า ผลาก กัน ให้ สภานายก ตัดสิน ”

“ข้อ ๑๑ คำ ที่ จะ ปรึกษา ได้ มี ๒ อย่าง คือ ๑ จัด การ เจริญ ของ หอ
พระ สมุด ๒ ปรึกษา ปรึกษา มา ๓ รั้ง วิวาท ๔ ทารือ สนเท่ห์

๕. ติโทษได้ จากที่ ประชุม ๖. แก้กฏหมายให้เลขาธิการ จดหมาย
เหตุไว้ อย่างที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๖ ให้ลงพิมพ์ด้วย อย่างที่ ๓ ต่อ
เห็นว่าควร ลงพิมพ์ จึงให้ลง อย่างที่ ๕ และที่ ๖ ต้องเฉพาะแต่
ประชุมใหญ่ จึง จะ ปกฤษาได้ นอกจากลักษณะ ๖ อย่างนี้ ห้ามมิให้
ปกฤษา ถ้าการใหญ่ต้องเลือกตั้ง สมาชิกเป็น กงตรวจ คำปกฤษา
ให้พูดด้วยปาก ถ้าการ สำคัญต้อง ปกฤษาใน ที่ประชุมใหญ่”

“ข้อ ๑๒ จดหมาย รายการ ประชุม ให้จดหมายให้ สะเอียด
แต่ส่วน กรรม สัม ป่าทิก ประชุม กันเอง ให้แยกจดไว้ต่าง หาก
ต่อมาขอ ปกฤษาใน ที่ประชุมใหญ่ จึง ลง จดหมายได้”

“ข้อ ๑๓ ถ้าจะแก้กฏหมายต่อไป ปกฤษาตกลงแล้ว ให้คัดไว้
ในเล่มกฏหมาย เขียน หน้าเดียว อีกหน้าหนึ่ง ถ้าหรับลงนาม สมาชิก
ถ้าผู้อยู่ไกล จะ ลงนาม เป็น กระดาษแผ่น มา บัดก็ได้”

“ข้อ ๑๔ หนังสือพิมพ์วิชิวงานนั้น แจกแต่ ภาคีสมาชิก แล
วิสามัญ สมาชิก สมาชิก พวกอื่นต้อง ซื้อ บั ละ ๑๒ บาท คนนอก
บั ละ ๒๐ บาท ถ้า ผู้ใด แต่ง เรือง มา ลงตั้ง แต่ ๒ หน้า ขึ้นไป
ได้แจก ๔ ฉบับ ถ้า น้อยก็ แจกให้ ตาม ส่วน”

“ข้อ ๑๕ ภาคีสมาชิก ยืมหนังสือได้ ๑๕ วัน ต่อ ล่ม แล้ว ต้อง
ส่งคืน ครั้ง หนึ่ง ๐๓/๐๔/๒๕๖๕ สมาชิก พวกอื่น ได้หาหนังสือ มาให้ไว้ใน หอ
ยืมได้ เดือน ละ ครั้ง เขาไว้ได้ ๗ วัน ถ้า พันกำหนดไม่ส่งคืน ให้มี
หนังสือเดือน ต้อง เลี่ย ค่าปรับ ๑ เฟื้อง แล ทวิ คุณทุก ๗ วันไป”

“ข้อ ๑๖ สมาชิกผู้ใดต้องตัดเงิน ห้ามประชุมที่วัน หรือต้อง
ออกจากสมาชิก ต้องลบชื่อ ออกจากบัญชี แต่ภาคีสมาชิก
ที่ลงชื่อแล้วไม่ส่งเงิน ตาม รับ ต้องเตือนในที่ประชุม ถ้าไม่ได้
ต้องห้ามประชุม จนกว่าจะส่งเงิน ถ้าเห็นมากด้วยกัน ๔ ข้อ ๑
ว่าไม่รักสามัคคีแล้ว ก็ต้องให้ยกเลิก”

ตอนที่ ๔ ประชุมปรึกษาแลเลือกสมาชิก

ณวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมค่ำหนึ่งปีวอกชดก ได้มีการประชุม
ใหญ่ครั้งที่ ๔ หรือ นับเป็นการประชุมครั้งที่ ๑๒ ณหอพระสมุด
วชิรญาณเป็นการประชุมใหญ่ ตามกฎหมายซึ่งตั้งใหม่ครั้งแรก
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอแลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นปาทิก
แลสมาชิกทั้งเจ็ดมาชุมนุมรวม ๑๕ พระองค์ พระองค์เจ้าเกษมศรี
ศุภโยค ผู้แทนสภานายก ขึ้นประทัยเก้าอี้ยกพื้นสูงเป็นประธาน
เปิดประชุมเวลาบ่าย ๔ โมง ๕ นาที ได้อ่านจดหมายเหตุรายงาน
ประชุมวันก่อนว่าถูกต้องกันแล้ว กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ
ขอขึ้นว่า การเลือกสมาชิกตามกฎหมายข้อ ๓ ขอให้งดไว้ก่อน
จนกว่าจะมีสมาชิกครบร้อย จึงค่อยใช้ ก็เป็นอันตกลง

พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ขอปรึกษา ให้ลดราคาหนังสือพิมพ์
วชิรญาณ กรมหมื่นเทวะวงษ์วโรประการ ขอให้เลือกสมาชิกก่อน
ด้วยราคาหนังสือจะแก่เมื่อไรก็ได้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์

กรมหลวงภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช ขอได้แก้กฎหมายเสียทีเดียว
 กรมหมื่นเทเวศร์วงศ์วิโร ประการเห็นสมควรแก่ เพราะเป็นการ ชักให้
 สมาชิก เข้ามาก เกียงกัน ไปตกลงให้จัดการ ช้อนไว้ จึง ปกฤษา
 เลือกราช สมาสักต่อไป ตกกลงให้ เข้าใหม่ ๒๒ ท่าน คือ ๑ พระยา
 ภาณุวงศ์ (พร) ๒ หม่อมเจ้าเพิ่ม (ในกรม หมื่น กุณินทรภักดี)
 ๓ ลวง ปฏิบัติราชประสงค์ (แคว้นมยุเรอ) ๔ จมื่นสุวัตรพิพิธ
 (บุตร) ๕ หม่อมเจ้าขาว (ในกรม พระเทวศรวร์สุนทร) ๖ เจ้า
 หมื่นสรพรเพธภักดี (หลาน) ๗ นายพิสนทนต์ถาวร (เบีย) ๘ พระยา
 นรรัตน์ราชมานิต (โต) ๙ หมอขี้เตชกาวัน ๑๐ พระวรวงษ์เธอ
 พระองค์เจ้าลายสินทองษ์ ๑๑ พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าขจรจรัสวงษ์
 ๑๒ พระยาราชประสิทธิ์ (หงส์) ๑๓ พระยาพิพิธโกโคศวรรย์ (โค)
 ๑๔ เจ้าหมื่นไวยวรนาถ (เจิม) ๑๕ จมื่นวิชิตไชยศักดิ์อาวุธ (เจ็ก)
 ๑๖ หม่อมเจ้านิลวรรณ (ในกรม หมื่นอดุลยลักษณสมบัติ) ๑๗ พระ
 ยมวิไลยสรเดช (โต) ๑๘ นายเล่ห์อาวุธ (ชม) ๑๙ หลวง
 กฤษจักรกำจร (อกฤษฐ์) ๒๐ หลวงสโมสรพการ (ทัต) ๒๑ หลวง
 วาทีดยะระเทศ (ชิต) ๒๒ พระเทพนฤ (สิน) ๒๓ นายเทศ
 กวอดเดอมาสเดอ ๒๔ หม่อมราชวงษ์ผิว ๒๕ หม่อมเจ้าวิวัฒนา
 (ในกรมหมื่น สิทธิสุขุมकर) ๒๖ พระเจ้า บวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้า
 จรูญโรจเรืองศรี ภอ ถึงเวลานี้ได้ ยิน เสียงแดรมหรรทัก ประโดม
 พระ บาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่ หัวเสด็จ ออก ขุน นาง ก็เลิก ประชุม

ขึ้นไปเผา ทุลลของ ฤๅติพระบาท ครั้นเสร็จ ขึ้น แล้ว กลับลง มา
ประชุมต่อไป อีก

กรมหมื่น เทวะวงษ์วโร ประการ ทรง ขอโทษ ที่ ประชุม เมื่อ ถึง
มาก มาย ให้ เปน ที่ ชุ่ม หมอง ประสงค์ เขา แพ้ ชนะ กัน เพราะ โท โษ
มีความ เสีย พระไทย จะ ทรง ดำ ราม ต่อ ไป พระ องค์ เจ้า ติศวรร กุมาร
ก็ ทรง ขอโทษ แล เลือ พระไทย ที่ ได้ ถึง ร้อน แร้ง ไป ภาย ได้ ทรง
ทราบ ว่า จะ คิด แก้วราคา หนึ่ง ลี ต่อ ไป ก็ ถู พระไทย แล้ว

กรม หมื่น เทวะวงษ์วโร ประการ ขอ ให้ สภานายก คอย ดัก เตือน
จึง จะ ดี ด้วย กัน แล้ว ก็ ปฎักษา กัน เลือ กภาดี สิม่า ชิก ตก ลง ให้ เข้า
ใหม่ ๕๔ ท่าน คือ ๑ หลวง สิทธิ นาย เวร (จู) ๒ หลวง สร สิทธิ ยาน
นการ (ทองดี) ๓ เจ้า พระยา พลเทพ (ระดี) ๔ เจ้า พระยามหินทร
ศักดิ์ อารัง (เพ็ง) ๕ พระยา ไชย ฎีก ราช เศรษฐี (เกียน) ๖ พระยา
มนตรี สุริยวงษ์ (ชื่น) ๗ พระยา ประภากร วงษ์ (ชาย) ๘ หม่อม
เจ้า อลังการ (ใน สมเด็จ กรม พระ บำ ราย ปร บั กษ์) ๙ จมื่น ราชามาตย์
(ฤวิล) ๑๐ พระยา อนุชิต ชาญ ไชย (พึ่ง) ๑๑ พระยาม ทามนตรี
(เวก) ๑๒ จมื่น ไชยา ภรณ์ (สาย) ๑๓ พระยา นนท บุรี (ทัด)
๑๔ พระยา พิพัฒน์ โภษา (สดใจ) ๑๕ ชุน นิพัทธราช กิจ (ย้ง) ๑๖ ชุน
ชาญ สร กสิ (๓๐4/2565) ๑๗ พระเจ้า ราช วร วงษ์ เเฮอ กรม ชุน บดินทร
ไพศาล โสภณ (สิงหราช) ๑๘ จมื่น จง รักษ์ ของ ค่ำ ข้าย (กร) ๑๙ จมื่น
จง ฤกษ์ คี ของ ค่ำ ขวา (พัน) ๒๐ ปลัด วัจ ข้าย (คีรี) ๒๑ พระยา ไชย ยศ

- สมบัติ (น้ำ) ๒๒ หลวง อินทร มนตรี (เปี่ยม) ๒๓ พระ สวัสดิ์ วามติขู
 (พัก) ๒๔ นาย จำยวด (ลูก) ๒๕ หลวง ฤทธิ นายเวร (กระจำง)
 ๒๖ หลวง คักดี นายเวร (จัน) ๒๗ หลวง ศิลปสาตราวุธ (ฮอต)
 ๒๘ หลวง สूरยฤทธิ์ โยธาทาญ (ตัน) ๒๙ พระ วรรณทิพลากร (ทิม)
 ๓๐ พระ ยารัตนโกษา (จัน) ๓๑ พระ ราชโยธาเทพ (แบ๊ะ)
 ๓๒ มีสเตอร์ เสนวี ชาลบาลเดอ ๓๓ พระ จินตจักรรัตน์ (เดช)
 ๓๔ ขุน ศิลปสาตรา (อัน) ๓๕ หลวง กำจัดไพรินทร์ (ดีด) ๓๖ หลวง
 นริศรราชกิจ (โต) ๓๗ พระยาไชยสินันท์ (เทวะหนึ่ง) ๓๘ พระ
 พิเรนทรเทพ (โต) ๓๙ หม่อมเจ้าเจ๊ก (ในกรมหมื่น มเหศวรคิ
 วิลาศ) ๔๐ หลวง ทรงสุรเดช (อัน) ๔๑ พระ วรรณไชย พระองค์
 เจ้าปรีดา ๔๒ พระเจ้า บวรวงษ์เชอ กรมหมื่น สถิตย์ธำรง สวัสดิ์
 (เนาวรัตน์) ๔๓ หลวง จักรยานานุกิจาวรณ์ (ทวน) ๔๔ พระเจ้า
 ราช วรรณไชย กรม ขุน เจริญผลภูลสวัสดิ์ (ชมพูนุช) ๔๕ นายยม
 ตระลาการ ทหาร ๔๖ หลวง บริคุต วรรณทิ (กัน) ๔๗ หลวง สารภรณ์
 พิสุทธิ (เฮม) ๔๘ นาย สมองราช บวรหาร (เล็ก) ๔๙ พระยา
 นานาพิธภาณี (โต) ๕๐ หลวง สวัสดิ์โกษา (ชื่น) ๕๑ พระยา
 สมบัติยาภิบาล (ปาน) ๕๒ พระ อรสม พลาภิบาล (หัด) ๕๓ หม่อมเจ้า
 ปรีดา (ในกรมหมื่น ชัยเบศร บวร) ๕๔ พระ วรรณไชย พระ องค์เจ้า
 ปฤษฏางค์ ๕๕ พระยา ดำรงราช พลขันธ์ (นกแก้ว) ๕๖ หลวง
 เดช นายเวร (ลุ่ม) ๕๗ นาย เสน่ห์ หุ้มแพร (บุษย์) ๕๘ เลียบเตแทนต์

นาย สอาด ๕๘ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรม
พระบำราศ ปรบั กษ การ เลือ ก ส มา ช ก เ ที่ ล ำ น ้ น ้ น มี พระ องค์ ไ ต
นำ ช น ถ้า ส มา ช ก ท ้ง ห ล า ย ย อ ม ร ับ โ ด ย ดุ ช ณี ภ า พ แ ล ้ว ก็ เ ป น ย ัน
อนุญาตให้เป็ น ส มา ช ก

กรม หม ี่ น เ ท ว ะ ว ง ษ์ ว โ ร ปร ก าร ข อ ป ฤ ก ษ า ว่า ที่ ปร ะ ชุ ม น ี้ ไ ค ร
อ ย า ก จะ ก ล ำ ว โ ด ย ค ว า ม เ ห็ น ฉ ั น ไ ต ก็ ให้ ว่า ก ล ำ ช ้น โ ด ย เ ต ็ ม ป ำ ก
เ ต ็ ม ไ จ ถ้า ไ ค ร ช ้น เ ห า ไป เ ท ี ย ว น ิ น ท า ค ว ร จะ ค ิ ด ช ่วย ก ัน เ ห า ม า
ว่า ก ล ำ ต ำ ง ก็ เ ถ ี ย ง ก ัน อ ย ู่ จ ำ ย เ ห็ น ว่า ย ำ ก ที่ จะ ร ู้ จะ จ ับ
ต ก ล ง ก ัน ต ำ ม พระ องค์ เจ ำ ส วั ส ติ ปร ะ ว ิ ต ต ร ี ช ้น ว่า ไ ค ร น ิ น ท า ก็ เ ล ี ย
แ ก ้ ต ัว เ อ ง

สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช
ตรัส ช น ว่า ที่ ปร ะ ชุ ม น ี้ ไ ค ร พ ุ ด ช ุ บ ช ิ บ เ ป น ภา ร บ ั ด บ ัง ก ัน ค ว า ม
ช ั อ น ้ ไ ค ร เ ถ ี ย ง พระ องค์ เจ ำ ไ ช ย ำ น ุ ช ิ ต ข อ ให้ เ ล ี ก ปร ะ ชุ ม
สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช
ย ัง ไ ค ร เ ห็ น ต ัว ย ต ้อง จ ับ ฉ ล ำ ก ต ก ล ง เ ป น ย ัง ไ ค ร เ ล ี ก ก็ ส น ท ำ น ำ ก ัน
ต ่อ ไป ภา ย ห ล ั ง พระ องค์ เจ ำ จ ิ ต ว ร ก ม ำ ร ข อ เ ล ี ก อ ี ก จ ึ ง เ ป น ภา ร
ต ก ล ง พ ร ้อม ก ัน เ ล ี ก ปร ะ ชุ ม เ ว ล ำ ย ำ ค ำ ค รั ง

ณ วัน พ ฤ ท ิ ห ั ด ิ เ ต ็ ม ส ิ บ ช ้น ค ำ ห ึ ง บ ั ว อ ก ฉ ค ก มี ภา ร ปร ะ ชุ ม
ไ ท ุ ง ุ ค ร ึ ง ที่ ๕ ห ็ ร ือ น ั บ เ ร ี ย ง ภา ร ปร ะ ชุ ม เ ป น ค ร ึ ง ที่ ๑๓ ณ ห อ
พระ สมุด วชิรญาณ เ ป น ภา ร ปร ะ ชุ ม ไ ท ุ ง ุ ต ำ ม ก ฎ ทั ม จ ญ ก ร ร ม ส ั ม

ปาติก แล สมาชิก รวม ๔๗ ท่านได้ ชุมนุม พร้อม กัน ผู้แทน สภานายก
 ประทับ เป็น ประธาน เบ็ดทรว ประชุม ผู้แทน ตำราฉนิกรได้ ทรง
 อ่าน รายงาน การ ประชุม วัน ก่อน เห็น ถูกต้อง กัน แล้ว เลขาธิการ
 ข่าน ถวาย พระหัตถ์ สมเด็จ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุ
 พันธุวงศ์ วรเดช แลตั้ง ความเสีย พระไทยใน ที่ ชุมนุม ใน การ ที่
 มิสเตอร์ เฮนรี ฮาดบาส เดอ ดิง แก่ กรม แล้วได้ จับ ฉลาก เลือก ภาค
 สมาชิก เข้าใหม่ ๒ องค์ คือ ๑ หม่อมเจ้า นาย ๒ หม่อมเจ้า ปาน (กรม
 หมื่น ภูมินทร ภักดี) พระ องค์เจ้าดิศวร กุมาร ทรง ปฎกษา ว่า การ
 เลือก สมาชิก ควร จะ ใช้ ตาม ถ้าไม่มีใคร คัดค้าน ก็ ควรเอา เป็น ใช้ ได้
 เหมือน วัน ก่อน ไม่ต้อง จับ ฉลาก เรียง ตัว เจ้า หมื่น สรรพเพช ภักดี
 ชัด ดึง จับ ฉลาก ตก ลง เห็น ด้วย พระ องค์เจ้าดิศวร กุมาร มาก จึง
 ปฎกษา เลือก ภาคี สมาชิก มี ผู้นำ แล ผู้รับ รอง ตก ลง รับ ให้ เข้าใหม่
 อีก ๑๔ ท่าน คือ ๑ หม่อมเจ้า ทั้ง (ในกรม หมื่น ภูมินทร ภักดี) ๒ แขนดยุแดนต
 กุหลาย ๓ ขุน สรชาญ พลไกร (เกอ) ๔ ขุน เทวา วิจรรณ (พัน)
 ๕ กัณฑ์ ปุย ๖ กัณฑ์ หม่อมราชวงศ์ ยัน ๗ กัณฑ์ อิน ๘ เลียบเตแนนต์
 ๙ เลียบเตแนนต์ จัน ๑๐ ลับเลียบเตแนนต์ เต้ม ๑๑ กัณฑ์ บุญ
 ๑๒ พระยามหาเทพ (จุ้ย) ๑๓ หลวงราชชนนารักษ์ (อิม) ๑๔ หม่อม
 ราชวงศ์ โฉน

03/04/2565

เจ้าหมื่นไวย วรนาถ ปฎกษาเรื่อง แะ กินใบไม้ใน พระบรมมหา
 ราชวัง กรม หมื่น เทวะ วงษ์วโร ประการ ทรง ตอบ เจิกแล้ว กัน ไป

พระ องค์เจ้า คีศวร กุมาร ขอให้ อ่าน กฎหมาย หอพระ สมุด วรรณญาณ
ใน ที่ ชุม นุบ เลขาธิการ อ่าน ยังไม่ทัน จบ ภาเสียง ประโคม แตร
มหรทัก พระบาท สมเด็จพระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ขน นาง จึง
พร้อม กัน ตก ลง เลิก ประชุม ขึ้น ไป เผ่า ทูล ลออง ธุลี พระ บาท

ในเดือน สิบ นั้น เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ ค้ำรง ยื่น หนังสือ ต่อ ครม
ล้ม ปา ทัก สภา ขอลา ออกจาก สมาชิก กรม ล้ม ปา ทัก ปุจฉา กัน
ยอม ตาม น้ำ ใจ สมัค

ณ วัน อาทิตย์ เดือน สิบ ขึ้น ที่ ค่า บัว ออก ฉดก มี การ ประชุม กรม
ล้ม ปา ทัก สภา ครั้ง ที่ ๑๐ หรือนับ เวียง การ ประชุม เป็น ครั้ง ที่ ๑๕
ณ หอ พระ สมุด วรรณญาณ มี ผู้ แทน สภา นาย ก เป็น ประธาน ปฏิคม
ร้อง ขัด ข้อง ทา รือ ว่า พระ องค์ เจ้า สวัสดิ ประ วัตี แด พระ องค์
เจ้า คีศวร กุมาร เป็น ต้น ได้ ประทาน ต้น ฌบัย หนังสือ ต่าง ๆ มา ให้
คังไว้ สำหรับ หอพระ สมุด มาก เสมียน ที่ อนุญาต ไว้ คน เดียว ไม่ ภา
ท่าน จึง ได้ ทรง เรียก เต็ม อีก คน หนึ่ง เลขาธิการ ก็ ให้ จ่าย เงิน ให้ บัด นั้น
ท่าน เห็น เสมียน สอง คน ไม่ ภา การ ได้ เรียก เต็ม เป็น ๓ คน เลขาธิการ
ไม่ เบิก เงิน เจื่อน ให้ เลขาธิการ แจง ว่า เสมียน นอก อัด ตรา ไม่มี ผู้ ลัง
จึง ไม่ เบิก ให้ แต่ ครั้ง ก่อน นั้น ได้ ปุจฉา บรรณารักษ์ เจ้า นำ ที่ ว่า
ปฏิคม เรียก เสมียน เงิน ก็ เป็น ความ ผิด แต่ ได้ เรียก มา แล้ว
ถ้า ภา มี ประโยชน์ บ้าง เงิน มี ก็ ให้ จ่าย ให้ เต็ม ผู้ แทน สภา นาย ก
แสด เทร้ ญญิก เห็น ด้วย จึง ได้ เบิก ให้ ไป ครั้ง นี้ ปฏิคม เรียก เต็ม อีก

เห็น นิต ธรรม เนียม อยู่ จึงไม่ เบิก ให้ ปฏิคม ก็ เห็น ด้วย ว่า เลขาธิการ
 ตรัส ชอบ แต่ เป็นการ นิด ไป แล้ว จะ ควร จ่าย เงิน เดือน ให้ หรือ ไม่ จ่าย
 กรรม สัม ปาทิก ปฤกษา กัน ตก ลง ให้ จ่าย ให้ แล้ว ให้ เสมียน ๒ คน
 นั้น ออก เสีย

ปฏิคม ปฤกษา เรื่อง คน ใช้ เดียว นั้น มี คน เดียว สมา ชิก ก็ มา มาก ข้น
 ปฏิบัติ ไม่ ไหว อนึ่ง พระ บาท สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ได้ ทรง พระ กรุณา
 โปรดเกล้าฯ พระ ราช ทาน พระ ราช หัตถ เลขา ถึง เลขาธิการ พระ
 ราช ทาน ตู ส่วน ใน พระ องค์ ๒ ตู ส่วน ของ สมเด็จ พระ นาง เจ้า
 สว่าง วัฒนา แล ส่วน ของ พระ นาง เธอ พระ องค์ เจ้า เสาวภา มิ่งศรี
 พระ องค์ ละ ตู กับ พระ ราช ทาน พัด ชัก ดิด หอ พระ สมุด โดยมี
 พระ ราช ตา รัส ว่า ห้อย นั้ ย สม ผู้ ที่ ประ ชุม จะ ร้อน นั้ ก นั้น ควร
 จะ ต้อง มี คน ใช้ เพิ่ม ข้น เป็น ๓ คน แต่ ให้ เงิน เดือน เพียง คน ละ ๘ บาท
 ก็ เป็น อัน ตก ลง อนุญาต

วัน ศุกร เดือน สิบ แรม ค่ำ หนึ่ง ปี วอก ฉศก ได้ มี การ ประ ชุม ใหญ่
 ครั้งที่ ๖ หรือ นับ เป็น รายการ ประ ชุม ครั้งที่ ๑๖ ณ หอ พระ สมุด วชิรญาณ
 เป็น การ ประ ชุม ใหญ่ ตาม กฎ หมาย กรรม สัม ปาทิก แล สมา ชิก
 ได้ มา ประ ชุม พร้อ ม กัน รวม ๔๖ ท่าน ผู้ แทน สภา นาย กิตติ พระ ชูระ
 มิ ได้ เสด็จ มา มี ลอย พระ หัตถ์ มอบ ให้ ผู้ แทน สารา นีย กร เป็น ประ ธาณ แทน
 ครั้น เว ลา ปลาย ๔ โมง เศษ จึง ผู้ แทน สารา นีย กร เลือ ก พระ องค์ เจ้า
 ทอง แถม ถวัลย์ วงษ์ ข้น เป็น ประ ธาณ ใน ที่ ชุม นุ ม พระ องค์ ท่าน

มีเดิม พระไทย   แต่กรรม สัม ปาทิก แลสมา ชิกรวม ๕ พระองค์
 เห็นด้วย จึงต้อง ทรง รับเปิด ประชุม   ปฤกษา เลือกลง มา ชิกเข้าใหม่
 มีผู้นำ ผู้ รับ รอง   ที่ ประ ชุม ตก ลง ยอม รับ โดย ดุชนิภาพรวม ๒๙ ท่าน
 คือภาคีสมาชิก ๕๔ ท่าน คือ ๑ พระยาอภัยภทรณฤทธิ (แย้ม)   ๒ พระยา
 พิไชยสงคราม (อ่ำ)   ๓ พระสุธรรมไมตรี (หุ้ย)   ๔ พระอินทรเทพ
 (ทับ)   ๕ จมื่น ราชานูบาล (เขียบ)   ๖ หลวง ทรงศักดิ์ดา (ทองดี)
 ๗ พระยานครศรีธรรมราช (พร้อม)   ๘ พระวิภาคภูวดล (แมคคำ)
 ๙ พระยาประสิทธิ์สุภการ (ลม้าย)   ๑๐ หลวงสรจักรานุกิจ (ยรรยง)
 ๑๑ พระยา สุมทบุรานุรักษ์ (เนตร)   ๑๒ ขุนมหาสิทธิโวหาร (ห้วง)
 ๑๓ นายสนธิหุ้ม แพร (ฟุด)   ๑๔ พระเจ้า บวรวงษ์เธอ   กรม หมื่น
 พิศาลบวรศักดิ์   ๑๕ พระยาเพ็ชรปาณี (เอม)   ๑๖ พระยา
 เจริญราชไมตรี (ตาช)   ๑๗ พระยาเพ็ชรชฎา (เขียม)   ๑๘ หลวง
 สวัสดิ์นครเรศ (สก)   ๑๙ พระยาอนุรักษราชสมณเทียร (เผือก)
 ๒๐ นาย รงชิต (ไต้ยัก)   ๒๑ นายรณพิจารณ์ (ประวัติ)   ๒๒ พระเจ้า
 บวรวงษ์เธอ   กรม หมื่น บริรักษ์นริน ทรฤทธิ (หัดดินทร)   ๒๓ พระ
 ศรีสิทธิสงคราม (ทั้ง)   ผู้ช่วย ราชการ เมือง นครราชสีมา   ๒๔ พระ
 ชลยุทธโยอินทร์ (ลิขลิว)   ภาคีสมาชิก ๔ ท่าน คือ ๑ หลวงวิเศษ
 สถิติ (นาก)   ๒ ขุนปฏิภาณพิจิตร (หุ่ม)   ๓ กัมตันเปลียน   ๔ หลวง
 สรว วิเศษเดชาวุธ (บุตร)   แล อาคม สมา ชิก ๑ คือ   เจ้าราชภาคินัย
 นัยย (สิงห์โต)   เมือง นคร เชียงใหม่

พระยาภาสกรวงศ์ ปฤกษาเรื่อง หนังสือพิมพ์ วชิรญาณว่า ออก
 ๑๕ วัน ครั้ง นานนัก ควรจะ ออก ๗ วัน ครั้ง กรม สัม ปา ทิก ตอย
 ว่า ตีที่ โรงพิมพ์หลวง เป็น พระราช ทรัพย์ พระราช ทาน เปลา ๆ
 ราช การ อื่น ๆ ที่ โรง อักษร พิมพ์ การ ก็ มาก ชัด อยู่ พระยาภาส
 กรวงศ์ว่า บัดนี้ สมาสัก ก็ มาก ควร จ้าง โรงพิมพ์ อื่น ทำ ได้ แล ๗
 ๗ วัน ๑๖ หน้า ก็ ได้ ผู้ แทน สารา นิกร ตรัส ว่า ถ้า ยอม ให้ มี ผู้
 ช่วย อีก ๒ คน ใน การ หนังสือ พิมพ์ นี้ แล้วย ก็ กอ ทำ ได้ ตาม ที่ ว่า ก็ เป็น
 ชัน ตก ลง ให้ มี ผู้ ช่วย อีก ๒ คน แต่ ข้อ ที่ จะ จ้าง นั้น ยัง ชัด ช้อง อยู่
 ด้วย ไม่ รู้ ราคา เงิน ที่ จะ เก็บ ได้ จะ กอ หรือ ไม่ กอ พระยาภาส
 กรวงศ์ รับ จะ ไป คิด แล้ว จะ นำ มา เสนอ ต่อ ที่ ประชุม ภายหลัง

พระ องค์ เจ้า ศิ ศวร กุมาร แสดง ความ ยินดี ชอบใจ พระยานวรัตน์
 ราช มานิต ใน ที่ ประชุม เมื่อ ล่วง มา แล้วย ไม่มี เรื่อง ที่ จะ พุด
 กัน อยู่ แล้วย หาก ท่าน เอ่ย ถึง เรื่อง ชื่อ ของ โรง จำ นำ เปน เครื่อง
 พุด กัน มา ได้ หลาย วัน ไม่ จืด สมนก สนาน มาก ที่ ประชุม ก็ เห็น ด้วย
 ขณะ นั้น กรม หมื่น ภูเรศร อ่าง คัด ตรัส ว่า ทรง หวัง พระไทย เปน
 แน่น ว่า ท่าน คง จะมี เรื่อง อัน ไต อัน หนึ่ง มา พุด ขึ้น ใน วัน นี้ อีก เปน แน่น
 เลขาธิการ แสดง ความ ชอบ พระไทย หม่อม เจ้า แจก ใน การ
 ที่ ประทาน หนังสือ ฝรั่ง แก่ หอ พระ สมุด หลาย เล่ม เล่ม ที่ ประชุม
 ก็ เห็น ด้วย

จึง พระยาภาสกรวงศ์ ทารือ ต่อ ไป ว่า จะ ทำ ราชการ อย่าง ใหม่

เช่น ก่อสร้าง ทำอย่าง วัดนิเวศน์ธรรม ประวัติ หรือทำ อย่าง เก่า
 เช่น ทำ วัด พระเชตุพนดี ต่างก็ ได้ ตอปล กัน อยู่ บาง คน ว่า อย่าง
 เก่าดี บาง คน ว่า อย่างใหม่ดี บางคนก็ ว่าให้ต้อง ตาม กาล
 เทศะดี ไม่ตกลงกันเป็น อย่างไร แน่ ถ้า ดับ นั้น จึง พระ องค์ เจ้า
 ศิคร กุมาร ตรัส ว่า ขอ พุดแทน พระ ยาสภาสกรวงศ์ ใน ความ ที่หมาย
 นี้ โดย ได้ เคย พัง ท่าน พุด อยู่ ว่า จะ พุด ใน ที่ ประ ชุม ตรง ความ
 ว่า มี ภรรยาคน เดียวดี หรือ หลาย คนดี เท่านั้น กรม ทมื่น เทวะ
 วงษ์วโร ประการ แก้วว่า พระ พุทธเจ้า ก็ ทรง สรรเสริญ ความ มั่นถ้อย
 คน เดียว ก็ ดี อยู่เอง แต่ ยัง หาดตกลงกัน ประการใดไม่ พระ ยาส
 ภาสกรวงศ์ ขอถอน เลี้ย ก็ เป็น ยั้งดี ขอให้ ปฎุษา เรื่อง ผัน แขน
 ใน เมือง ไท นี้ ควร จะ มี ผัน หรือ ไม่มี ดีกว่า ปฎุษา กัน ยัง หา หัน
 ตก ลง กัน ประการใดไม่ กรม ทมื่น เทวะ วงษ์วโร ประการ ทรง ตบ ว่า
 นัก ปราชญ์ ว่า ผัน นี้ เป็น ยา สำคัญ อย่าง หนึ่ง ถ้า ไม่มี แล้ว เมือง
 ไท จะ มี ขาด ยา สำคัญ ไป อย่าง หนึ่ง หรือ เท่านั้น ก็ กอ พระบาท สมเด็จ
 พระ เจ้า อยู่ หัว เสด็จ ออก ขนนาง เป็น อัน เล็ก ประ ชุม ขึ้น ไป
 เผ้า ทูล ของ อุดี พระบาท พร้มกัน

ณ วัน เสาร์ เดือน สิบ แรม เก้า ค่ำ บั้วอก ฉก ได้ มี การ ประ ชุม ใหญ่
 ตาม กฎหมาย เป็น ครั้ง ที่ ๗ หรือ นับ เป็น ราย การ ประ ชุม ครั้ง ที่ ๑๗
 ณ หอ พระ สมุด วชิรญาณ กรม สัม ปา ทิก แล สมา ชิก ได้ มา ประ ชุม
 พร้ม กัน รวม ๗๓ ท่าน ผู้ แทน สภานายก ประ ทับ เป็น ประ ธาน बैठ

ประชุม ได้ปลุกษาเลือกภาคีแลภาคีสมาชิกเข้าใหม่ มีผู้นำ
ผู้รับของ เป้น ยิน บขม โดย ดุษณีภาพรวม ๑๔ ท่าน คือภาคี
สมาชิกร ๑๓ คือ ๑ นายรอง พันธุ์ราช กิจ (เพิ่ม) ๒ เสดเต แนนต์ลิขิตวิ
๓ หลวงโยธาบริบาล(อยู่) ๔ พระยาศรีสงคราม (หนูเล็ก) ๕ หลวงสร
วิเศษเทศา วุฒ เต็ม เป้น ภาคีสมาชิก (บุตร) ๖ พระสุรินทรามาตย์
(พลอย) ๗ หลวงอำนาจสุรเสนี (ถัน) ๘ พระพรหมบริรักษ์(ทองคำ)
๙ พระสถลวิริยาธิบาล (บู๊) ๑๐ พระโทรเลขสุรานุรักษ์ (ชม)
๑๑ หม่อมเจ้าวัชรินทร์ (ในกรม ขน บดินทรไพศาลโสภณ) ๑๒ หลวง
ประจักษ์ชวกร (ครุฑ) ๑๓ นายจ่าเวศ (หม่อมราชวงศ์วงศ์โนรี) อภา
คีสมาชิกร ๑ คือ นาย สาย

พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ตรัสว่า บัดนี้ สมาชิกก็มีกว่าร้อยคนแล้ว
ควรจะใช้เลือกสมาชิกรเข้าใหม่ตาม กฎหมาย คือเขียนชื่อผู้นำ
ผู้รับของ แล ผู้ขอเข้าบัดไว้ สมาสักไปมาใน หอ พระสมุดให้เลือก
โดยฉลาก ถึงวันประชุมใหญ่ จึงเปิดดูควรหรือไม่ควร มาก ก็เป้น
อัน ตกลง เห็น ชอบ พร้อม กัน

หลวงสรยุทธโยธาหาญ หรือว่า อยาก จะ ทราบ ว่า สิ่งใดใครก
ทั้ง ปวง ทุกแห่ง ใน พระบรม มหา ราช วง หน้าโรง ข้าง ท้าย สนม
ท้อง สนาม แล วิมณณู เป้นต้น จะ คิด จัด เลีย ให้ สยาด จะ ยาก หรือ ย่าง
ได้ ปลุกษา ได้ แยัง กัน หลาย ท่าน ไม่ ตก ลง ประ การ ใด

เลขาธิการ ตรัสว่า หอพระสมุดนี้ เป้น ที่ เจ้า นาย ขุน นาง ไป

มามาก ควร จะขอ หมายถึง กรมวัง ไม่ว่าจะราชการ สิ่งไร มาบัตไว้
แล้ว จะได้ ลอกไว้ เป็นแบบ จำ หรับ หอ พระ สมุด ด้วย ก็ เห็น ชอบ
พร้อม กัน เวลา บ่าย ๕ โมงเศษ พระ บาท สมเด็จพระ เจ้า อยู่ หัว
เสด็จ ออก ขุนนาง จึง พร้อม กัน เลิก ประชุม ขึ้นไป เฝ้า ทูล ของ ขุน
พระ บาท

ณ วัน อาทิตย์ เดือน สิบเอ็ด ขึ้นเก้าค่ำ ได้ มี การ ประชุม ใหญ่ ครั้ง
ที่ ๘ เป็น ครั้ง ท้าย หรือนับ เป็น รายการ ประชุม ครั้ง ที่ ๑๘ ใน กรม
สัมปตาทิกสภา ครั้ง ที่ ๑๘ ณ หอ พระ สมุด วรรณญาณ มี กรม
สัมปตาทิกสภา แล สมาชิก มา ชุม นุม รวบรวม ๕๕ ท่าน ผู้ แทน สภานายก
ยังไม่ เสด็จ มา กรม สัมปตาทิก พร้อม กัน ยก ให้ ปรุ กุม ขึ้น เปน ประธาน
เข้ การ ประชุม เบ็ด ทึบ ตลอด รัช ภา คี สมาชิก เข้า ใหม่ ๖ ท่าน
๑ พระ สุริยภักดี (อุ่ม) ๒ มีส เตอเย แอม แอฟ ดา คอลดา ตัก บั ตัน
เฮ เยลอฟ ดีล ๔ มีส เตอ ดี บั บร ดี เล ๕ จมี น วิ ไชย บุ กค์ เตชา คณ์ (ตัน)
๖ หลวง บวร ทาว อรรค คดี

จมี น ราชา มา ตย์ นำ หนังสือ คำ ปฤ กษา ตั้ง พระ บรม วงษา นุ วงษ์
ข้า ราชการ ใน รัช กาล ที่ ๑ มา กำ นัล หอ พระ สมุด วรรณญาณ ๑ เดิม
กรม สัมปตาทิก ก็ แสดง ความ ชอบใจ

เวลา บ่าย ๕ โมง ผู้ แทน สภานายก เสด็จ มา ปรุ กุม ขอ ออก จาก
ที่ ผู้ ประธาน ผู้ แทน สภานายก ประทับ ต่อ ไป

อีก ถัก ครุ หนึ่ง สมเด็จพระ เจ้า ฟ้า ภาณุรังษี สว่าง วงษ์ กรม หลวง

ภาณุพันธุ์วงศ์วรเดชะเสด็จมาถึง รับสั่งขอโทษที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า
 มหา มาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ ยังมิได้เสด็จมาลงพระนาม
 ในหอพระสมุด ตามกฎหมาย ท่านจะต้องไปเฝ้าที่วัง กรมล้อมป้อม
 ทึกก็เห็นด้วย ตรัสต่อไปว่า หอพระสมุดนี้มีคุณ ด้วยทรงทราบ
 ว่าเมื่อพระเจ้าบรมวงศ์ก่อนมีผู้กล่าวเรื่องลกปรก บัดนี้ได้เห็นที่หน้า
 หอรัชฎา กรมพิทักษ์จัดบันได ลูกบัน เรียบร้อยดี กรมหมื่นเทวะวงศ์
 วโรประการ ทูลว่า พระยานรรัตน์ราชมานิตเป็นผู้กล่าวการ
 เช่นนี้แข็งแรงดีนัก เสียตายที่มิได้มาในเวลานี้ จึงรับสั่งถาม
 ต่อไปว่า ราษฎรจะสมัครเป็นภาคีสมาชิกด้วยได้หรือไม่ กรมหมื่น
 เทวะวงศ์วโรประการ ทูลถามว่า ราษฎรชนิดอย่างไร ตรัส
 ตอบว่า ราษฎรที่เป็น แขน เดอลแมน กรมหมื่นภูเรศร อารัง คักดี
 ทูลขึ้นว่า เจ้ากรมปลัด กรมก็เห็น จะเป็นภาคีสมาชิกได้ ตรัสตอบ
 ว่า พวกคอมมิชชัน ออฟฟิเชอ ทหาร เป็นได้ เจ้ากรมปลัด กรมก็ต้ง
 เป็นใจ แต่คนที่รับจ้างทำการสมัครจะเป็นด้วยได้หรือไม่ กรมหมื่น
 เทวะวงศ์ทูลถามว่า เป็นคนรับราชการ หรือเปล่า ถ้ารับก็เป็นได้
 กรมหมื่นภูเรศร อารัง คักดี จึงตรัสว่า ถ้าเป็นคนรับเบี้ยหวัดเช่น
 ขุนหมื่น ก็ควรจะเป็นได้

พอเวลาบ่าย ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก
 ขุนนางก็เป็นอันเลิกประชุมใหญ่สั่งลำใน กรมล้อมป้อม ทึกสภาดำรงขึ้น
 เมื่อ ณ เดือนสิบเอ็ดข้างขึ้น กรมล้อมป้อม ทึกสภาได้ ออก
 ไป เลิกสภา นายกบแต เลขาธิการ มีพระนาม สมเด็จพระเจ้าอยู่

03/04/2565

ยาเธอ แล พระ เจ้า น้อง ยาเธอ ภาคสมาธิก ม่ายหน้า จึงเป็นเจ้าของ
 หอ พระ สมุดแจกแก่ สมาธิกม่ายหน้า ทั้งปวงให้เลือก แล ออกใบเลือก
 อุปนายกมี พระ นาม สมาธิกม่ายใน แจกให้ เจ้า นาย ม่ายใน ทรงเลือก
 ครั้น ณ วัน ศุกร เดือน สิบ เอ็ด ขึ้น สิบ สี่ค่ำ บั วอก นตก เล ขาธิการได้เบ็ด
 รายใบเลือก กรรม สัม ปา ทิก สภา ลำ รั บ ที่ ๔ ตก ลง ที่ ได้ออกใบเลือก
 ม่ายหน้า ๑๓๐ ใบ ได้ รับ ตอบ ทั้น วัน กำหนด ๑๑๐ ใบ ช้างใน ๒๕ ใบ
 พระ องค์ ที่ ได้เลือกมาก คือ สภานายกพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น
 เทวะ วงษ์ วั โร ประการ ๕๓ คน แนน อุปนายก พระเจ้าน้องนางเธอ
 พระ องค์ เจ้า ประภักร์ ๑๘ คน แนน เล ขาธิการ พระเจ้าน้องยาเธอ
 พระ องค์ เจ้า ไช ยาน ชิต ๒๐ คน แนน จึง กรมหมื่น เทวะ วงษ์ วั โร ประการ
 ซึ่ง จะ ได้ เป็น สภานายกใหม่ ก็ ทรง เลือก กรรม สัม ปา ทิก ๔ พระ องค์
 ผู้ ช่วย เป็น ข้าราชการ ๒ ท่าน รวม เป็น บานู ชี คัด ไว้ แล กรรม
 สัม ปา ทิก ได้ ประชุม กัน เป็น ครั้ง ที่ ๑๘ เป็น คราว ที่ สุด ตรวจ ราย งาน
 ซึ่ง เรียง มา ลำ รั บ ทุลเกล้าฯ ถวาย แล แจก สมาธิก พรรณา การ
 ที่ ได้ จัด โดย หม ครว

กรรม สัม ปา ทิก สภา ลำ รั บ ที่ ๓ นี้ ได้ออก สาระ ทำ การ จน ได้ เบ็ด หอ
 พระ สมุด วชิรญาณ ได้ โดย หม ครว แก่ เวลา ได้ มี การ ประชุมใหญ่
 ๘ ครั้ง การ ประชุม กรรม สัม ปา ทิก ๑๑ ครั้ง รวม เป็น ๑๘ ครั้ง
 ได้ ตั้ง กฎ หม ลัย ^{๐๓/๐๔/๒๕๖๘} ได้ออก หนังสือ พิมพ์ วชิรญาณ ครั้ง แรก แล ได้
 รักษา การ ตาม กฎ หมาย ตลอด มา โดย ครว รวม หนังสือ โต จัง ชัย
 ได้ ๑๑๘ เรื่อง ๑๕๐ เล่ม สมาธิก มอบ ให้ ๒๒๕ เรื่อง ๓๔๐ เล่ม

รวม ๓๙๔ เรื่อง ๕๒๐ เล่ม กัณฑ์แปดฉบับ ๑๖๗ ฉบับ หนังสือฝรั่งจัด
 ซื้อได้ ๑๗๒ เรื่อง ๑๙๘ เล่ม สมาชิกมอบให้ ๔๒๙ เรื่อง ๗๔๙ เล่ม
 รวม ๖๐๑ เรื่อง ๙๔๗ เล่ม รวมทั้งสิ้น ๙๔๕ เรื่อง ๑๖๓๔ เล่ม
 แลฉบับมีสมาชิก คือวิสามันท์สมาชิก ๓ สามัญสมาชิก คือภาคี
 สมาชิกเจ้าของส่วน ๕๔ ภาคีสมาชิก ๑๔๒ ภาคอกแลถึงแก่กรรม ๒
 คน ๑๔๐ ภาคีสมาชิก ๖ ภาคีสมาชิก ๑ รวม ๒๐๒ ได้เก็บเงิน
 จากภาคีสมาชิกเจ้าของ หอพระ สมุดแต่พี่ชาน ล้ม ฤทธิศก ถึง
 บิรมเมียรจัดวาทกได้ครบบ้าง ยังคงค้างบ้าง แลได้เพิ่มชั้นอีก
 รายหนึ่ง คือของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ๑ ชั่ง
 ๑๑ บาท ๓๒ ชั้ว รวมทั้งสิ้น ๗๐ ชั่ง ๔๗ บาท ๑๗ ชั้ว ได้จ่ายใช้
 ลงทุนค่าเครื่องตั้งเครื่องใช้ แลชั้นหนึ่งสี่แปดทุนถาวร แลใช้
 การประจํา รวมทั้งสิ้นเงิน ๒๒ ชั่ง ๕๐ บาท ๔๓ ชั้ว เหลือเงิน
 ๘ ชั่ง ๒ บาท ๑๘ ชั้ว แต่สมาชิกที่เข้าใหม่ในนี้เห็นว่ามีน้อยเดือนนี้
 หาได้เก็บเงินบ้างไม่

ครั้นก่อนเดือนเดือนสิบเอ็ด ชั้ว สิบห้าค่ำ เปนยวสวนงาน ของ
 กรรมสัมปทาภิณฑลคำขวัญที่ ๓ ซึ่งผู้แทนสถานายกได้นำรายงาน
 แลบัญชีเลือกกรรมสัมปทาภิณฑลคำขวัญที่ ๔ ขึ้นพูดเกล้าทูลกระ
 หม่อม จฉายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลแจกจ่ายงาน
 แลสมาชิกฝ่ายหน้าฝ่ายในทั้งปวงเป็นเสร็จกิจ แลแล้วก็ เป็นอัน
 03/04/2555
 ถวายจากตำแหน่ง ตามกฎหมาย จารึกความชอบพระไทย
 ขอมลมาชิกทั้งหลาย ในการที่ได้ทรงรับภาระให้สำเร็จตลอดได้
 ในครั้งนี้ เปนที่ควรสรรเสริญตามไปสืบกาลนาน

มหิทฺทประเทส

เรื่องยานกบฝรั่งเศส

อาณาเขต ยวน พังแฉเห็นได้โนแพนที เปน ลัทธิฐานยาวเหยียด
ไปตามทะเล ถ้าจะว่าตามซ้อตเรยก แล ตั๋ว เรือ รว เกี้ยว
เนืองกั๋น โน พงชาวดาร เมือง ยวน เหมือน กั๋น แผ่น ดิน สาม ล้วน
ติดต่อกั๋น คี๋ย ตอนใต้ฝรั่งเวียกว่า โทจีนไซนา คี๋ย โนหมู่เมือง
ไซ่ ง่อน เปน ท่า เลที บริบูรณ์ คี๋ย เพราะ ต่ำ น้ำ โขง มา ตก ทะเล โน
ตอน นี้ ตอน กลาง เวียกว่า อานำ ที่ตั้งเมืองเว็ เปน เมือง หลวง
เปน ที่ แศบ โดย เขา บวรศักดิ์ โกล้ง ทะเล โน ตอน นั้น แผ่น ดิน หา
บริบูรณ์ ไม่ ด้อยไปตอนเหนือเวียกว่า ตังเกีย ด้อยกั๋น แฉน จีน เปน
ที่ สุด เปน ท่า เล บริบูรณ์ คี๋ย เพราะ ที่ ต่ำ น้ำ แฉง มา ออก ที่ ตรง นั้น
แต่ โยราณ มา แฉน ยวน ตอนใต้ เปน ของ เมือง เขมร เวียก ซื่อ ว่า
จำปานศรี ขน ไป ขน รว เมือง เว็ ตอน นั้น ขน ไป กั๋น เปน แฉน จีน
มา ขน เมื่อ สัก ๕๐๐ ปี เศษ มานี้ เจ้าเมือง ตัง เกีย แซ่ เล้ เปน ขม
แขง เมือง ขน จึง ให้ กองทัพ มา ตี ไม่ ชนะ จึง ยอม ให้ เมือง ตัง เกีย
เปน เมือง ประเทศ ราช จึง กั๋ย ต้อย จีน พวก แซ่ เล้ ได้ เปน เจ้า ตัง เกีย
ตั้ง ต้อย กั๋น ลง มา รัชช นี เศษ เกิด ฉลา จุด ทั่ว กั๋น แซ่ เล้ หมัด อ้า นาง
จึง ยอม ให้ แม่ทัพ คน ๑ แซ่ งู เย็น เปน อุปราช ต่ำ เร็ว ราชการ เมือง
ตั้ง เกีย ต่อ มา ครน งู เย็น ตาย บุตร เขย คน ๑ แซ่ ตัน ได้ เปน อุปราช

03/04/2565

เมืองตั้งเทียบแทน ตั้งชุมชนวังผู้บุตรชุมชนมาเป็นเจ้าเมือง
 อานำ ซึ่งเป็นเขตแดนตีไปได้จากจำปาศครใหม่ ๆ อยู่มา
 ไม่ช้าชุมชนวังเกิดวิวาทกับพี่เขยก็ตั้งแขวงเมืองขึ้น พวกเมือง
 ตั้งเทียบยกมาปราบปรามไม่สำเร็จ แซงชุมชนจึงได้ครอบครอง
 เมืองอานำสืบต่อกันมา แลตีอาณาเขตจำปาศครได้ตลอดมาจน
 เมืองโขงอ่อน ในตอนต่อมา พวกบาทหลวงฝรั่งเคล้อออกมาตั้ง
 ลังสอนศาสนาอูษเจียนในเมืองยวน อย่างที่เข้ามาตั้งในเมืองไท
 ครองแผ่นดิน พระนารายณ์ เจ้าอานำก็รับทำนุบำรุง มีผู้คน
 เข้าวัดมากขึ้นโดยลำดับ แต่มิได้มีเหตุการอันใด ก็เรียบร้อย
 ตลอดมา ครั้นนี้เป็นเค้าความขัดแย้งในเรื่องเมืองยวนดังนี้

ครั้นเมื่อสัก ร้อยปีเศษมานี้ เจ้าอานำตน ๑ มอข สม่บัติ
 ให้ลูกสนม หาให้ไทจ้อไม่ ครั้นเจ้าอานำตนนั้นถึงพิราลัย
 พวกขุนนางในเมืองอานำจึงแตกออกเป็น ๒ ฝ่าย จะเกิดกลางด
 ขน พวกลูกสนมซึ่งได้เป็นเจ้าอานำน้อยกว่า จึงไปขอกำลัง
 เมืองตั้งเทียบมาตีเมืองอานำได้ ไม่ช้าเท่าใด พวกอานำได้ยวน
 คน ๑ ชื่อ นักเปนหัวหน้าเข้าข้างไทจ้อ กลัยตีพวกตั้งเทียบแล พวก
 เจ้าอานำแตกพ่ายไป ยกไทจ้อขึ้นครอง สม่บัติ อยู่ได้ไม่ช้า . ยวน
 ชื่อ นักนั้น กลัยคิด ขบถ จับไทจ้อแลเจ้านาย เชื้อวงศ์สำเร็จโทษ
 เลี้ยเป่นอันมาก เจ้าซึ่งเป็นเชื้อวงศ์ตน ๑ ยวนเรียกชื่อชุมชนอาน
 คือกที่เราเรียกว่าองค์เชียง ลือหน้รอตได้ จึงพาครอบครัวอพยบมา

03/04/2565

ฮาไครยเมืองไซ่งอน มาพบสังฆราชบาดหลวงฝรั่งเศส ซึ่งหนีอันตราย
มาจากเมืองเว้เหมือนกัน สังฆราชผู้นี้ได้รั้ม องค์เซียงตือ ลั่นไว้
ในบ้าน จนพวกซซตติดตามมา เห็นว่า ถ้าอยู่ในเมือง ยวนต่อไป
จะไม่พ้นอันตราย จึงแนะให้ องค์เซียงตือหนีเข้ามาฮาไครย
กรุงสยาม มีข้อความปรากฏ อยู่ในพงษาวดารแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้นแล้ว

เมื่อ องค์เซียงตือกลับออกไปจากกรุงเทพฯ ไปถึงเกาะแห่ง ๑
ภอสังฆราชผู้ที่คิดว่ามาแล้วโดยลานเรือใบจะไปยุโรป แวะเข้าไป
ที่เกาะ ได้พบ กับ องค์เซียงตือ ปฤกษากัน ถึง เรื่องที่จะตีเอาเมือง
ยวนคืน สังฆราชแนะนำให้ ขอกำลัง ฝรั่งเศส ช่วยปราบปรามเอา
บ้านเมืองคืน องค์เซียงตือเห็นชอบด้วย จึงมอบบุตรชายซึ่งยัง
เป็นเด็กคน ๑ ให้สังฆราชพาไปเฝ้าพระเจ้าหลุยที่ ๑๖ ณเมือง
ฝรั่งเศสแทนตัว

ในเวลาเมื่อสังฆราชพาบุตร องค์เซียงตือออกไปถึงเมืองฝรั่งเศส
ครั้งนั้น ยังถกษกับฝรั่งเศสกำลังขันแข่งอำนาจกัน อยู่ในอินเดีย
พระเจ้าหลุยที่ ๑๖ เห็นว่า ถ้าได้ทำบุญคุณเกี่ยวข้องไว้กับเมือง
ยวน . จะเป้นกำลัง ในการที่จะต่อสู้กับอังกฤษได้ยิ่งขึ้น จึงให้
ทำสัญญา กับ บุตร องค์เซียงตือ เมื่อวันที่ ๒๘ เดือนพฤศจิกายน
คฤศตศักราช ๑๗๘๗ คือ ร.ศ. ๑๐๖ เป็นเนื้อความ ๑๓ ขั้ว
เป้นถ่วงฝรั่งเศสไว้ จะทำ ๕ ขั้ว คือ

ข้อ ๑ ฝรั่งเศส กับ ยวน จะ เหม ไมตรี ร่วม ร่วม ต่อ คู่ เป็น อัน เดียว กัน
กล่าว คือ ใคร เป็น คัด รู ของ ฝรั่งเศส หรือ ของ ยวน ก็ จะ ช่วย กัน รบ พุ่ง

ข้อ ๒ ฝรั่งเศส รับ จะ แต่ง เว็ รบ ๒๐ ลำ ทัพ พ ด้วย เครื่อง
ศาสตราวุธ แล กำ ลัง มา ช่วย องค์ เชียง ลือ

ข้อ ๓ ฝรั่งเศส จะ แต่ง กอง ทหาร บก ทหาร ฝรั่งเศส ๕ กรม ทหาร
แขก ๒ กรม ส่ง มา ช่วย องค์ เชียง ลือ ด้วย อีก ส่วน ๑

ข้อ ๔ ฝรั่งเศส รับ จะ จัด เงิน ทำ แสน เทรียง ญ กับ เครื่อง อาวุธ
กระสุน ดิน ดำ คัด เป็น ราคา อีก ทำ แสน เทรียง ญ ส่ง มา ช่วย องค์ เชียง ลือ
ภายใน สอง สาม เดือน

ข้อ ๕ ตั้งแต่ กำ ลัง ฝรั่งเศส ที่ จัด ส่ง มา ช่วย น ถึง เมือง ยวน จะ
ให้ แม่ทัพ นาย กอง พัง คำ ลัง แล แล้ว แต่ องค์ เชียง ลือ จะ ให้ ไป ทำ การ
รบ พุ่ง ที่ ไต

ฝ่าย ข้าง ยวน ยอม รับ โฉ ฉัญญา นี้ ๘ ข้อ คือ

ข้อ ๑ เมื่อ องค์ เชียง ลือ ปราย ปราม บ้าน เมือง คั้น ได้ แล แล้ว ถ้า
ราชทูต ฝรั่งเศส ขอ นาย ยวน รับ ที่ จะ จัด เครื่อง ใช้ แล สะ เบียง อาหาร
ให้ กอง ที่ ฝรั่งเศส จะ แต่ง เว็ รบ ขนาด ใหญ่ ได้ ๑๒ ลำ ใน ข้อ นี้
ฝรั่งเศส จะ แต่ง ทหาร เว็ รบ ออก ไป ตั้ง ประจำ จัด การ ที่ เมือง ยวน

ข้อ ๒ ฝรั่งเศส จะ ตั้ง กอง ชุล ตาม เมือง ยวน ที่ ไต ไต ก็ ตั้ง ได้ แล
กอง ชุล เหล่า นี้ มี อำนาจ ที่ จะ จัด การ ต่อ เว็ รบ ได้ ตาม ใจ

ข้อ ๓ ราชทูต ฝรั่งเศส จะ ต้อง การ ตัด ไม้ ใน เมือง ยวน ที่ ไต ไต

มาต่อเรือรบก็ได้

ข้อ ๔ องค์เซียง ลือ ยอม ยกเมือง ฮัน ลัน (ซึ่งเป็นเมืองท่าอยู่ใต้เมืองเว้ เรียกเคียวนี้ว่าตุเวิน) กับ หมู่เกาะไฟโฟ เกาะไอเวิน ให้เป็น สิทธิ แก่ ฝรั่งเศส

ข้อ ๕ องค์เซียง ลือ จะ จัด คน แล สิ่ง ของ ให้ ฝรั่งเศส ทำ สพาน บั้ม ค่าย ถนน ฯลฯ ใน ที่ ซึ่ง ยก ให้ แก่ ฝรั่งเศส นั้น ตาม แต่ ฝรั่งเศส จะ เห็น ควร

ข้อ ๖ ว่า ด้วย การ ที่ ยอม ให้ ฝรั่งเศส บังคับ บัญชา การ ใน ที่ ซึ่ง ยอม ยก ให้ เป็น สิทธิ

ข้อ ๗ ถ้า หาก ว่า ฝรั่งเศส จะ ทำ สงคราม กับ ชาตินใด ใน วัน ออก ยวน รบ จะ เกณฑ์ กำลัง ทหาร ๑๕๐๐๐ คน ให้ ฝรั่งเศส นึก หัด ไป ทำ การ สงคราม

ข้อ ๘ ถ้า ชาตินใด กระทำ ย่ำยี เอา ฝรั่งเศส ใน วัน ออก ยวน รบ จะ จัด พล ทหาร ไม่ ต่ำ กว่า ๖๐๐๐๐ คน ด้วย ทน ของ ตนเอง ช่วย ฝรั่งเศส ต่อสู้

ครั้น ทำ สัญญา นี้ แล้ว ฝรั่งเศส มี ท้อง トラ ให้ สังฆราช ถือกด้อย ออก มา เกณฑ์ กำลัง ฝรั่งเศส ที่ เมือง ปอนติเซรี ซึ่งเป็น ของ ฝรั่งเศส ใน อินเดีย ให้ มา ช่วย ยวน สังฆราช เชิญ トラ ออก มา วาง แต่ จะ เป็น ด้วย เหตุ อย่างใด อย่างหนึ่ง เจ้า เมือง ปอนติเซรี หา ได้ จัด กำลัง ส่ง มา ตาม สัญญา ไม่ สังฆราช ต้อง รอ อยู่ ที่ เมือง นั้น จน พวก พ่อ ค้า

พระเมืองฝรั่ง เคสโน เมือง ปอนดิเชริเข้ากัน โดยหมาย ประโยชน์
 อย่างหนึ่ง อย่างใด จัดได้เร็ว ๒ ลำ พร้อม ด้วย อาวุธ ยุทธภัณฑ์
 แล ทหาร อาศวะ จะ ส่ง มา เจ้าเมือง จึง ได้ จัด เรือรบ ลำ ๑ กับ นาย
 ทหาร ส่ง มา ด้วย

ตั้งขมราช พา เรือรบ ๓ ลำ กับ พวก ฝรั่ง เคส มา ถึง เมือง ไซ่ง่อน
 ใน ศกศคค์กราช ๑๗๘๘ เมื่อ องค์ เชียง ลือ ได้ เมือง นั้น แล้ว ฝรั่ง
 ได้ ช่วย นึก ซ้อม พล ทหาร ยวน แล ทำ เครื่อง ศาสตร์ วาอุ เป็น กำลัง
 ให้ องค์ เชียง ลือ ปราย ปราม พวก ขบด ต่อ ไป จน ได้ เมือง เว็ดลชด เมือง
 ตั้ง เกีย ชัย โล่ พวก แซ่ เล้หนี เข้าแดน จีน ไป ยวน จึง ได้ อาณาเขต
 ตลอด ทั้ง ๓ ส่วน แล องค์ เชียง ลือ ก็ ได้ เป็น พระเจ้ากรุง ยานำ ปรากฏ
 นาม ว่า พระเจ้า ยาลอง ตีบ วงษ์ แล ยอม เป็น เมือง จั้ม ก็ คง ต่อ จีน
 ตีบ มา แต่ ตัญญา ที่ บุตร องค์ เชียง ลือ ได้ ทำ แก่ ฝรั่ง เคส นั้น เมื่อ
 องค์ เชียง ลือ ได้ เมือง แล้ว ก็ ไม่ได้ ระติไฟ แล นาย ฝรั่ง เคส ก็มี ได้ ว่า
 กล่าว ตัก เตียน ประการ ไต เพราะ เวลา นั้น เกิด จลาจล ใหญ่ ใน เมือง
 ฝรั่ง เคส พล เมือง จั้ม พระเจ้า หลุย ที่ ๑๖ ลำ เวิจ โทษ แล บ้าน เมือง
 เป็น คัก สงคราม ก็ เป็น อัน รบ บ้าง เยียบ กัน มากกว่า ๒๐ ปี จน พระเจ้า
 ยาลอง ล่อง ไป

ตาม เรือ ง ราว ที่ ได้ อธิบาย มา แล้ว นี้ พัง เห็น ได้ ว่า ตั้งขมราช ได้ มี
 ๐๓/๐๗/๒๕๖๕
 ขบถ มา แก่ องค์ เชียง ลือ มาก เมื่อ องค์ เชียง ลือ ได้ เป็นใหญ่ ก็ เป็น
 ขรรพค้าย่อม มีความเคารพ นับถือ ต่อ ตั้งขมราช แต่ ตั้งขมราช ก็ เป็น ผู้

ตั้ง สอน ศาสตร์มา ครองโดยนิตยตำแหน่งแลความนิยมของเขา เพราะเหตุ นั้น พวกขุนนาง ผู้ใหญ่ซึ่งถือศาสนาเดิมได้บ้านเมือง จึงพากันเกลียดชัง ตั้งขบราชบาด หลวง แล พวกเข้า วัด โดยกินแหนงว่าจะคิดทำลายล้าง ศาสนา ของ บ้าน เมือง เป็นมูลเหตุที่เกิดแตกต่างขึ้นในทีเมือ พระเจ้า ยาดอง ยัง อยู่คอยบ้อง กันห้ามปราม ก็ถือปราชญ์องเรียบ ร้อย มาได้ ครั้นมีนมางได้เป็นพระเจ้ากรุง อานำต่อมา พวกขุนนาง ที่ ชัง ขบราชบาดหลวงได้เป็นใหญ่เป็นที่ ก็ตั้งหน้าทำลายล้าง ขบราชบาดหลวง แล พวก เข้าวัด เดี่ยวด้วยอุบายต่าง ๆ มาเนือง ๆ จน ขบราชบาดหลวง แล พวก ยวน เข้าวัดต้อง ขตยบเข้า มา อยู่ในเมืองไท่ ก็มาก แต่เวลานี้ ฝรั่งเศส บ้าน เมือง ยังไม่ ปรกติ ก็ไม่ได้ มา เกี่ยว ช้อง ปร การใด นอกจาก แต่งทูต มา ขอทำ สัญญา ลอง สาม คราว ยวน ก็ ปฏิเสธเสีย การ เปนดังนี้ มา จนตยขัดได้เป้น พระเจ้า กรุง อานำ นาย ข้าง ฝรั่งเศส นะไปเสียนที ๓ ได้ เปน เซ ปร เวช

บาดหลวง คนหนึ่งชื่อ ซัก ไปทูล ช้แจง ความทุกข์ ของ ขบราชบาดหลวง แล พวก ยวน เข้าวัด ต่อ เหม ปร เวช นะ ไปเสียน แล ทูล ช้แจง ถึง สัญญาเก่า ที่ฝรั่งเศส ได้ทำไว้กับ ขบราช ของ ศ์ เชียง ลิน ยังมี กอจะเขาเป้นหลักฐาน เข้าเกี่ยว ช้องแก่ เมือง ยวน ได้ อยู่ เหม ปร เวช เห็นชอบด้วย จึงแต่งให้ ^{๑๘/๐๔/๒๕๖๓} มง ลิน มี ผู้ซึ่งได้เข้า มา ทำ หน้า ลือ สัญญา กับ ไค แวะ ไป ขอทำ สัญญา กับ ยวน โดย ช้แจง ความ ข้าง ฝรั่งเศส ขอให้ ยวน ขอ ให้ ขบราชบาดหลวง ได้ ล้าง ลอย ศาสนา ได้ โดย ลอง ปร เวช การ ๑

ขอตั้ง กองชุด ฝรั่งเศส ที่ เมือง เว้ ประการ ๑ ขอให้ ยวณ ยอมยก เมือง
ตุเรน กับ เกาะ ที่ ใกล้ เคียง ให้แก่ ฝรั่งเศส ประการ ๑ นาย ยวณ ก็
ปฏิญญา เลียบ ตั้ง แต่ ก่อน

ในเวลานั้น ฝรั่งเศส พัง ทำ สงคราม กับ จีน มี โขย ชำระ เสรี จดง
ใหม่ ๆ มี กำ ลัง ทหาร ยก ทหาร เรือ อยู่ ทาง นี้ มาก เปน โอกาส ดี
จึง ยก เหตุ ข้อ ที่ ยวณ ขำ ฆาด หลวง แล คน เข้า วิดี คณู ณา ชวน วาชา
อิปตัย สะ เปน ให้ เห็น ด้วย แล แล้ว ก็ พร้อม กัน แฉ่ง กอง ทัพ เรือ ๑๓ ลำ
มา จับ เมือง ตุเรน เปน ที่ ตั้ง ทำ การ สงคราม กับ เมือง เว้ แต่ การ สงคราม
ครั้ง นั้น ยวณ จัด การ ต่อสู้ แข็ง แรง เกิน กว่า ที่ ฝรั่งเศส คาด มา ทั้ง
บุ้ง เกิด ไรศ โภย ใช้ เจ็บ ชัน แก่ กอง ทหาร ฝรั่งเศส นัก ทนา แม่ ทัพ
ฝรั่งเศส เห็น จะ ทำ การ เอา โขย ชะนะ เมือง เว้ ไม่ได้ โดย สดวก จึง เลิก
กอง ทัพ จาก เมือง ตุเรน มา ตี เมือง ไช่ งัน ซึ่ง เปน เมือง ที่ ตั้ง เสียบ ยง
อา ทหาร ของ เมือง เว้ ได้ ใน เดือน กุมภาพันธ์ คฤศต คั กวาช ๑๘๕๘ คือ
ร.ศ. ๒๓๗ ยวณ ก็ ยัง คิด การ ที่ จะ ต่อสู้ โขย เต็ม กำ ลัง แต่ ยัง เชิญ
เกิด จลาจล ชน ใน เมือง ตั้ง เกีย ด้วย พด เมือง ซึ่ง ยัง นบถือ พวก แด้ ได้
เห็น ยวณ ตัด การ ทัพ ตัก เปน ที่ ก่อ การ ขบถ ขึ้น ยวณ ละ ลำ ละ ลัง ด้วย
คั กวาช ๑๘๖๒ คั อร. ๒๓๕๑ มี เนื้อ ความ ที่ สำ คัญ ๗ ข้อ คือ
ข้อ ๑ ยอม ให้ ฆาด หลวง ตั้ง สอน ศาสนา แล พก พล เมือง เข้า วิดี ได้

โดย สดวก

ข้อ ๒ แบ่ง หัวเมือง ใน หมู่ไซ่ง่อน ๓ เมือง กับ เกาะ ลอนดิช ยก
ให้ เปน สิทธิแก่ ฝรั่งเศส (ตอนไซ่ง่อนนี้ ยวนแบ่ง เปน ๖ หัวเมือง
แล การ ที่ ยกให้ ฝรั่งเศส ใน ครั้ง ทำ สัญญาแต่ ๓ เมืองนั้น
ต่อมาอีก ไม่กี่ ปี ก็ ต้อง ให้ ฝรั่งเศส อีก ๓ เมือง นี้ เปน เรื่อง
เล็ก น้อย จึง กล่าวรวม ไว้ เสีย ใน ที่ นี้)

ข้อ ๓ เรือรบ แล เรือค้าขาย ของ ฝรั่งเศส จะ ผ่านแดน ยวน เข้า ไป
ใน ลำน้ำโขง ได้

ข้อ ๔ ยวน จะ ไม่ ยอม แบ่ง อาณาเขต ให้แก่ชาติใด ก่อน ที่ ได้ รับ
อนุญาต ของ ฝรั่งเศส

ข้อ ๕ เมืองท่า คือ เมือง ตูเรน บาลัด กวางโฮ เหล่านี้ จะ เปิด ให้
ฝรั่งเศส แล สะเปิน ไป มา ค้าขาย ได้ โดย สดวก

ข้อ ๖ ถ้า จะ มีการ ย้าย เมือง เกี้ยวข้อง ต่อ กัน ต่อ ไป ภายหน้า พระ
เจ้ากรุง อาณา จะ ยอม รับ ราชทูต ฝรั่งเศส แล สะเปิน ที่ เมือง เว้

ข้อ ๗ ยวน ยอม เสีย เงิน สินไหม ให้แก่ ฝรั่งเศส ๘,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์
ทำ สัญญากัน เช่น นี้ แล้ว ก็ เปน อัน สงบ การ สงคราม ฝรั่งเศส ก็ ได้
ครอบครอง เมืองไซ่ง่อน ตั้งแต่ นั้น มา แล ฝ่าย ยวน ก็ ปราย ปราม เมือง
ตั้ง เกี้ยว ลง ได้ ราบ คาย ตั้งแต่ เดิม ครม กำหนด การ ขึ้น น เปน ที่ สด

แห่ง ตอน ที่ ๒ ^{๓/๐4/2565} เมื่อ ฝรั่งเศส ตั้ง ภูมิลำเนา ลง เปน ปกติ ใน เมือง
ไซ่ง่อน แล้ว ครั้น สฤตศักราช ๑๘๖๖ คีริว, ค, ๘๕ จึง จัด ให้
พนักงาน ตรวจแผนที่ มี ม.คาร์ เมียง เปน หัวหน้า ตรวจ ขึ้น มา ตาม

ตำน้ำโขง ม. คาร์เนีย พากเพียร ขนไป จม ปลายน้ำ เข้าในแดน
จีน เวลานั้น เมืองจีนกำลัง เกิดรบ ม. คาร์เนีย จึง ตรวจ แนนท์
ตำน้ำโขง ต่อ ข ไป ไม่ได้ จึง ขนยกเดินในแดนจีนตัดไปลงตำ
น้ำแดง ต้องกลับไป ออกเมือง ตั้ง เกีย ความแพร่ หลาย ออกด้วย
รายงาน ของ ม. คาร์เนีย ว่า ตำน้ำโขง มี เกาะ ก่ง ขัดขวาง
จะเดินเรือ ไม่ สดวก ได้อย่างแม่น้ำแดง ซึ่ง ปลายน้ำเข้าไป ใน
แดนจีน เหมือน กัน

เมืองจีน เป็นเมืองที่ ผู้คน แล ดั่ง ลิ่น ค่ำ มี มาก ฝรั่งเศส ความ
พากเพียร จะเบ็ด การ ค่ำ ชาย ทำ ก่าไร ในเมืองจีน มา ช้านาน การ ที่
เกิดรบ ฟุ้ง กัน ก็เพราะจีน เหตุที่จีน ถ้อ ถรมนิยมเดี่ย ไม่ยอม สบค้า
ไทต่างตัว ท้าวต่างแดน ลง ปลาย ต้องยอมเบ็ด เมือง ทำให้ฝรั่ง
ตั้ง ทำ มาค้า ชาย หลายแห่ง แต่ ยังไม่ยอมให้เข้าไป ถึง ภายใน
เมื่อ ปรากฏ ว่า มีทาง ตำน้ำ อัน อาจ จะ เข้าไป ถึง ภายในเมืองจีน ได้ดังนี้
ก็ เสมอ พย ข้อง ประตุ หลัง บ้าน เข้า อีก ทาง หนึ่ง ต่อ มา ไม่ ช้านาน
เท่าใด มีคน ฝรั่งเศส คน หนึ่ง ชื่อ ม. คีอ บัวล์ เล็ด ลอด เข้าไป ใน
แดนจีน ได้ ถึง เมือง ยูนัน เวลานั้น กำลัง จีน ปราย ปราย พวก ขบถ
ม. คีอ บัวล์ จึง เข้า หา จัง ตัก เมือง ยูนัน รับ จะ จัด หา เครื่อง อาวุธ
ยุทธ ภัณฑ์ ส่ง เข้า ไป ยูนัน ทาง แม่น้ำแดง จึง ตัก เห็น ชอบ ด้วย
จึง ทำ หนังสือ ลำ คัญ ว่า ม. คีอ บัวล์ เป็น ผู้จะ จัด หา เครื่อง อาวุธ มา
ส่ง แก่ จีน มอบ ให้ ลำ ทรัพย์ ตัว ม. คีอ บัวล์ ทรัพย์ หนึ่ง ม. คีอ บัวล์

ได้ หนังสือ แล้ว ก็ ลง ลำ นำ แดง ตรวจ ทาง ออก มา ตั้ง เกีย

แล ลำ นำ แดง มี ตอน ไกล ทะ เสา ใน แขวง ตั้ง เกีย ยวน เรียก ว่า
น้ำ สอง คอย ใช้ เรือ ได้ สดวก เข้า ไป จน ใน แดน จีน ๆ เรียก ลำ นำ
นั้น ว่า น้ำ สูง เกียง ต่อ เข้า ใน แดน จีน แล้ว จึง เปน เกาะ แก่ง เดิม
เรือ ยาก เพราะ เหตุ ฉนั้น การ ที่ จะ ส่ง อาวุธ ขน ไป เมือง จีน ทาง ลำ
น้ำ แดง ถ้า ว่า แต่ โดย การ ล่อง เลี้ยว ก็ ไม่ เปน การ ลำ บาก ยึด ได้ นัย
ยาก อยู่ แต่ ตอน ต่อ แดน จีน กับ ตั้ง เกีย จะ ต้อง ผ่าน แดน พวก อ้อ เพราะ
ฉนั้น จึง จำ เปน ต้อง ใช้ กำ ลัง บ้อง กัน รักษา ด้วย แต่ ถ้า ส่ง อาวุธ
ได้ ถึง จีน การ ที่ จะ ได้ กำไร มาก นั้น เปน ข้อ ที่ ไม่ ต้อง สงสัย

ม ตี๋ ยิว ลี้ ตรวจ ดล สด ดลง มา แล้ว ก็ กลับ ออก ไป เมือง ฝรั่งเศส
นำ ความ คิด ของ ตัว เจ้าง ต้อ อธิปัตย์ ๆ เห็น ชอบ ด้วย แต่ ยอม รับ
เป็น ชูระ อุดหนุน เพียง จะ ให้ เรือ หลวง พา ม ตี๋ ยิว ลี้ ไป ให้ เปน
เกียรดิย ศ ถึง เมือง เว้ เพื่อ จะ ขอ อนุญาต ต่อ พระ เจ้า กรุง อาณา ที่ จะ
พา อาวุธ ข้าม แดน เข้า ไป ส่ง แก่ จีน ม ตี๋ ยิว ลี้ จัด ช้อ ทา เครื่อง อาวุธ
ได้ ก่อ ต้อง การ แล้ว ก็ บรรทุก กลับ ออก มา เมือง ย้อง กง ช้อ เรือ
กำปั่น รม เก่า ๆ ได้ ๒ ลำ เรือ ไฟ ลำ ๑ ลำ เภา ลำ ๑ ช้าง กำ ลัง
ฝรั่ง ๒๕ คน กับ พวก ลูก เรือ ๑๕๐ คน มี เครื่อง ค้า สด ตรวจ สำหรับ
ตัว พร้อม เสรี ๑๖๖๖ ม ตี๋ ยิว ลี้ ก็ ข้าม มา เมือง ไช่ กง เข้า เมือง
จัด เรือ ให้ มา เมือง เว้ ตาม ท้อง ตรา แต่ ครั้น ไป ถึง กลาง ทาร
ม ตี๋ ยิว ลี้ ป่ ถูก ชาติ กับ ม เซเนซ ซึ่งเป็น นาย เรือ เห็น ว่า การ ที่ จะ

ไป ขออนุญาตต่อพระ เจ้ากรุง ขานำนั้น น่าจะไม่สำเร็จ เพราะใจ
 ยวน มีความกั้นขวาง ผังเศสอยู่ ถ้าไม่ได้ อนุญาต จะขึ้นไป ก็ยอม
 เปนการทำผิด เพราะรู้ว่าไม่ได้ อนุญาตแล้ว ถ้าไม่ ไป การที่ได้
 ลงทุน รอนมากก็ จะขัดข้องเสียเปล่าๆ อย่างไรๆ ลู้ตรงๆ เข้าไป
 แม่น้ำแดงไปทีเดียวไม่ได้ คิดเห็นชอบกันดังนี้ ม ดือบัวล ก็ไม่
 แวะเมืองเว้ เลยไป เมืองฮ่องกง คุมกองเรือ ของตัวแล่น ตัดตรง
 มาเมืองตั้งเกีย เฉพาะ มาถึงพร้อมเข้ากับ ม เซเนช นายเรือ ซึ่ง
 คุมเรือไป ตรวจแหม ที่นั่น

ม ดือบัวล บอกพระ ยา ยวนเจ้าเมืองตั้งเกียว่า ตัวได้รับคำสั่ง
 ของขังตักเมืองยูนัน ให้จัดหาอาวุธส่งขึ้นไปในราช การจีน แต่
 ฝ่ายพระ ยา ยวน เห็น มาเป็น กระ ยวน ทัพ แปลกท่า ทั้ง ท้อง บัตร
 ไบตราก็ไม่มี จึงไม่ยอมให้ขึ้นไป ข้าง ม ดือบัวล เอาหนังสือขังตัก
 เมือง ยูนัน ออกอ้าง พระ ยา ยวนก็โต้ว่า ยวน เคยพูด จา แต่กับขังตัก
 เมือง กวางตุง แต่ขังตักเมืองยูนันนี้ หาได้ เกี่ยว ข้อง แก่ ยวนไม่
 การติดขัดอยู่อย่างนี้ ต่อ ม เซเนช ช่วย ว่ากล่าวรับ ร้อง กับพระยา
 ยวน จึงเปน อันตกลงว่าจะมีใบบอกเข้ามายัง เมืองเว้ ขอคำสั่ง
 กอมน ตกกลงกัน ดังนี้แล้ว ม เซเนช ก็กลับ แต่ ม ดือบัวล
 ยัง ทอด สมม กองเรือคชช อยู่ คอยๆ ข้านาน หลายวัน ยังไม่ได้ข่าว
 ประการใด . ม ดือบัวล ก็ถือ วิธลาดะ หาเรือ ถ้าย อาวุธ ขึ้น คุม ขึ้นไป
 จนถึง เมือง จีน ยวนแลฮ้อก็หาได้ทำ อัน ตราย ประ การ ใดไม่

ม ดือบัวล ขึ้นไปถึงเกือบ ๔ เดือน จึงได้ล่องกลับ ลงมา ในระหว่าง
นี้ พระยา ยวน เจ้าเมืองเปลี่ยนตัว มาใหม่ ตระเตรียมการ ขู่กัน
เมืองอะ อะ แด ประกาศห้ามไม่ให้พลเมืองคบค้าพวก ม ดือบัวล
เป็นเด็ดขาด ครั้น ม ดือบัวล ลงมาถึงเมือง ตั้งเกียพระยา ยวน
ก็ให้ไป ขับไล่ว่า ถ้าไม่รีบออกไปเสียให้พ้น จะเผาเรือเสียให้หมด
แต่ข้าง ม ดือบัวล เห็นท่าไม่แยบ คาย อยู่แต่ซา ขึ้นไป จึง
ตระเตรียม ข้าง ทหาร จีน ลงมาด้วย รวมรวม กำลัง ได้ กว่า ๕๐๐ คน
เห็น ภาจะ ซึ่ง ได้ ก็ ตั้ง ชั่ง อยู่ไม่ยอมไป ข้าง ยวน ก็ไม่เผาเรือ
จึงตั้ง ว่า ตก ลง เปน แต่ พ้อง ลง มา ยัง เจ้าเมือง ช่างอน ข หั้ แต่ง
ขุนนางไป ห้าม ปราบ ม ดือบัวล เสีย ให้ เรียบ ร้อย

แอต มิ วาล คือ เปเร เจ้าเมือง ช่างอน จึง แต่ง ม คาร์ เนีย ผู้ ที่ได้ ทำ
แผน ที่ ลำ น้ำ โขง กับ ฝรั่งเศส ผู้ ช่วย อีก หลาย คน มี หมอ ขาว มั่นดี
ที่ ภาย หลัง ได้ เข้า มา เปน กง ชูล ใน เมือง ไท นี้ เปน ต้น คุม กำ ตั้ง
ทหาร ไม่ ก็ มาก น้อย ไป จัด การ เรือ ม ดือบัวล เสีย ให้ เรียบ ร้อย

ครั้น ม คาร์ เนีย ไป ถึง ตั้ง เกีย เมื่อ ศก ศต คั ก ราช ๑๘๗๓ อย่าง
ไร ไป เกิด เข้าใจ นิศ ชน กับ พระยา ยวน อีก ข้าง ฝ่าย ม คาร์ เนีย
ว่า มี หน้า ที่ จะ ขึ้น ไป ทำ สัญญา ใหม่ เย็ด ให้ ฝรั่งเศส ไป มา ค้า ชาย
ใน ลำ น้ำ แด ๓๐/๐๔ เมือง ตั้ง เกีย ข้าง พระยา ยวน ว่า ขอ ให้ มา ช่วย
ขับไล่ ม ดือบัวล ให้ ไป เสีย ให้ พ้น ต่าง หาก การ กู้ ง เดียง กัน ไม่ ตก ลง
ครั้งนี้ จน ลง ปลาย เกิด วิวาท กัน ขึ้น ด้วย ม คาร์ เนีย ออก ประกาศ

ข้าง อำนาจที่จะจัดการ ข้าง พระยาชวนให้ฉีกประกาศนั้นทิ้งเสีย
 ม. คาร์เนียก็ส่งอัลติเมตัม ยวนไม่ยอม ก็เลยคุมทหารเข้าตีเอา
 หัวเมืองในดั่งเกยได้โดยง่าย หลายหัวเมือง เพราะเหตุที่ยวน
 ไม่ทันได้เตรียมการต่อสู้

ม. คาร์เนียทำการครั้งนี้เห็นทำได้ง่ายก็ดีหลวมตัวต่อๆ เข้าไป
 โดยไม่มีกำลังเพิ่มเติมมาอุดหนุน ครั้นพวกยวนก็ฮือในดั่งเกย
 ควบคุมกันเข้าได้ก็ออกกระหน่ำเอาใหญ่ ข่า ม. คาร์เนียกับพวกพล
 ทหารตายเสียเป็นอันมาก ที่เหลืออยู่ต้องถอยร่นออกมารวมรักษา
 อยู่แต่เมืองเดียว ภูพนักงานฝ่ายฝรั่งเศสที่เมืองไซ่ง่อน ก็ยวน
 ที่เมืองเว้ ไปถึงพร้อมกันทันห้ามการรบพุ่งให้สงบอยู่แต่เพียงนั้น
 ด้วยเหตุนี้เพี้ยนเค้า ยวนกับฝรั่งเศสจึงทำสัญญาเพิ่มเติมขึ้น
 เมื่อศกศตศักราช ๑๘๗๔ อีกครั้ง ๑ แลในสัญญานี้มีข้อความสำคัญ
 ซึ่งก่อเหตุให้เกิดขึ้นต่อๆ มา คือยวนยอมในสัญญานี้ว่า จะไม่ขึ้น
 แก่จีนต่อไป แลการคบค้ำนานาประเทศ จะอนุโลมตามอุบาย
 ของฝรั่งเศสเช่นนี้ ประการ ๑ ฝรั่งเศสรับจะช่วยปราบปราม
 จลาจลบรรดาเกิดขึ้นในเมืองยวนนี้ ประการ ๑ ข้อความนอกจากนั้น
 ก็เป็นการปรานีปรานอมกัน ทั้ง ๒ ฝ่าย คือฝรั่งเศสยอมคืนเมืองที่
 ม. คาร์เนียตีได้ให้แก่อยุณ ข้างยวนก็ยอมเบ็ดเมืองดั่งเกยให้ฝรั่ง
 ค้าขายได้จนแดนจีนเป็นต้น สัญญากันแล้ว การหยุกหยิกก็เพี้ยน
 ข้างฝรั่งก็มีสูง ความนับชื่อนี้ว่าเป็นที่สุดแห่งตอน ที่ ๓

การที่ยวนกับฝรั่งเศส ทำสัญญาปรองดองกัน ใน คฤศต
 คักราช ๑๘๗๔ นั้น ไม่เป็นผลเรียบร้อยได้ดังคาดหมาย ด้วยเหตุ
 หลายประการ ว่าโดยส่วนท้องถิ่น เมืองตั้งเกี่ยวเหมื่อนกันเป็นข้อม
 ที่ประชุม นักเลงมาแต่ไร ๆ อยู่แล้ว ในพื้นพลเมืองเองเป็นพวก
 ยวนก็มี พวกที่ยังนับถือแซ่เล็ก็มาก เจ้าพวกนี้เป้นเหต
 มักคอย จะกำเริบ อยู่เสมอๆ ใช้แต่เท่านั้น ยังพวกฮ้อพวกจีน
 ซึ่งตั้งติดต่อกับพรมแดน ได้ที่เข้าคราวใด มักจะช่วยกระหน้า
 ข้ำเดิม การเป้นอยู่เช่นนี้ ครั้น ม คาร์เนียไปทำลายอำนาจยวน
 ลงให้ปรากฏแก่ตาพลเมือง ฝรังเศสถอนมา เจ้าพวกเหล่านั้น
 ก็กำเริบขึ้นอีก ยวนขอให้ฝรังเศสช่วยปราบปรามตามสัญญากัน
 ลงบลงได้ครั้ง ๑ แล้ว ก็กลับหยุกหยิกขึ้นอีกแล้ว ยวนได้ความ
 ลำบากหนักเข้า จึงคิดยัดมือกับ ฮ้อแลจีนให้ช่วยรักษาความ
 เรียบร้อยในเมืองตั้งเกี่ยว แต่พวกเหล่านั้น จึงจะเห็นกับยวน
 ก็ไม่เห็นกับฝรัง ฝรังหละหลวมเข้าไปก็ลอบฆ่าเสียบ้าง ปล้น
 ลอดมเอาบ้าง เพราะเหตุนี้ ถึงยวนยอมสัญญาเปิดตั้งเกี่ยวให้ฝรัง
 คำขาย การค้าขายนั้นก็ไม่เป้นประโยชน์อันใด เป้นเช่นนี้มา
 จนคฤศตคักราช ๑๘๘๒ ฝรังเศสถือเอาความใน ข้อสัญญา คฤศต
 คักราช ๑๘๗๔ 03/04/2565 ว่าฝรังเศสมีหน้าที่จะต้องช่วยปราบปราม
 การจลาจลในอาณาเขตรยวน จึงแต่งตั้งให้กษัตริย์เวียคุมของเรือ
 โยนแลพลทหารไป จัดการปราบปรามโจรผู้ร้ายที่ตั้งเกี่ยวให้เรียบร้อย

กับ ตันริ เวีย ไป ถึง ตังเกีย พระยายวนเจ้าเมือง ตังเกีย ไม่ยอมให้
 จัดการ เกิด วิวาท กัน ชน กับ ตันริ เวีย คม พหลทวาร เข้า ตีเอา เมือง ฮานอย
 ซึ่งเป็น หัวเมืองใหญ่ ใน ตังเกีย ได้แล้ว ก็ ตั้ง จัด การ เก็บ ภาษี ชากร
 เอา เป็น ของ ฝรั่งเศส ถ้า กับ ตันริ เวีย ทำ แต่ เท่านั้น บาง ที่ การ ก็ จะ
 ประอง ดอง กัน ได้ อีก แต่ กับ ตันริ เวีย เหมือน ม คาร์ เนีย ไม่พอใจ
 ที่ได้ แต่ เมือง ฮานอย คม พหลทวาร เข้า ตี หัว เมือง อื่น ลัก หลวม ตัว
 เข้า ไป จน ไป เจอ พวก ฮ่อ พวก ฮ่อ ก็ ช่วย กัน กระ หน้า ชำ กับ ตันริ เวีย
 เลี้ย เหมือน อย่าง ม คาร์ เนีย การ จึง เกิด โกลา หลก กัน ชน ด้วย
 เรื่อง เมือง ตังเกีย อีก ครั้ง ๑ แต่ ครั้ง นี้ รัช ชาติ เมื่ ตริ ษณ แรง กว่า
 คราว ก่อน ๆ ด้วย ฝรั่งเศส โขย เขา ว่า เพราะ ยวน ไม่ รั กษา ไม่ ตรี
 แล ชาติ เป็น ใจ ให้ พวก ฮ่อ ต่อ สู้ ฝรั่งเศส จึง จัด กอง ทัพ ไป ตี ฮ่อ
 ที่ เมือง ตังเกีย ด้วย แล แวะ เข้า ตี เอา เมือง เว้ ด้วย ครั้น ได้
 เมือง เว้ แล้ว ก็ ยัง คับ ยวน ให้ ทำ สัญญา ยอม อยู่ ใน โปร เดก โตรา
 ลัทธิ ชาติ ของ ฝรั่งเศส แต่ นั้น มา แต่ ส่วน สง คราม ที่ ฝรั่งเศส ไป ทำ
 ใน ตังเกีย ครั้ง หลัง นี้ หา สำ เร็จ ได้ รวด เร็ว อย่าง ที่ ทำ แก่ เมือง เว้
 ไม่ ด้วย ไป เจอ ฮ่อ เป็น เงิน กล่าว คือ ว่า จีน หนุณ อยู่ ช้าง หลัง ฮ่อ
 แท้ จึง ตั้ง แต่ ฝรั่งเศส มา ตั้ง ดัน เกี่ยว ช้อง ก่อ การ แก่ เมือง ยวน
 แล ตังเกีย ใช้ ว่า จีน จะ ไม่ มีความ วิตก แร จะ ไม่ หวาด หวั่น ยวน
 เคย เป็น เมือง ฝิม กอง ของ จีน มา แต่ โย ราม ทั้ง อ้อ ยา ไคร ย ชนม
 ธรรม เนื ม แล ความ นิยม ของ ยวน ก็ เป็น อย่าง ชง จีน ส่วน เมือง
 ตังเกีย นั้น เล่า ก็ ต่อ ตัด กับ แด่น จีน ทั้ง ม ล้ำ แม่ น้ำ แดง อัน เป็น ทาง

03/04/2565

ที่จะพาล่องไปได้ใน เมืองยูนัน ถ้าที่เหล่านัก อยู่ในเงื้อมมือฝรั่ง
ยอมเป็นอันยากที่จะประมาณความลำบาก และช่องทางอันตราย
ที่จะมีได้ในภายหน้าอยู่โดยธรรมดา จีนก็แฉเห็นอยู่เช่นนั้น
แต่นี่เสียจีน เป็นอย่างทองที่ไม่ใคร่รู้ร้อน เป็นแต่ว่ากล่าวทักท้วง
บ้างคำ สองคำแล้วก็ซาๆเฉยมา จนเห็น จะเกิดเหตุ ในคราวนี้
จึงส่งกองทหารเข้ามารักษาเมืองชอนเต้ แล เมืองบักนิน อัน
อยู่ภายในเมืองตั้งเกีย แล ออกวาทว่ากล่าวห้าม ปราบฝรั่งเศส
โดยแข็งแรงว่า ถ้าฝรั่งเศสตีเมืองทั้งสองนั้น ก็เป็นอันต้องรบ
กับจีนดังนี้

ฝ่ายฝรั่งเศส ได้ตั้งหน้าทำการ ล่องเข้าไปแล้ว จะถอยหลังก็
เห็นจะเสีย ด้วยดู เป็นกลัวเกรงจีน แล ยังเข้าใจว่าเป็นแต่จีน
ซุกก็ไม่ยอม การไม่ยินยอมกันเช่นนี้ ทางไมตรีฝรั่งเศสกับจีน
เศร้าหมอง ถึงราชทูตจีนในฝรั่งเศส ออกไปเสียจากปารีส

แต่ข้างเมืองจีน จีนยังให้หลิวฮงซัง จังตักเมืองเทียนจิน กับ
กับตันฟอว์เนี่ยฝรั่งเศส ปลูกซาหารือกันต่อมา ตกลงทำสัญญา
ปรองดองกัน เมื่อเดือนพฤศจิกายน คศศตวรรษ ๑๘๘๔ มีข้อ
ความว่าจีน จะยอม ถอนทหาร ออกจากเมืองตั้งเกีย จีนยอมให้
สัญญาที่ยอมได้ส่งกับฝรั่งเศสเป็นใช้ได้ แลจีนยอมให้ฝรั่งเศส
ขึ้นไปค้าขาย ได้ถึงแดนจีน อันต่อกับตั้งเกีย ข้างฝ่ายฝรั่งเศส
รับจะไม่กระทำการล้างเกินแก่เขตแดนจีน ที่ต่อกับตั้งเกีย แลยอม

ว่า ยวน เปน เมือง จม ก้อง ของจีน ดังนี้ แต่ สัญญา นี้ เปน สัญญา
 เพราะที่ร้าย ไปเกิดความ ขุ่น ด้วย เรื่อง กำหนด วันที่จีน จะ ถอย ออก
 จากตั้ง เกีย ข้าง นายจีน ว่า เมื่อกัณฑ์ ฟอว์เนียบ เขียน กำหนด วันไป
 ใน สัญญา จีน เห็น ว่า กำหนด เร็ว นึก จะ ลังไป ให้ ตอน ทหารไม่ทัน
 แล กัณฑ์ ฟอว์เนียบ ได้ เขียน แก้ว วัน กำหนด ขยาย ให้ ในสัญญา นั้น แล้ว
 แต่ ข้าง กัณฑ์ ฟอว์เนียบ ปฏิเสธ เสีย ทั้ง ล้น ว่า จีน ได้ ยอมรับ
 ตาม กำหนด เดิม หาได้ แก้ว ไขอันใด ไม่ ความ จะ จริง เท็จ อยู่ ข้าง
 ไต ก็ตาม แต่ ข้าง ฝรั่งเศส ลัง กอง ทหาร ให้ ขุ่น ไป ถือเอา เมือง
 เหล่า นั้นตาม กำหนด เดิม ใน สัญญา ไป เจอ ทหาร จีน ยัง รักษา
 อยู่ ว่า ยัง ไม่ได้ รับ คำสั่ง ให้ ตอน นายทหาร ฝรั่งเศส จะ เอาเมือง
 ให้ ได้ เกิด รบ กัน ขุ่น จีน มากกว่า ก็ จำเอา กอง ทหาร ฝรั่งเศส
 แหกพ่าย ออกมา เหตุ นี้ ฝรั่งเศส จึง ว่า จีน ทำ สัญญา ล้อ ลวง เลย
 เกิด วิวาท กัน ขุ่น ที่ เรียกว่า วิวาท เพราะ ฝรั่งเศส ไม่ ประกาศ รบ
 เอา เรือรบ แล่น เข้า ปาก น้ำหมิน ผ่าน บัอม จีน ขุ่น ไป อย่าง เวลา
 มีไมตรี เปนปรกติ ครั้น เข้า ไป ถึง เมือง ฟุเจา ที โรงแสง ของ
 จีน ตั้ง อยู่ มีเรือรบ จีน อยู่ ที่ นั้น ไม่ก็ ล้า ฝรั่งเศส บังคับ จะเอา
 เรือรบ เหล่า นั้น จีน ไม่ยอม กองทัพเรือ ฝรั่งเศส ก็ ยิง เรือรบ
 จีน แล ผู้คน เปน อัน ตราขาย เสีย เปน อัน มาก แล้วย ก็ กลับ ออกมา ตั้ง
 บล็อก เค็ดเกาะ ฟอ โมซา ซึ่งเป็น ของ จีน ไว้ ส่วน การ บนบก นั้น
 ฝรั่งเศส ยก ทหาร ขุน ดีเกาะ ฟอ โมซา แห่งหนึ่ง แล ยก เข้า ตี เมือง

ที่จีน รักษา ในดั่งเกียดด้วย แต่เป็น การ กำกั่งมิได้ มีไชย ขณะ
 จีนเฉียบ ขาด แห่งใด แต่ทาง ทะเล กำลั่ง เรือรบ จีน ยัง ลู ฝรั่งเศส
 ไม่ไหว ถึง ฝรั่งเศสไม่อาจตี เขาเมืองจีน ก็ อาจ จะ เทียว แล่นถึง
 บ้าน เมือง ตาม ชาย ทะเล เล่นได้ ตามชอบใจ เป็นการ เลี้ยเปรี๊ยะ
 กัน อยู่ ดังนี้ จีน จึง ยอม ทำสัญญา อภัย วิวาท กับ ฝรั่งเศส ใน
 ลุคศักราช ๑๗๘๕ โดยความ ตกลง กัน อย่าง สัญญาที่ หลีฮุงซัง
 ทำกับ กับ ดัน ฟอร์ เนีย ทำต่อกัน ที่เมืองเทียน ชิ่นนั้นเอง คน
 นอกๆ จึง มัก พากัน เห็น ว่า จีน กับ ฝรั่งเศส ไม่ควร จะ ถึง วิวาท ให้
 เลี้ย ชีวิต ผู้คน บั้น ลงไป ด้วยกัน เป็น นักหนา ด้วย เหตุ ครั้ง นั้นเลย
 ถ้า นาย ทหาร ฝรั่งเศส ผู้ซึ้นไป เขา เมือง รัง รอ ให้ ผู้ใหญ่ ตี ว่า
 ต่อชาน กันโดย ดี ออย่า พลุน พลัน ทำ เขาแต่โดยได้ การ ก็คง จะ
 เรียบ ร้อย เหมือน กับ อย่าง ที่ มา ตก ลง เมื่อ ข่า พัน กัน ล้ม ตาย
 เลี้ย เป็น นักหนา คน

นี่แลเป็น เรื่อง ยวน กับ ฝรั่งเศส ที่ เกี่ยว ข้อง กันมา ว่าแต่โดย
 ย่อยๆ เหตุ การ ต่อแต่ นั้น มา ยวน ก็ อยู่ ใน เจื่อม มือ ฝรั่งเศส สนิทสนม
 จะ ทุกข์ สุข ภาระ การใด ไม่ ต้ง บ้วย กล่าว

อธิบายการไปเที่ยว

การเที่ยวเตร่นี้ ว่าที่จริงใคร ๆ ก็ดูเหมือนจะได้เคยด้วยกันแทบทุกคน จะต่างกันก็ที่ได้ไปไกลบ้าง ใกล้บ้าง แลได้เที่ยว น้อยบ้าง มากบ้าง ที่ว่านี้ ประสงค์ว่าเที่ยวเตร่ไปต่างบ้านต่างเมือง หรือไปบ้านนอก คอกนา มิใช่เที่ยวเสเพลตาม ข่อนเบีย หรือไปเที่ยวนอนเลียตามศาลา วัด กอนั้น เขาใช้

การเที่ยวเตร่นี้ ประโยชน์ว่ารวบยอดก็มี ๒ ประการ คือ ได้ความสุขล้ำราญประการ ๑ ได้ความรู้ประการ ๑ ที่ว่าได้ความสุขล้ำราญนั้น ความสนุกสนานรื่นเริง ซึ่งได้ไปดูแลพบเห็นภูมิประเทศ แลผู้คนสิ่งของ ซึ่งยังไม่เคยพบเคยเห็น จะมีมันใด ไม่ต้องพรรณาชี้แจงก็จะพอเข้าใจอยู่แล้ว อันส่วนความสุขนั้นก็ เป็นสิ่งซึ่งอนุโลมต่อกัน แม้แต่คนใช้ได้แปรสถานในเวลาอันสมควร หมอก็ย่อมถือว่า เป็นทางที่จะหายได้เร็ว ถึงคนซึ่งไม่มีอาการถึงป่วยเจ็บ เป็นคนที่ประจำการ มีกิจธุระต่าง ๆ ย่อมมีเวลาเห็นจเห็นน้อย เมื่อยถ้า เมื่อได้ละกิจกังวลแปรสถานไปเที่ยวเตร่ตามอำเภอใจเสียได้ ครั้งหนึ่งคราวหนึ่ง ก็ย่อมชื่นบานล้ำราญกายตลอดจนจิตใจ กลับมาตั้งหน้าทำการได้แข็งแรงดีขึ้นกว่า

เก่า เปรียบ อย่างต่ำ ๆ เหมือน กับ ม้าที่ เขา แก่ เครื่อง อาน ปล่อยให้
 ให้ได้เที่ยวโลดโผนไปตาม สมาย เลี้ยว คราวหนึ่ง ภาย เมื่อ ยล้า
 แล้วเอามาใช้ ลอย อีก ย่อม ภาย ขม เขา เหนงา เงื่อง หนัก ไต คนเรากิ
 เหมือนกัน เพราะ ม้า ก็ ดี คน ก็ ดี ร่าง กาย มิ ใช่ว่า ทำ ด้วย เหล็ก ด้วย ไส
 นิด กัน อย่าง ไต ความ ช้อน จะ อธิบาย ไป ทำ ไม ให้ บัวย การ ทำ น
 ผู้ใด ยัง สง ใส ย ก็ จง ลอง ทา วัน ว่าง ๆ สัก วัน ๑ เอา เสบียง อาหาร
 บรรทุก เรือ แจว ไป เที่ยว จอด หุง เข้า ต้ม แกง กิน ตาม เรือก ลวน ก็ จะ
 ออก สุก กิน เข้า อเร็ด อร่อย ได้ มากกว่า กิน ที่ บ้าน เมื่อ วัน ก่อน

ใน ข้อ ที่ ว่า ได้ ความ รู้ นั้น เป็น ข้อ สำคัญ ควร จะ อธิบาย ให้ ชัด เจน
 แต่ จะ ต้อง ขอ ยก ความ ชัด ดัน ให้ เป็น อัน เข้าใจ กัน เสีย ว่า “มิ
 ความ รู้ ย่อม เป็น ทาง ที่ จะ ได้ ความ ดี” ดังนี้ อย่า ให้ ต้อง อธิบาย
 เปลือง กระจาด จะ ตั้ง ดัน แต่ ว่า การ อย่าง ไต ๆ ที่ คน เรา จะ รู้ นั้น
 อา ไครย เหตุ ๓ อย่าง รู้ ได้ โดย รู้ สัก เอง กล่าว คือ ที่ ได้ เห็น ได้ ยิน
 ได้ ถูก ต้อง แล ชิม รส เป็น ดัน อย่าง ๑ รู้ ได้ โดย ความ รู้ สัก ของ ผู้ อื่น
 กล่าว คือ ได้ พัง คำ หรือ ได้ อ่าน หนังสือ ที่ ผู้ อื่น เขา ได้ รู้ สัก มา เอง แล้ว
 มา พรรณา ให้ เข้าใจ อย่าง ๑ แล คิด ตรอง ตาม ด้วย สติ บัญญา
 ของ ตน อีก อย่าง ๑ ที่ ว่า ตรอง ตาม ด้วย สติ บัญญา นั้น เพราะ
 ความ คิด ย่อม ต้อง อา ไครย ความ รู้ สัก อย่าง ไต อย่าง หนึ่ง ซึ่ง ได้ ว่า
 มาก่อน นั้น เป็น เหตุ

การ สิ่ง ไต ถ้า คิด ด้วย ความ รู้ สัก ของ ผู้ อื่น ยาก ที่ จะ ถูก ต้อง ตาม
 จริง ได้ จะ ยก ตัวอย่าง ที่ เข้าใจ ได้ ง่าย ๆ เหมือน หนึ่ง พระ พุทธ บาท

ที่เขา สัจ ภัตต์ นั้นเอง เมื่อแรกเรายังไม่ได้เคยไป ได้ยินแต่ศัพท์พูด
 เขา มาเล่า ให้ฟัง ต้อง นึกเดา คาด รูปร่าง ภูเขา แล ลาน พระพุทธบาท
 แล ภูมิลำเนา เขาตก ท้าย พิศุข ไป ตาม คำ ของ เขา ว่า รูปร่าง ภูมิจาน
 คง จะ เป็น อย่าง นั้น ๆ ครั้น ได้ ไป พระ บาท ไป แล เห็น เข้า ด้วย ใน ตา
 ของ เร า เอง ไป คน ละ อย่าง นิด กับ ที่ เดา ไว้ ด้วย ความ คิด แท้ ๆ มิใช่
 หรือ ? เา นี้ เป็น ตัวอย่าง เทียบ ตลอด ไป ได้ ถึง การ ทั้ง ปวง ก็ อย่าง
 เดียว กัน ถึง จะ พัง เขา เล่า จะ อ่าน หนังสือ หรือ จะ ดู รูป ที่ เขา วาด
 เขียน ถ่าย มา สัก เท่า ไ้ ๆ ที่ จะ ให้ เข้า ใจ ถูก ต้อง ตาม ที่ จริง เท่า ได้
 แล เห็น ด้วย ตา ของ ตัว เอง นั้น เป็น อัน มิ มี เมื่อ ว่า โดย ย่อ การ ที่
 จะ แสวง หา ความ รู้ ใน กิจ การ ไ้ ๆ ถ้า รู้ ด้วย ตัว เอง ดี กว่า ที่ จะ รู้
 ได้ แต่ ด้วย คำ บอก เล่า เป็น อัน มาก

การต่าง ๆ ใน ภูมิ ประเทศ บ้าน เมือง อัน เป็น เครื่อง บัง เกิด
 แล ประ กอบ ความ ดี แก่ ผู้ รู้ เห็น มี เป็น อัน มาก มิใช่ น้อย นับ ตั้งแต่
 คน ประ กอบ การ ค้า ขาย ขึ้น ไป ถ้า ได้ เทียบ เตรี รู้ ภูมิ ลำเนา ทำ เล
 ที่ เพาะ ปลูก แล ทำ ทาง สิ้น ค้า ขึ้น ล่อง มาก มาย หลวย ดำ บล
 ก็ อาจ จะ รู้ เลือก สัน การ อัน ควร จะ ลง ทุน ให้ เกิด ผล ยิง ขึ้น ได้ โดย ลัด ดับ
 ถ้า เป็น คน รัย ราชการ บ้าน เมือง การ เทียบ เตรี ก็ ยิง เป็น ประ โยชน์
 ลำ คัญ ขึ้น เพราะ ราช การ เป็น ที่ รวย ยอ ด ของ สรรพ การ ทั้ง ปวง
 อัน จะ พัง มี ใน ประเทศ^{๖๕} ถ้า ผู้ ทำ ราช การ ได้ เทียบ เตรี ได้ รู้ ได้ เห็น
 ภูมิ ลำเนา บ้าน เมือง แล ความ สุข ทุกข์ ของไพร่ พัว ข้า แม่น ดิน
 ก็ เหมือน หนึ่ง มี ทุน ใน ทาง ที่ จะ ดำ ริ ตรี ตร ของ ราช การ อัน ควร แก่ หน้า ที่

ของตน   แต่จริง ฐานะในหน้าที่คน ทำราชการ ผิดกับ ฐานะ ของ คน
 ค้าขายที่ไม่อาจจะ กำหนดว่า   จะมีแต่ อย่างนั้น ดอกอย่างนั้น ดอกได้
 ตกอยู่ในเหมือน กับ เป็น ทาษ อยู่ กลาง เวียน   แล้วแต่ จะมี อันใด
 ก็ จำ เป็น จะต้อง ทำ   จะ คาด คน หรือ จะ เลือก ที่ รัก มก ที่ ชัง มิ ได้
 เพราะ ฉนั้น   ยังมี ความ รู้ เห็น สำ รong ไว้ เป็น หุ่น ของ ตัว มาก เท่า ไ้
 ก็ เสมอ มี กำลัง ความ สามี ภา ย ชน   ที่ ว่า น หนอย ผู้ ที่ เป็น ข้าราชการ
 ผู้ น้อย เช่น ชัน เสมียน แล มหา ด.เล็ก   จะ เข้าใจ ว่า ว่า เฉพาะ การ ชัง
 ควร แต่ แก่ ข้าราชการ ผู้ใหญ่   ถึง ผู้ น้อย ก็ เหมือน กัน   ขยให้ เข้าใจ
 ว่า ข้าราชการ ผู้ใหญ่ นั้น   แต่ แรก ก็ เป็น ผู้ น้อย มา ก่อน ทั้ง นั้น
 ผู้ น้อย ใน เวลา น   ก็ ย่อม มี ช่อง ทาง ที่ จะ ได้ เป็น ผู้ใหญ่ ไป ภาย หน้า
 แลวง หา หุ่น รอน ใน ความ รู้ สำ หรับ ตัว ไว้ เสีย แต่ ยัง เป็น ผู้ น้อย   ที่
 มี เวลา แด กำลัง ร่าง กาย มาก ดี   กว่า จะ ไป แลวง หา ต่อ เมื่ อ ต้อง
 รับ ผิด กราด กรัง เสีย เต็ม ตัว   ถึง ผู้ ที่ มี หน้า ที่ ราชการ อยู่ แล้ว
 ถ้า ได้ เทียบดู การ บ้าน เมือง มาก ชน   ก็ ย่อม จะ เป็น ประโยชน์
 ทั้ง จะ เป็น เครื่อง บอ ง กัน ความ พลาด พลัง ได้ ด้วย อีก ส่วน หนึ่ง เพราะ
 ทาง ที่ ผู้ ต้อง รับ ผิด ขอน ใน ราชการ   จะ พัง พลาด พลัง ด้วย อย่าง ไ้
 จะมี มาก กว่า เพราะ ที่ ไม่ รู้ ความ จริง นั้น เป็น มิ มี เพราะ เหตุ ฉนั้น จึง ว่า
 การ ที่ได้ เทียบ ดู ด้ รong ด้ รา ให้ รู้ เห็น ภูมิ ประเทศ   แล ถึง การ ทุ ก
 สุข ของ ผู้ คน พด เมือง ชำ นาน มาก ชน   ก็ เหมือน มี เครื่อง บอ ง กัน
 ที่ จะ พลาด พลัง ให้ น้อย ลง ด้วย

เหล่านี้เป็นคุณสำคัญของการเที่ยว   แต่อย่าเข้าใจว่าไปเที่ยว
 ละ คง จะ ได้ คุณ สัม บัต เหล่า นี้   คน อยู่ ฟาก ช้าง โนน ชำ ม เรือ จ้าง

มาทำงาน ฟากข้างนี้ ทุก ๆ วัน มี วมไป ลองไป ตาม ดู เกิด ว่า
 น้ำ น้ำกับ น้ำ แล้ง หรือ น้ำ ขนกับ น้ำ ลง คน แจว เรือ จ้าง เขา แจว
 เลียบ ลัด ตัด สาย น้ำ นิด กัน อย่างไร น้อย คน ดอก จะ ชี้ แจง ให้ ถูก ต้อง ได้
 เพราะ คน โดย ลาน ลง เรือ แล้ว ก็ ตั้ง หน้า แต่ จะ ถึง ฟาก น้อย คน
 ที่ จะ ลัง เกต คน ข้าม เรือ จ้าง เหล่า นี้ ฉน ใด คน ที่ ไป เทียว เตรี ก็
 ทำ นอง เดียว กัน มี ธร ก็ มี ก ตั้ง หน้า หมาย แต่ จะ ไป ให้ ถึง ที่ ธร
 ซึ่ง อยู่ สุด ทน ทาง ที่ จะ เขา ใจ ใ สล่อ ต ล้าย พิ จาร มา ดู การ งาน หรือ
 ภูม ปร ะ เทศ ไป ตาม ทาง นั้น มี น้อย เพราะ เหตุ นั้น การ เทียว ที่ จะ
 ให้ เปน ปร โย ชน จำ ต้อง ตั้ง ใจ แสวง หา ความ รู้ ด้วย จึง จะ ได้
 ปร โย ชน เติม ตาม ควร นี้ และ เปน ความ สำ คัญ อีก ข้อ หนึ่ง

การ เทียว ถ้า จะ ว่า โดย ส่วน โทษ ก็ มี อยู่ บ้าง กล่าว คือ ที่ ต้อง
 ใช้ เงิน เปลือง กว่า นั่ง นอน อยู่ บ้าน อย่าง ๑ บาง ที่ เคาร ะ หาม
 ยาม ร้าย ไป เปน ไข้ เจ็บ ล้ม ตาย ลง ก็ เปน ได้ บ้าง อย่าง ๑
 แต่ โทษ เหล่า นี้ เมื่อ พิ จาร มา ไป ก็ เหมือน กับ ไม่มี เหตุ ใด จึง ว่า
 ดังนี้ เพราะ การ แสวง หา คุณ สม บัต หรือ ทรัพย์ สม บัต นี้ เปน การ
 จำ ต้อง ลง ทน จึง จะ ได้ เด็ก ๆ จะ เรียน หนึ่ง ล้อ ก็ ต้อง ช้อ สมุด เครื่อง
 เล่า เรียน ถ้า จะ เรียน วิชชา ให้ รู้ ถึง อย่าง สูง ก็ ยัง ต้อง จ้าง ครู บา
 อาจารย์ ที่ ดี ให้ ฝึก สอน ต่อ ขน ไป การ ค้า ชาย ก็ ต้อง ลง ทน ช้อ หา
 ลัง ลิน ค้า แล เครื่อง มือ ที่ จะ ทำ การ การ จะ เทียว เาะ แสวง หา
 ความ รู้ เห็น ก็ ทำ นอง เดียว กัน จำ ต้อง ลง ทน หมาย กำ ไร ไน คุณ
 สม บัต ควร แล หรือ ที่ จะ เลี้ย ตาย ถ้า ว่า โดย อัน ตราย ไข้ เจ็บ จะ

วินิจฉัยในทางธรรมว่า “ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นธรรมดาของมนุษย์ จะอยู่ที่ไหน ๆ ก็ พันวิสัยที่จะ พัง หลีกให้พ้นไป” เช่นนี้ก็ได้ หรือจะพิจารณาดูทางโลก ที่แห่งใดที่มนุษย์หาใครยได้ เขาอยู่ได้ทำไมเราไปไม่ได้ แท้จริงที่ซึ่งเลื่องลือชื่อเสียงว่ามีใช้เจ็บชุกชุม เช่น ดง พระยาไฟก็ตาม หรือบาง ตะพาน ก็ตาม ใช้จะมีใช้เจ็บไปตลอดชั่วนาตาบี้ ใช้ก็ ชุกชุม อยู่แต่ในฤดูฝนก็เวลายามนี้ขมเราจะไปทำไม เล็ดไปเอา ฤดูที่ไม่มีใช้เจ็บไม่ได้หรือว่าโดยแท้จริง ถึงคนซึ่งเขาต้องจำ นานไปใน บ้าใช้ เมื่อ ฤดูฝนใช้ จะเจ็บ จะตาย เสีย หมดทุกคนก็หาไม่ ใน ร้อยหนึ่ง จะเจ็บสัก ๓๐ ใน ๓๐ นั้น จะตายก็ไม่กี่คน ถ้าระวังรักษาตัวให้ดี แล้วก็ไม่ได้สู้กระไร คน อยู่กับบ้าน ๆ นี้ อยู่ดีไป หมดทุกคน เมื่อไร คิดดูแล้วมันก็ลง อยู่ในทาง ธรรมว่า “แล้วแต่บุญแต่กรรมเป็น ช้อใหญ่” เมื่อ ตั้งใจ จะ แสวงหา คุณ สมบัติ ก็ไม่ควร จะ ชี้ ขลาด ทวาด ห้วนไป โดยมี บังควร ได้ พรรณา มาใน คุณ แล โทษ ของ การ เที่ยว ก็ พิสดาร อยู่แล้ว จะ อธิบาย ด้วย ลักษณะ การ เที่ยว ต่อไป

ลักษณะ การ ที่จะ เที่ยว นี้ มี เป็น หลาย ประเภท ถ้าจะ ว่า ประสา อย่าง คน หนุ่ม ๆ ซึ่ง จะ ตั้ง หน้า หา ความ รู้ ใน ราชการ บ้าน เมือง แล้ว อาสา เป็น ผู้ ช่วย หรือ เสมียน ทนาย ไป รับ ราชการ กับ ข้าราชการ ตามหัว เมืองนี้ เป็น ดี กว่า อย่าง อื่น เพราะไป อย่าง นี้ มัก จะ ได้ รับ เงิน เดือน เป็ ผล ประโยชน์ ถึง มี มาก มาย ก็ พอ เลี้ยง ตัว ไม่ ต้อง ชัก ทุน เว็ช น แล การ ที่จะ กิน จะ อยู่ ก็ เสมอ อยู่ใน อก ของ ข้าราชการ

ผู้ใหญ่ ย่อมเป็น ชูระ ทำนุ บำรุงให้ ชูระ ของตัว มีแต่ จะตั้งใจ
ทำราชการ แล ประพฤติ ตัว ตาม คำสั่ง ของข้า หลวง ให้เป็น อย่างดี
ที่สุดที่ จะ พึง ทำได้ เท่านั้น ก็ไม่มี ทาง ที่ควร วิตก อย่างใด ถึงว่า
จะมีได้ เคย เป็นที่ พึง หรือคุ่น เคย กัน มาแต่ก่อน การ ที่ไป ทางไกล
ไม่เหมือน อยู่ กับบ้าน ไปร่วม ทุกข์ สุข คุ่น เคย กัน ไม่ช้านาน เท่าใด
ก็ย่อม เป็น ธรรมดา ที่ จะ บังเกิด รักใคร่ มิไม่ตรี จิตร ต่อ กัน

ถ้าผู้ใดไม่พอใจ หรือไม่มีโอกาสที่จะไปเที่ยว ในตำแหน่ง
ราชการได้ ดังเช่นว่า จะ อาไครย พระ เจ้า พระ สงฆ์ ไป รอดงค์ หรือ
จะ อาไครย พ่อ ค้า ม้า ขา ยไป เที่ยว ก็ไฉ่ เหมือน กัน ถึงไป อย่าง นั้น
จะไม่ได้ เงิน เดือน เข้าย เลียง การ ที่ จะ ต้อง ลง ทุน รอน ก็ไม่พอ กระไร
นัก จะ นิด กับ อย่าง ก่อน ก็ที่ จะ ลำบาก กว่า ลัก หน่อย แล ที่ไม่
ได้ เกี่ยว แก่ ราชการ

ถ้าหากว่า เป็น คน มี คำสั่ง จะ หา พาหะนะ ไป เที่ยว โดย ลำพัง
ของ ตนเอง อย่าง ที่ เขา ชื่น พระบาท หรือ เขา ไป ไทร โยกกัน เป็น
ตัว อย่าง ก็ไป ได้ ไป อย่าง นี้ ย่อม เป็น อิศร อยู่ แก่ ตัว จะ ไป ที่ ไใด
จะ ตู อะไร จะ หยุด จะ อยู่ จะ ไป เมื่อ ไใด ก็ ทำ ได้ ตามใจ แต่ เป็น การ
เปลือง ทุน มาก ชื่น เป็น ธรรมดา

การที่จะไปเที่ยว จะไปโดยประเภทใด ๆ ก็ตาม ความสำคัญ ซึ่ง
จำจะต้อง ถือ เสมอ เหมือน กัน ทุก ชนิด มี ๒ อย่าง คือ การ บัอง กัน
ใช้ เข็บ อย่าง ๑ การ รักษา ความ เรียบ ร้อย อย่าง ๑ ก็แล การ บัอง กัน
ความใช้ เข็บ นั้น ถึง จะ ไป ใน ทาง ที่ ไม่มี ใช้ เข็บ ก็ ควร ระวัง เพราะ

เหตุที่น้ำท่าอาหารแปลกเปลี่ยนนั้น ประการ ๑ ถ้าไป มีเหตุป่วย
เจ็บลง แม้แต่เล็กน้อย จะหาแพทย์ หมอที่ดีตามบ้านนอกหายาก
ประการ ๑ จะประมาณหาควรมิ เพราะฉะนั้น ควร คึกษาให้เข้า
ใจใน การที่จะใช้ยารักษาโรคบาง อย่าง แลหายาเหล่านั้นให้มี
ติดตัวไปด้วย ยาซึ่ง คนเดินทาง มัก มีอยู่ มี อยู่ ๕ ชนิด คือ ยา
คินิน แก้ไข้ ขับ ขนาน ๑ ยาคลรอติน แก้ปวดท้อง ลง ท้อง ขนาน ๑
ดีเกลือ ผรั่งสำหรับใช้เป็น ยา ถ่าย ขนาน ๑ ไบคาร์ บอเนตโซดา
กิน แก้ จุกเสียด หรือ ท้อง ชัน ท้อง เพื่อ แลละลาย น้ำ ทา แก้ พิศไฟ
แลพิศ ตขาย แผลง บ้องเป้น ต้นได้ ด้วย ขนาน ๑ ยา อิบิแคก เปน ยา กิน
ให้อาเจียน ดอน พิษ ใช้แล พิษ ที่เบื่อเมาต่าง ๆ ขนาน ๑ ยาเหล่านี้
จัด ว่าเป็น ยา สำคัญ นอกจากนั้น ถ้าเคย ใช้ ลอย ซอบ ยา ขนานใด
ก็ควร จะ ติดตัวไป ด้วย แลใน การ ที่จะ รักษาตัวไม่ให้ เปน ไข้ เจ็บนั้น
อย่าง สำคัญ ที่ ๑ ก็ เรื่อง อาหาร เพราะ การ เดินทาง มิได้ มี ครว ม่อ
ตั้ง หง ต้ม ได้ เปน ที่ ต้อง ระวัง ตรวจตรา อาหาร อย่า กิน ของ ที่ เสียด
อีก ประการ หนึ่ง เรื่อง น้ำ ที่ จะ กิน ต้อง ระวัง ให้ มาก ตาม ตำรา หมอ
มัก ว่า ที่ เกิด เปน โรค โภค แก่ ผู้เดินทาง มัก เปน ด้วย ฝน น้ำ มากกว่า
อย่าง อื่น เพราะ ห้วย หนอง คลอง บ่อ บึง ที่ ไกล บ้า เปน น้ำ ที่ ไหล
ออกมา จาก ซอก ห้วย ธาร เขา ช้ำระ พิษ ว่าน ยา ของ เน่า เปื่อย ต่าง ๆ
ติด ออก มา ถ้า จะ กิน ควร จะ กรอง ให้ ใส สอาด แล ต้ม ทำลาย พิษ
สง เสียด ก่อน อีก ประการ ๑ น้ำ ฝ่อน ที่ จะ ฝู่ง ห่ม หรือ จะ ปู แล คลุม
นอน ต้อง ระวัง อย่า ให้ ชื้น เพราะ ภาย ตัว ออกไป กระทบ ของ ชื้น แล

อยู่เสมอ ๆ มักจะเป็นไข้ หรือมีฉนั้น ก็มักท้อง จะเสีย ถึง ที่ ซึ่ง
จะนอนในกลางทาง ถ้าพอจะหาอะไร ทำได้ ควรจะ ยก ฟัน ขน
ปูที่นอนให้สูง จากแผ่นดินราว คืบ ๑ เชน อย่างต่ำ ให้ ฟัน อาย
ดิน จึง จะไม่เป่นไข้ อีกประการ ๑ การ ที่จะอาบ น้ำ ควร ระวัง อย่า
อาบใน เวลา ที่ กำลัง เหน็จ เหน็อย เทื่อ ไทรม ด้ว ถ้า อาบใน เวลา
เช่น นั้น มัก จะเจ็บ แต่ เวลา ที่ อาบ น้ำ นั้น บาง คน ชอบ อาบ ใน เวลา
ไม่มีแดด เช่น เวลา ดื่น เช้า แล เวลา เย็น แต่ บาง คน เขา ก็ ไม่ ถือ
อยู่ใน ตาม ใจ ตาม เคย เป่นใหญ่ ความ สำคัญ ใน การ รักษา ด้ว
ไม่ให้ เจ็บ อัน เป่น ข้อ รวย ยอด นั้น คือ ถ้า รู้ คัก ไม่ สบาย ต้อง ถิน ยา
รักษา เสีย ทัน ที ที เดียว เป่น ต้น ว่า ถ้า รู้ ลัก ครัน ด้ว ขน มา เวลา
ใด ก็ ถิน ยา ถิน เป่น ประกัน เสีย เม็ด ๑ ดัง นี้ กับ อีก อย่าง ๑
ต้อง คอย ระวัง อย่า ให้ ท้อง ผูก ไป จน ๒ วัน ถ้า เห็น ดัง ถ้า จะ ผูก
เมื่อใด ก็ เอา ดี เกลือ ละลาย น้ำ ร้อน ถิน ระบาย ให้ ไป เสีย ครั้ง หนึ่ง
สอง ครั้ง ถ้า ระวัง รักษา ด้ว อยู่ เช่น ว่า นี้ การ ที่ จะ เจ็บ ไข้ ก็ ถือ
ประกัน ด้ว เว้น ไว้ แต่ จะ เป่น กรรม ตาม มา ทัน นั้น เป่น เดลือ แกก อยู่ เอง
ส่วน การ ที่ จะ รักษา ความ เรียบ ร้อย นั้น กล่าว คือ จะ ไป เที่ยว
เตร ด้ว โดย สดวก อย่า ให้ มี เหตุ การ หรือ ข้อ ขัด ข้อง ด้ว ใน ระหว่าง
ทาง ความ ข้น ของ ต้น ควร พิเคราะห์ ด้ว ใน จำนวน คน แล สิ่ง
ของ ซึ่ง จะ พา ไป ใช้ สดอย ทั้ง สอง อย่าง นี้ ยิ่ง เอา ไป มาก ความ
ลำบาก ซัก ซัก ก็ ยิ่ง มาก ขน การ เที่ยวเตร ตาม หัว เมือง ถ้า มี พวก
พ้อง อยู่ ตาม ระ ยะ ทาง ก็ เป่น การ ดี ไป ไม่ ความ ขัด ข้อง ขน ประการ

ใด ก็ พอ ได้ ฟัง พา อาใครย ถ้าหากว่า ไม่มีพวก พ้อง อยู่ตาม หัว
เมือง ควร จะ ได้ ตามดูตาม พวกพ้อง ใกล้ เคียง ที่ เขา กว้างขวาง ให้
ช่วย เป็น อรรถ ชัก นำ ไป ตาม พวก พ้อง ของ เขา เช่น นี้ ก็ กอ จะ เป็น
ประโยชน์ ได้ ถ้า จะ ว่า รวบ ยอด ของ ความ จำ เป็น ใน ลักษณะ ที่ จะ
เที่ยวเตร่ ก็ คิด เห็น แต่ เท่านั้น จะ ยังมี นธก ออกไป ก็ เรือง เงิน ที่
จะ ใช้ สอดตาม ระยะเวลา ทาง อีก อย่าง ๑ การ ที่ เอา เงิน สด ดิ ดตัว ไป มาก ๆ
ลำบาก ทั้ง ใน การ รักษา แล ใน การ ที่ จะ ยก ขน เมือง เรา ถึง การ
แบงก์ ย่อย ยัง ไม่มี ทั่วไป คน เดินทาง จะ วาง เงิน ไว้ ที่ กระ ทรง
ซึ่ง ได้ ว่า หัวเมือง ขอดราไป ขึ้นเอา ใน เวลา ต้อง การ ตาม หัวเมือง ใน
ระยะเวลา หรือ จะ วาง เงิน ตามห้าง แล พ่อค้า ซึ่ง เขามี เอเยนต์ ตาม หัว
เมือง ขอดตัว ของ เขา ไป ขึ้นเอา เงิน ก็ ได้ อย่าง นี้ ถึง จะ ตึง เสีย
ค่า ธรรมเนียม บ้าง เล็ก น้อย ก็ เป็น การ สดวก ดี กว่า หอบเอา เงิน
ไปด้วย มาก ๆ

เมื่อ ได้ กล่าว ถึง ลักษณะ การ เดินทาง พอสมควร แล้ว จะ รอง
กะทาง ที่ ควร จะ เที่ยวเตร่ ได้ ใน เมือง ไท ลอง ไว้ ให้ ดู เปน เค้า
ทาง ที่ จะ เที่ยว ได้ ใน พระ ราชา อาณา เขต นี้ มี เปน อัน มาก มี ใช้
น้อย ที่ จะ กระนั้น ต่าง ว่า ผู้ จะ เที่ยว มี เวลา รวบรวม ละ ๓ เดือน ๔ เดือน
ตั้งใจ จะ เที่ยว อด ภูมิภาค ใน พระ ราชา อาณา เขต ให้ ตลย ด

๐๓/๐๕/๒๕๖๕
ทาง ที่ ๑ เที่ยวทาง ชายทะเล ตวัน ออก จับ ตั้งแต่ เมือง ชลบุรี
ลงไป จนเมือง บึงจันทบุรี เขต

ทาง ที่ ๒ เที่ยวทาง ชายทะเล บกษ ได้ จับ ตั้งแต่ เมือง เพชรบุรี

ลงไปจนเมืองตรังกานู

ทางที่ ๓ เทียบทางชายทะเลตะวันตก จับตั้งแต่เมืองสระบุรี

ลงไปจนเมืองไทรบุรี

ทางที่ ๔ เทียบทางลำน้ำแม่กลอง จับแต่เมืองสมุทรสงคราม
ขึ้นไปจน ไทร โยกแลศรีสวัสดิ์

ทางที่ ๕ เทียบทางลำน้ำท่าจีน จับแต่เมืองสาครบุรี ขึ้นไป
พระประธมเจดีย์ สุพรรณบุรี จนออกเมืองไชยนาท

ทางที่ ๖ เทียบลำน้ำเจ้าพระยา จับแต่กรุงเทพฯ ขึ้นไปทาง
แควใหญ่จนเมืองฝาง แล้วเดินบกมาสุวรรณโลก สุโขทัย แล้ว
ข้ามไปลงเรือล่องกลับลงจากเมืองตาก

ทางที่ ๗ เทียบลำน้ำคัก จับตั้งแต่กรุงเก่าขึ้นไปพระบาทพระฉาย
จนเมืองหล่มคัก

ทางที่ ๘ เทียบลำน้ำบางปะกง จับแต่ระเชิงเทรา ไปจน
นครนายกปราจีนบุรี

ทางที่ ๙ เทียบนครราชสีมา ขึ้นทางสระบุรี ลงช่องตะโก

ทางที่ ๑๐ เทียบหัวเมืองลาวเฉียง จับแต่เมืองตากขึ้นไป
กลับมาลงเมืองน่าน

ทางที่ ๑๑ เทียบหัวเมืองลาวพุงขาว จับขึ้นเดินแต่อุตรดิตถ์
ไปปากลาย แล้วล่องน้ำโขงลงมาจนหนองคาย

ทางที่ ๑๒ เทียบหัวเมืองในเขตรลาวพวน

ทางที่ ๑๓ เทียบหัวเมืองในเขตรลาวท้าว

ทางที่ ๑๔ เทียวหัวเมืองเขมร ขึ้นเดินแต่ปราจีน แล้วกลับ
ลงเรือที่จันทบุรี

ทางที่ ๑๕ เทียวใน กรุงเทพฯ ที่นับ กรุงเทพฯ ไว้เป็นทาง ๑
ด้วยดังนี้ เพราะเชื่อได้แน่ๆ ในบัดนี้ท่านผู้อ่าน ที่ใคร จะได้เทียว
ใน กรุงเทพฯ นี้ ตัวเห็น จะไม่มีเลยก็ว่าได้

ทางที่จะเทียวคิดดูเป็นเสาะๆ แม้แต่เพียงในกรุงสยาม ถ้าเทียว
เพียงปีละ ๓ เดือน ๔ เดือน ทุกๆ ปี ก็กว่า ๑๐ ปี จึงจะทั่วได้ ทางเทียว
เหล่านี้ ผู้ที่ได้ เคยไป ก็มี มากด้วยกัน ที่ได้ไปทั่วทุกทางก็น่าจะ
มีบ้าง แต่หากไม่มีใคร มีผู้ใด เรียบ เรียง ระยะเวลา ทาง ไว้แนะนำ
คน ข้างหลัง ดู การ เทียวเตร่ จึง ยัง มีดีไม่ เป็น เครื่อง ชักชวน คนขึ้น
หมู่ ซึ่ง กำลัง แดง หา วิชา ความรู้ ที่มี ก็ มัก เป็น แต่ นิราศ พรรณา
เห็น ดั้น นั้น เหมือน นั้น ถึง บาง โฉม เหมือน นี้ ลง ปลาย แปลว่า
คิด ถึง เมื่อ ไม่มี แก่น ลาร อันใด

ก็ แล การ เทียวเตร่ บ่ อม มี คน แก่ เพื่อน มนุษย์ ดัง ได้ พรรณามา
ข้าง ต้น แล้ว สวม ครก ที่ ท่าน ทั้ง หลาย ผู้รู้ เห็น คั้น เคย จะ ช่วย
อนุเคราะห์ ชัก นำ บำ รุง ให้ ยิ่ง ขึ้น เพราะ ฉนั้น ข้าพเจ้า ขอ อัญเชิญ
ด้วย ถ้อย คำ ซึ่ง ได้ พรรณามา ใน เรื่อง นี้ ให้ ท่าน ทั้ง หลาย ผู้ได้
เคย เทียวเตร่ ใน ที่ ศักดิ์ ใจ ๆ จึง ได้ เรียบ เรียง พรรณา ความรู้ เห็น
คั้น เคย ของ ท่าน มา ลง พิมพ์ ต่อ ไป ให้ เป็น ประโยชน์ แก่ กุล บุตร ทั้ง หลาย
ให้ ยิ่ง ขึ้น ต่อ ไป ใน ภาย หน้า เทอญ

บทที่ ๑๑

นิทานพยาบาล

กาลครั้งนั้น ยังมีสตรี ๓ คน แม่เรือน ผู้หนึ่ง มีนามตามสามี
แห่ง ตน ว่านาง โพธิรา กระ ทำ ช่างการ เรือนแห่ง ตนอยู่ณ เวลานั้น
ล่วงแล้วได้ลาฯ นาฬิกา ก็ให้บังเกิดขึ้น ซึ่ง ความ กัดกัดลุ่มในกมล
หฤทัย จึงเปล่ง คำเนียงเป็นคำ ขับ เพื่อบั่นเทาเสีย ซึ่ง ความ
รำคาญ เบื้อง ว่านาย โพธิระ ผู้สามี นั้น กระ ทำ ช่าง การ กสิกรรม อยู่
ใน สวนดอกไม้ อันไกลแต่เคหะสถาน ที่ ลำ นักแห่ง ตน ตาม ประเพณี
ซึ่งเคย ทำมา แต่ก่อน แลนาง โพธิรานั้น บมิได้เพิกเฉย ต่อกิจการ
อัน สามี ของ ตน จะ พังไป สู่กิจจวการสถาน จนคิดได้แต่ นี้ ว่าดูฐาน
แห่ง ตนเลย ในเมื่อ นาง กระ ทำ การ เรือน อยู่ นั้น ก็ได้ สดขี้ ซึ่ง
ลำเนียง ขะลิกะ ขะลิกะ ประหนึ่ง ว่าเสียง แห่ง ลูกตาลอัน ดันลงแล้ว
แลได้ สดขี้ ซึ่ง เสียง อัน บุคคล กระ ทำ ดีหนาทศทุกคาม นาง ก็ให้ บัง
เกิด ขึ้น ซึ่ง ความ สยด สยอง แล้ว จึง อูฐูรา การ จาก อาสน์ มาสู่ช่อง
หน้าต่าง แผลย ม่าน ชนแล้ว ก็ทอด ทัดนาการ เหลือขบแลไป ขณะนั้น
วัตถุ อัน ไต่ จะ ได้ มา ปรากฏ แก่ จักษุ แห่ง นาง นอกแต่ลำเนียง
อัน ซึ่ง ลูกพิษ แห่ง บันก็หอม ได้ นาง จึง ไป สู่ ช่อง ทวาร น่าย मुख
ประเทศ แห่ง เรือน นั้น โดยพลัน ในเมื่อ นาง แผลย ออก ซึ่ง บานทวาร
นั้น ก็ได้ ประสพ ซึ่ง สามี แห่ง ตน มี อา การ อัน ล้ม คว่า อยู่ แตย

กอบุญ่า มีแขน เบื้องขวา พับลง แล้ว หนึ่ง โสัด ก็ได้ เห็น ซึ่ง บุรุษ
 ผู้หนึ่ง ยืน อยู่ ณ ที่ใกล้ มีธนูมา การ ตระ หดบ อยู่ เหนือ มือ แล บุรุษ
 ผู้นั้น ก็ ถ้ำ แต่ง อาการ อัน กระ ลับ กระ ล่าย มี ครุ วัณณา ประหนึ่ง
 ว่า ไปฎก อัน ต้อง ปก คลุม ลง แล้ว ด้วย ชาย แห่ง นาย วัฏกะ ลุทกะ
 ก็ ตมรณ เพื่อ จะ ถอด เลี้ย ซึ่ง ลุก ดาล นั้น

เหตุว่า ชี วัต แห่ง สัตว์ ทั่ว สากล โลก ชาติ ย่อม เป็น ที่ รัก ถ้ำ
 วัต ดู ทัง หลาย อัน อยู่ เป็น ธรรม ดา ก็ แล ความ ประรารถนา แห่ง ใจ
 นั้น จะ ได้ ประรารถนา เพื่อ กระ ทำ ให้ อ้อ อัง ก็ หา บมิ ได้ เหตุ ฉนั้น จึง ได้
 บัด เลี้ย แล้ว ซึ่ง บาน ทวาร แล้ว แล ชัด ดาล ไว้ ด้วย มั่น คง แล กำ พง
 นั้น ก็ มี สภาวะ อัน สูง กว่า จาริ กะ บุคคล อัน สัตย์ จร ไป มา โดย มรรคา
 ดแวก บ้าน นั้น จะ แล ช้ำม หรือ บุคคล อัน อยู่ ใน ส่วน นั้น จะ หนี ช้ำม
 ก็ บมิ ได้ เลย มี แล ว่า ใจ บมิ ได้ ชัด เลี้ย ซึ่ง ลุก ดาล นั้น แล วั ก็ จะ
 ปลาลนา การ หนี ไป ได้ โดย พลัน มี พัก จะ รอ อยู่ ให้ ปรากฏ แก่ จัก ษ
 แห่ง นาง โพิทรา นั้น เลย

เมื่อ ว่า นาง โพิทรา ได้ ทัศน การ เห็น ซึ่ง มหาภัย พิ นาด อัน
 บัง เกิด ขึ้น แก่ สามี แห่ง ตน ฉนั้น นั้น แล ก็ บัน ลือ ซึ่ง ศัพท สำ เนียง
 โขส นา การ กัก ก้อง ไป โดย ทิศานุ ทิศ จน ชาว นิคม ชนบท ทัง หลาย
 มี นาย นคร บาล เป็น อา ทิ ได้ สดับ ซึ่ง ประพต เหนือ ฉนั้น นั้น แล
 ก็ กรู กรู กัน มอ แขน ของ ทวาร แห่ง ส่วน นั้น ครั้น เมื่อ ใจ เบ็ด ออก
 ซึ่ง บาน ทวาร นั้น ได้ แล นาย นคร บาล แล ชาว นิคม ชนบท ทัง ปวง
 ต่าง ก็ กลุ้ม รุม กุม เอา ซึ่ง ตัว ใจ นั้น ไป ยัง วินิจ ฉัย อมาตย์ ๆ ก็

ให้พันธนากร ไชโร นัน ไว้ง กรเพื่อ จะพิพากษา อรรถคดี นั้น ต่อไป

ฝ่าย นายโพธิ์ ณะ เมื่อ ต้อง ซึ่ง กษัตริย์ ตราย แต่ใจ อ้น ประ ทาร
ลง ด้วย ลูก พิษ แห่ง บัน มี ครวณาราว ณะ ว่า พิษ แห่ง พระ ยา

นาคราช แล่น เข้า จับ เอา ซึ่ง หทัย วัด ดอน มี พละ เปน อ้น น้อย ดั่ง นั้น
ก็ เสวย ซึ่ง ทกข เวท นา แล่น ส่า หัด บั้ม จะ ถึง ซึ่ง ชีวิต น ตราย

ด้วย กำ ลัง พิษ ชน ทั้ง หลาย บ้าง ก็ ช่วย กัน พยง ชน ซึ่ง ตัว นาย
โพธิ์ ณะ แล้ว ก็ นำ ไป สู่ เรือน บ้าง ก็ เชิญ แพทย์ มา ณะ ทำ ซึ่ง การ

พยาบาล แล พวก แพทย์ ทั้ง หลาย เหล่า นั้น ก็ ได้ ณะ ทำ พยา บาล
โดย เวช วิชา แล้ว จึง ลำ แดง ออก ซึ่ง ความ ดำ ริ เห็น ใน อากาณ แห่ง นาย

โพธิ์ ณะ นั้น แก่ นาง ผู้ ภรรยา เพื่อ ร้าง บั เลี้ย ซึ่ง ความ วิดก ว่า อากาณ
ใช้ อ้น นั้น ยัง มี พัง จะ กล่าว ว่า เปน อเด กิจ นา ได้ เลย แล ด้วย วาตะ

อ้น นั้น ย่อม ณะ ทำ ให้ นาง โพธิ์ ณะ ค่อย บัน เทา ลง เลี้ย ซึ่ง ความ
โถม นั้ส เวท นา ได้ บ้าง นาง ก็ ดั่ง ใจ ณะ ทำ ซึ่ง การ อยู่ ฐาก แก่ สามี

แห่ง ตน โดย ภา คดี ต่อ กัน นั้น

นั่น ว่า ชีวิต ของ ไชโร อ้น ต้อง กัก ซึ่ง อยู่ ใน คุณ นั้น ย่อม อา ไค รย
แก่ ชีวิต ของ นาย โพธิ์ ณะ เปน เบื้อง ต้น นี้ แล ว่า นาย โพธิ์ ณะ ณะ ทำ

กาล กิริยา ลง โดย พลัน ดั่ง ฎา ไชโร ผู้ ณะ ทำ ร้าย นั้น จะ พัน จาก
ราช ทัณฑ์ ได้ ถ้า แล นาย โพธิ์ ณะ มี ถึง ซึ่ง กาล มรณะ ก็ ย่อม

จะ เปน ผล อ้น ตี แก่ ไชโร นัน แม้ แต่ จะ มี พัน จาก ราช ทัณฑ์ แท้ จริง
ก็ ย่อม จะ เยา บ้าง ลง เหตุ ประ การ ดั่ง นี้ ชน ทั้ง หลาย นอก แต่ นาง

โพธิ์ ณะ นั้น จะ ได้ มี ผู้ อ้น ปรรัก นา ต่อ ความ ดำ ริง ซึ่ง ของ นาย

03/04/2565

โพธิ์ระ ยิง ขึ้นไป กว่าโจร ผู้ กระ ทำร้าย นั้น หามิได้ เลย

ความ พินาศ อัน เป็น ไป ถึง ป่าน ดังนี้ ย่อม อาไศรย ซึ่ง วิวาท
อิกรณ เป็น มูล เพราะ เหตุ ไฉน เหตุ ว่าโจร อัน มีนาม ว่า รัดโนรา
ผู้นี้ เป็น ผู้ จะ บันลู่ ฐานัน ทร คักคิ อัน หนึ่ง แล มา พ่าย แพ้
แก่นายโพธิ์ระ โดย เล่ห์ นัย อัน ลับ ลึก จึง มิ ได้ บันลู่ แก่ ฐานัน ทร คักคิ
โดยมโน ปรารถนา

หนึ่งแล้ว เมื่อ นายรัดโนรา เข้า ไป สู่ ส่วน แห่ง นายโพธิ์ระ นั้น จะ ได้
ประ กอบ ด้วย อกศล เจตนา เป็น เค็ม ก็ หามิ ได้ การ อัน เป็น ไป
ถึง ป่าน ดังนี้ ก็ เพราะ นายโพธิ์ระ ดำ แแดง ออก ซึ่ง วาจา อัน เป็น
นรุตวาท ก่อ อัน หนึ่ง แล้ว นายรัดโนราก็ มิ อยู่ แล้ว ซึ่ง บัน ลั้น
ใน มือ ของ ตน เบื้อง ว่า นายรัดโนรา ได้ ลับ ซึ่ง วาจา อัน นรุตวาท
อัน นั้น แล้ว ดัง ฤจะ เจ็ด ดง ดเสี่ย ซึ่ง โทษะ ได้ อัน หนึ่ง โสิต นี้ แล้ว ว่า
นายรัดโนรา บมิ ได้ ทำ ลาย เสี่ย ซึ่ง ชีวิต ของ นายโพธิ์ระ นั้น แล้ว
ก็ ย่อม จะ รักษา ไว้ ซึ่ง ชีวิต ของ ตน เป็น อัน ยากนัก เหตุ ว่า ชน ทั้ง สอง
ย่อม ประ กอบ ด้วย เวร อาฆาต กัน กัน แล กัน ดัง ได้ พรรณา แล้ว ใน หน หลัง
ธรรม ภา ว่า วิวาท แดก ร้าว กัน ดังนี้ จะ ได้ มี ความ โสิต ธิภาพ สวัสดิ
หามิ ได้ เลย ย่อม จะมี แต่ ความ นิย หาย เป็น แท้ เหตุ การณ์ ดังนี้
นายรัดโนรา จึง มิ ได้ ปก บัด ไว้ ซึ่ง วิวาท อิกรณ อัน เป็น มูล แห่ง
กะละ ทะ เหตุ ๐3/04/2565 ชาว นิ คม ชนบท ทั้ง หลาย ก็ รู้ ตระ หนัก อยู่ ทั่ว กัน
แม้ แต่ สาเหตุ แห่ง ความ อาฆาต อัน ปรากฏ อยู่ แล้ว อัน นั้น ก็ ติ การ อัน
นายรัด โนรา เข้า ไป ประ หาร เสี่ย ซึ่ง บุคคล อัน มิ ได้ มี มือ กุม ไว้

ซึ่งศาลตราวุธ ในเคหะสถานแห่งท่านฉันนี่ ตามประเพณีในพระนคร ก็ย่อมนับว่าเป็นผู้ประกอบด้วยความผิดเป็นมหันตโทษ ย่อมเล่าก็รียาอัน นายรัตโนราเข้าไปก่ซึ่งกะละหะเหตุนี้ ก็ยังมีได้ละให้นายโพธิระ ได้กระทำซึ่งยุทธซึ่งไชยแต่สักขณะหนึ่งเลย แลนางโพธิราผู้ภรรยาได้เห็นเป็นพยาน ในสถานที่อันเดียว นี้แลว่านายโพธิระจะมีอยู่แม้แต่ว่าเป็นสิ้นอันมิได้บรรจุซึ่งลูกพิษก็ดี ก็จะมีผู้เบียดเบียนแรงร้ายแก่นายรัตโนราอันหาใครยเหตุอันมิตรทั้งหลาย จะพึงเข้าไปสู่ที่แก้ไขให้โทษนั้นเบาบางลงได้ จะบ้วยกล่าวเป็นดังฤ ถึงอาการอันนายโพธิระจะได้กระทำซึ่งการลับประยุทสนั้นเล่า

ฝ่ายว่านายรัตโนรา เมื่อต้องพันธุนาการอยู่ในกรุนั้น ก็มาว่าพึงในใจว่า วาตะอันสหายของตนได้กล่าวแล้วในข่าวศาสน์ทั้งปวงนั้นหากใดไป แต่ความปรารถนาแห่งตน ชนทั้งหลายย่อมวิตกอยู่ในการวินิจฉัยนั้น ว่าจะยุติลงเป็นนายรัตโนราประกอบแล้วด้วยความพยายาม เพื่อจะปลงเสียซึ่งชนม์ชีพแห่งนายโพธิระนั้น

ครั้นสืบมาวันอื่น อาการอันนายโพธิระบ้วยอยู่นั้น ก็ย่อมจะถึงซึ่งกาลมรณะด้วยความทุกข์เวทนาในภายหลังแท้แล้ว แต่พระราชกำหนดกฎหมายในพระนครนั้น ย่อมถือเอาซึ่งอายุกาลเป็นลำดับ นี้แลว่าผู้ต้องโทษแต่โจรนั้น ย่อมมิได้กระทำกาลแต่ภายหลังในกำหนดอายุกาลนั้นเล่าไซ้ วินิจฉัยอมาตย์จะ

ฟังพิพากษาว่า เป็นการ กระทำปรามาคือชีวิตให้ตกลงไป บมิ
 ได้เลย เหตุ ประการ นั้น นาย รัตโนรา แล บรรดา มิตร ทั้ง หลาย
 ของ ตน ก็ ค่อย เลื่อม ลง ซึ่ง ความ ประวิติค โดย ลำ ดับ นั้น อายุ กาล
 กำหนด ความ ก็ ล่วง ไป ๗ แล โอกาศ อัน มิตร ทั้ง หลาย จะ พัง ช่วย
 แก้ ไข ก็ เจริญ ขึ้น โดย ลำ ดับ คู่ กัน

ฝ่าย นาง โททิตรา ใน เมื่อ ลำ มี แห่ง ตน บ้วย อยู่ นั้น นาง ก็ ระ วั
 ระ วัง อกุ ฐาก บมิ ได้ มี ความ ประมาท เลย ชน ทั้ง สอง นี้ พัง จะ กระ ทำ
 การ วิวาท มงคล ด้วย กัน มี ท้น ล่วง เข้า แต่ กาล ฝน หนึ่ง ก็ ดี ต่าง ก็ มี
 ความ นุก พันธุ์ เส้น ทา ซึ่ง กัน แล กัน เป็น นัก ทนา จะ บ้วย กล่าว ไป ดัง ฤ
 ฤ การ จะ ร่วม ส้ม ัก สัก ทั่ว ตลอด กาล นาน นั้น แล แพทย์ ผู้ พยา บาส
 ก็ บมิ ได้ ลำ แดง อากา รของ นาย โททิตระ อัน จะ เป็น ไป ใน อนาคต
 ประ การ ไต แก่ นาง นั้น แต่ สัก คำ หนึ่ง โดย วิตค ว่า นี้ แล นาง นั้น
 รุ้ แจ้ง แล ้ว ก็ จะ เสวย ทุก ขโทม นิส์ เพียง ชีวิต พิ นาศ เหตุ ว่า นาง นั้น
 ประกอบ พร้อม ด้วย เวร อา ขาว ฏ แก่ นาย รัตโนรา อยู่ เป็น เนื่อง นิธ ย์

ครั้น สืบ มา วัน หนึ่ง นาง ลำ แดง ออก ซึ่ง ความ ประวิติค แห่ง ตน
 แก่ นาย เนติ บัณ ฑิต ย์ อัน เป็น พี่ ชาย เมื่อ นาย เนติ บัณ ฑิต ย์ ได้ ทราบ
 ซึ่ง ความ ประวิติค แห่ง นาง ฉนั้น นั้น ก็ มา ดำ วิ ว่า นาง นั้น ชรอย จะ เป็น
 อุมั ตตะ กะ จริต โดย มี สาย จัก ษ บมิ ได้ ปรก ติ จึง มี วาจา โลม ใ
 เพื่อ จะ ให้ นาง ออก ไป จาก ลำ มี ภอ ระวัง เลี้ย ซึ่ง ทก ขเว ทนา พร้อม
 ด้วย วาจา อัน แพทย์ ทั้ง หลาย ช่วย ดัก เตือน เหมือน ดัง นั้น นาง โททิตรา
 จะ ได้ เชื้อ พัง ก็ หา บมิ ได้

ครั้น สิบ มา วัน หนึ่ง เมื่อ นาง ยืน อยู่ ณ ะ ยุทยาน ประเทศ แทบ
เรือน แห่ง ตน ก็ ได้ สดับ ซึ่ง คัพทล้า เนียง แห่ง บุคคัล ทั้ง สอง ยัน มิ ได้ มี
นาม ปราภฏ ดำเนิน มา โดย มรรคา แทบ กำแพง แห่ง ลวน นั้น กล่าว
ซึ่ง ถ้อย คำ ปูจณา แล วิลัษณา ด้วย ประการ ดัง นี้

“ดู กุรสหาย แห่ง เรา ยัน ว่า เรือน นาย โททีระ ผู้ ต้อง แล้ว ซึ่ง
ลูก พิช แห่ง บัน เห็น ปราภฏ แก่ จักขุ แห่ง เรา ทั้ง สอง ตรง นี้ นี้ แล
อัน ว่า กะละหะ เหตุ นั้น นาย รัตโนรา ได้ กระทำ แล้ว ใน กำแพง โพน ”
บุรุษ ผู้ หนึ่ง จึง วิลัษณา ว่า “จริง กระนั้น แล ฤฯ ดัง ฮาดมา จะ ทวาย
อยู่ เป็น แน่ ว่า ชีวิต ของ นาย โททีระ นั้น ย่อม เป็น มุต แห่ง การ พิพากษา
ณะ บัด นี้ เพราะ เหตุ ไฉน เหตุ ว่า นอก แต่ นาย โททีระ กระทำ กาล
มรณะ ใน กำหนด รอบ แห่ง ลัดตวาว นี้ แล้ว ดัง ฤฯ นาย รัตโนรา จะ พลัน
ถึง ซึ่ง โทษ อัน พิฆาฏ ให้ ชีวิต ตก ล่วง ไป นี้ แล ว่า นาย โททีระ กระทำ
ซึ่ง กาล มรณะ ภายใน รอบ แห่ง ลัดตวาว นี้ เล่า ไชรี ก็ ย่อม เป็น ผลวิบาก
ของ นาย รัตโนรา อัน จะ ถึง ซึ่ง กาล มรณะ เทียง แท้ เหตุ ว่า สภาพ
แห่ง สาขะ คติ อัน นี้ ก็ ย่อม จะ เข้า ไป สู่ ความ วินิฉัย แห่ง ประเวณตะ อมาตย์
ผู้ มี ยุติ อรรวม คน ปราภฏ แล้ว แก่ มทว ชน เป็น อัน มาก นี้ แล ว่า
สภาพ แห่ง คติ เข้า มา ถึง ซึ่ง หน้า แล้ว ก็ จะ พิพากษา ให้ ประหาร เสีย
ซึ่ง ชีวิต แห่ง นาย รัตโนรา โดย บทพร อี การ ดัง ฤฯ อมาตย์ ทั้ง หลาย
อัน จะ ห้าม ปราบ ได้ ดัง ฮาดมา จะ พยากรณ์ ไว้ ให้ ปราภฏ ว่า เมื่อ
นาย โททีระ บมิ ได้ กระทำ กาล ณะ ภายใน กำหนด ไชรี อัน ว่า ไจเร อัน
ต้อง พันธนาการ อยู่ ใน กรุ นั้น ก็ ย่อม จะ เป็น ผู้ มีความ สุข โสมนัส

ถ้า ชาวมีคม ชนบท ทั้งปวง ใน เมื่อ อรุโณไทย สมัย แห่ง วิวาร ครัน ลึบไป ถึง จันทรวาร แล้วก็ จะ พ้น จาก พันธนาการ อาไศรย กำลัง อัน มิตร ทั้ง หลาย หากเข้าไป ช่วย แก้ไขแท้ จริง” ในเมื่อชน ทั้งสอง สนทนา กัน ฉับ นั้น แล้ว นางโพธิรา ก็ ยืน มี ตา อัน ทอด ลง สู่ เบื้อง ต่ำ ลำลึก ถึง เวร อามาวุ มี มือ อัน ล้น อยู่ แล้ว ก็ รีบ ย่าง เท้า ขึ้น สู่ เรือน แห่ง ตน แล ใช้ ทาษี ให้ ไป อัญเชิญ เนติ บัณ ฑิต ยี่ ผู้ เป็น พี่ชาย มา สู่ เรือน ใน เมื่อ เนติ บัณ ฑิต ยี่ มา ถึง แล้ว แล เห็น นาง โพธิ รา กระทำ อาการ ย่าง เท้า ไป มา อยู่ จึง มี สัน ทรวาจา ปราไล ว่า “ดู กร เจ้า ผู้ เป็น กนิฐู ภคินี แห่ง เรา อัน ว่า อาการ แห่ง สามี ของ เจ้า นั้น ณะ กาดะ บัด นี้ ค่อย บัน เทา ลง หรือ” นาง โพธิ รา จึง บอก ว่า “หามิ ได้ ดัง อาตมา พิจารณา เห็น ว่า อาการ นั้น กำ เรียบ กล้า ษณ โดย ลำดับ ณะ กาด บัด นี้ จะ ได้ มี จักขุ ประสาท อัน จะ รู้ จัก จำ ได้ ว่า ภรรยา แห่ง ตน ก็ บมิ ได้ มี เลย” นาย เนติ บัณ ฑิต ยี่ จึง ถาม ว่า “แพทย ์ ชู พยา ยาล นั้น กล่าว แก่ เจ้า เป็น ดัง ฤ” นาง จึง ตอบ ว่า “ข้า แต่ ท่าน ผู้ เป็น พี่ บัญหา นั้น แพทย ์ จะ ได้ บอก กล่าว แก่ อาตมา เป็น ประการ ไต นั้น หามิ ได้ จำ อาตมา จะ ชัก ไขว้ อีก ก่อน แต่ อาตมา จะ ขอ กล่าว คำ ปูจณา แก่ ท่าน เพื่อ จะ ยิง ความ กิน แทนง ให้ เสื่อม ไป ก่อน นาง จึง กล่าว ต่อ ไป ว่า

ข้า แต่ ที่ วน ผู้ เป็น พี่ นี้ แต่ ว่า ชีวิต ของ สามี แห่ง อาตมา ยัง ดำรง อยู่ ตลอด กาด แห่ง รอย ลัด ตวาร นี้ แล้ว ชีวิต แห่ง โจร นั้น จะ พัง พิน จาก ราช ทัณ ์ อัน หนึ่ง โสัด คดี นั้น ก็ จะ มี พิง พิพากษา ว่า เป็น โทษ

ข้า คนได้ จริ่ง กระ นั้น แล ฤ” นายเนติบัณฑิตย จึง ตอบ ว่า “คุณแม่
 นอกแต่สามีแห่งเจ้า จะ กระ ทำ กาลณะ บัด นี้ใช้ การ พิพากษา อรรถ
 คตินั้น จะ มี พึง กล่าว ว่า เป็น มหันตโทษเลย เหตุ ว่า มิตร สหาย
 แห่งโจร ย่อมจะ เข้า ไป สู่ การ แก้ไข โดย พลัน นิแล้ว ว่า สามี แห่ง เจ้า
 จะ ดับ ชันธ ล่อง แด่ ไสรวาร ไป แล้ว แม้ แต่ ประเรนตะ อมาตย์ ผู้ ทรง
 ไว้ซึ่ง ความ สัจจิต ธรรม ก็มี พึง จะ พิพากษา ว่า เป็น มหันตโทษ ได้ เลย
 เมื่อ เป็น ฉนั้น นี้ แล้ว นาย รัตโนรา ก็ จะ ต้อง พ้น ฐาน การ อยู่ ณ กรู เป็น
 อย่าง ช้า ก็ เพียง พุทธ กาล หนึ่ง ฤ มิฉนั้น เมื่อ มิตร สหาย แห่ง โจร
 จะ บัน ดุ ถึง ซึ่ง ฐาน นตร คักดี อัน ใหญ่ ใน พระ นคร แล้ว อัน ว่า โจร นั้น
 ก็ จะ พึง พ้น ซึ่ง ราช ทัณฑ์ ใน ทัณฑ์” เมือง ว่า นาง โภทิตรา ได้ สดับ
 ซึ่ง วาจา แห่ง นาย เนติ บัณฑิตย ดัง นั้น จึง กล่าว ว่า “จริ่ง กระ นั้น
 ฤ อัน ว่า สภาพ แห่ง สัจจิต ธรรม แตกต่าง จาก กัน ดัง นี้ จะ พึง
 กล่าว สรรเสริญ ดัง ฤ ว่า พระ นคร ปะ กอบ ด้วย ความ เจริญ เมื่อ
 ประ เเพณี แห่ง บ้าน เมือง เป็น ไป ถึง ปาน ดัง นี้ ก็ เป็น ที่ นำ พิสด พึง
 กล่าว นึก หนา” นาย เนติ บัณฑิตย จึง มี สุนทร วาจา ว่า “คุณแม่
 ผู้ เป็น กนิษฐภคินี แห่ง พี อัน ว่า ประ เเพณี แห่ง ความ ประพฤติ ฉนั้น
 ย่อม มี อยู่ เมือง นี้จ 03/04/2565 แล ชาว เรา ทั้ง หลาย จะ ได้ ดำเนิน เข้า สู่ ความ
 เจริญ แท้ จริ่ง นั้น หา มิ ได้ เลย มิ ควร เจ้า จะ ทรง ไว้ซึ่ง ความ อาษาฏ
 ของ เวร แก่ กัน อัน ว่า การ กระ ทำ ทดแทน สมอง เวร แก่ กัน นั้น จะ ได้

เป็นเหตุเพื่อร่างขี้เสี้ยนซึ่งเวร นั้น ทาบมิได้ ฤ็ว่าโจรผู้ประทุรร้ายนั้น
 จะ กระทำ ประทุรร้าย อันอื่น แก่สามีแห่งเจ้า ให้ยิ่ง ขึ้นไป กว่า
 นี้ อีก ก็ ทาบมิได้เลย ” นาย เนติบัณฑิตย์เมื่อได้ มี สุนทร วาจา
 ภาษิตเล่าโลมนางด้วยดีตั้งนั้น แล้ว ก็อำลาไป สู่ สำนักแห่งตน
 แลนางโพทิวาได้สดับโอวาทานุศาสน์แต่ นาย เนติบัณฑิตย์นั้น นั้นแล้ว
 จึง เปล่ง ออกซึ่ง อุทานวาทาว่า “ ความแค้นของ ข้าตมานี้ สุดวิสัย
 แห่ง ข้าตมา ที่ จะ ดับเสี้ยน ซึ่ง โทษะได้ ตั้ง ข้าตมา จะ ปฏิญญาตนไว้
 ให้ปรากฏ มิแล้วบุรุษ ผู้ประทุรร้าย แก่สามีแห่ง ข้าตมานี้ บมิได้
 ตัวยัง ซึ่งราช ทัณฑ์ด้วย ประการใด ก็ดี ข้าตมาก็ จะ กระทำ ทดแทน
 สุนองเวร แก่บุรุษ ผู้นี้ ด้วย มีมือ แห่ง ข้าตมา ให้ จงได้ ” แล้ว นาง จึง
 มี วาจาถาม แก่แพทย์ว่า “ ตูกร ท่าน ผู้เป็น แพทย์ อัน ว่า
 อาการ ของ สามี แห่ง ข้าตมานั้น ท่านได้ กระทำ ซึ่ง การ พยาบาท
 เป็น ดังฤ็ ข้าตมามี ประสงค์ จะ ใคร่ ทรมาน ซึ่ง การ อัน จะ เป็น ไป
 ใน อนาคตกาล นั้นแท้ จริง มิแล้ว ว่า สามี แห่ง ข้าตมา บมิได้
 มี โอภาศ อัน เลื่อม คลาย หาก จะ ทรง อยู่ ซึ่ง ความ ทุกขเวทนา
 อัน สิ้น หัก ฉะนั้น ข้าตมา จะมี ชีวิต ดำรง อยู่ เป็น ปกติได้ เหตุ
 ว่า จง ภาษิต การ ฟูซาก บมิได้ เป็น อัน จะ บริโภค ซึ่ง โภชนาหาร
 แล นิ ชนา การ ร่าง ขี้ เสี้ยน ซึ่ง ความ กระวน กระวาย แต่ สัก ขณะหนึ่ง
 เลย ” ใน เมื่อ แพทย์ ได้ สดับ คำ แต่ นาง โพทิวา ตั้ง นั้น แล้ว จึง ยบอีก

03/04/2565

ว่า “ดูกรท่านผู้แม่เรือน ข้าตมารู้แจ้งแล้วว่า อากาการของ
 สามิแห่งท่าน นั้น บมิได้มีโอกาศอัน จะเสื่อม คตตายเลย หากมรณะ
 ภัย อัน จะ มา ถึง นั้น ยัง บมิได้มีกำหนด อัน ว่าชีวิต ของ นาย
 โททระ นั้น จะดับ ไป ณ บัด นี้ ฤาว่า จะดำรง อยู่ อีก ชั่ว สัตตวาร
 แด ขวบมาส ก็ ได้ ทุก ประการ นาง จึง มี วาจา ตอบ ว่า ข้าตมา
 ขอบใจ แก่ท่าน เป็น นักหนา เหตุว่า รู้แน่ แก่ใจ แล้ว ก็ จะ ยัง ข้าตมา
 ให้ มละเสียด ซึ่ง กังวล ได้ ”

ส่วน นาย แพทย์ เมื่อ ได้ สดับ วาจา แต่ นาง ฉนั้น นั้น แล้ว ก็ มา คิด
 ประหลาด แก่ใจ เหตุ ว่า กาล ก่อน นาง ประคอบ ไป ด้วย ความ วิดก
 เป็น อัน มาก มา บัด นี้ ดัง ฤามี วาจา บมิ ได้ สทุก สท่าน แต่ สัก คำ หนึ่ง เลย
 เมื่อ นาง โททระ ได้ รู้แจ้ง ซึ่ง อากาการ แห่ง สามิ ของ ตน แล้ว ก็ เข้า
 ไป กระทำ ซึ่ง การ อุปฐาก แดบ ที่ โสยาสน์ แห่ง สามิ ของ ตน เป็น อัน ดี
 แด พิจารณา เห็น สามิ มี ฌวี กาย อัน ชุบ ชิด มัว หมอง แล มี กายา พยพ
 เป็น อัน อ่อน นึก เหตุ ว่า กาล มรณะ เข้า ครอบ จำ อยู่ ช้า นาน นาง ก็ มี
 อาจ กลัน ไว้ ซึ่ง น้ำตา อัน นอง ชัง ชุ่ม อยู่ ใน หน่วย ตา ทั้ง สอง นั้น ได้
 ไน ขณะ นั้น จะ ได้ มี ผู้ พยายาม ลอื่น ๆ อยู่ ใน สถาน ที่ นั้น นอก แต่ นาง
 โททระ นั้น ก็ ทามิ ได้ เลย นาง จึง จุม พิต แดบ มุข ประเทศ แห่ง
 สามิ ของ ตน แล้ว ค่อย กระซิบ กล่าว วาจา ว่า ข้าแต่ ท่าน ผู้ เปน
 ภารดา อัน ว่า ความ คับ แค้น อัน ไต ซึ่ง บัง เกิด ขึ้น แก่ เรา ทั้ง สอง นั้น

ท่าน ย่อม แจ้ง อยู่ แล้ว”

ใน เมื่อนาง กล่าว วาจา แต่ เท่า ดั่ง นั้น แล้ว ก็ ประคอง มือ ซ้อน ชีว
ซึ่ง ศีร์ษะ แห่ง นาย โททิวระ แล ทับ ไข้ว แทบ อูระ ประเทศ แห่ง ตน แล้ว
แลวาง ลง แล้ว นาย โททิวระ สูด สิ้น ซึ่ง ยัสสาสะ มัสสาสะ กระทำ กาล
ใน ขณะ นั้น เบื้อง ว่า นาย โททิวระ กระ ทำ กาล แล้ว นาง โททิวรา ก็ มา
บอก แก่ แพทย์ ตาม เหตุ ผล อัน มี มา นั้น ประชา ชน ทั้ง หลาย ก็
บรรลือ ซึ่ง คัพท ลำ เนิยง โจอท นากัน จน กิดติ คัพท นั้น ทราบ ทั่วไป ถึง
พระ นคร เหตุ ว่า การ วิณัจฉัย ซึ่ง สาสะ คณัน ก็ รอ อยู่ ด้วย กาล กำหนด
แห่ง อายุ ความ ดั่ง ได้ พรรณา มา แล้ว ใน ทน หลัง

นาย โจร อัน ตอง พันธนาการ อยู่ใน กร นั้น เมื่อ ได้ แจ้ง ซึ่ง
ประพฤติ เหตุ อัน เป็น ไป ฉนั้น นั้น ก็ บัง เกิด ขน ซึ่ง ความ สยต สยของ
ควัน ควัม ต่อ มรณะ ภัย เป็น อัน มาก อัน ว่า อรรถคติ นั้น ประเวณะ
อมาตย ก็ พิพาก ษา ให้ ประหาร ชีวิต โจร นั้น เสีย โดย ควร แก่ โทษ
เพื่อ ปรา กฏ เป็น แบบ อย่าง แก่ ประชา ชน ทั้ง หลาย ใน เมื่อ การ
พิพาก ษา เป็น ไป สำ เร็จ แล้ว อมาตย ทั้ง หลาย ก็ กุม เอา ซึ่ง ตัว
นาย รัตโน รา ไป กระ ทำ ทัณฑ์ กรรม คือ ประหาร เสีย ซึ่ง ชีวิต ตาม
คำ พิพาก ษา นั้น ทุก ประการ แล การ ประหาร ชีวิต นาย รัตโน รา
นั้น ก็ เอิก กรึก โศก สาด ทั่วไป ใน พระ นคร ล้ำ การ อื่น ๆ อัน มี
มา แต่ หลัง เหตุ เพื่อ เป็น ที่ ยัง โภค สมบัติ แล ชีวิต แห่ง ชาว ชน ขด

ให้ดำรง อยู่ในโสถติภาพ สวัสดิ์ถาวร ทุก ประการ

พรณา มาใน นิทาน พยายามท อันจำ ลอง รเหยียบ เรือง รราว มาแต่
 คัมภีร์ อังคะลิสสะ อิตัสสะตะเว เตชะ มีคคาลินีครีสะมัททะสังขยา ๑๘๘๓
 ก็ ยุติ ดลง แต่เพียง นี้

ควร คิดนาง น้เปรียบ

ภรรยา ตนนา

น่า จะเห็น ดี ฤา

ชัว แท้

เดือน ชีพิต ภรรยา

ด้วน ด้บ

มล้าง ชีพโจรได้ แก่

เผ็ด นัว

สำนักหอสมุด

นิพนธ์

เรื่อง การสร้างพระพุทธรูปต่าง ๆ

ลัทธิปุรุษ ที่สร้างพระพุทธรูปทุกวันนี้ ได้สร้างพระปางไหน เป็นมาก แล่น้อย กว่ากัน?

การนี้ได้สืบตาม นายช่าง ทั่ว ๆ แห่ง ก็ไม่ใคร่ จะมีหลักฐาน ที่ จะถือเอา เป็น การ แน่ นอน ได้ เพราะเขาไม่มี มาณูชี้ สำคัญ ขึ้น ใด เป็น แต่ นึก ประมาณ ตาม กาล ที่ เขา ได้ ทำ มา แล้ว ถึง กระทบ นั้น ก็ กอ จะ อา ไคร ย อ่าง อิง เขา มาก กล่าว ไว้ ใน ที่ นี้ ได้ เพราะว่า ผู้ ที่ เคย ได้ ทำ มา แล้ว แม้ ถึง จะ คาด คณ ก็ คง ไม่ ไกล จาก ความ จริง นั ก

จะ ได้นำ เขา จำนวน ราย ลเอียด ของ นายช่าง ที่ สืบ มา ได้ ลง ไว้ ต่อ ไป ช่าง ล่าง นี้

(๑) ช่าง หล่อ เชิง สพาน หัน ได้ หล่อ

พระสมมติ	ใน ปี หนึ่ง	ประมาณ	๕๐๐ องค์
พระมารวิชัย	”	”	๔๐๐ ”
พระห้ามญาติ	”	”	๓๐๐ ”
พระห้ามสมุทร	”	”	๒๐๐ ”
พระพุทธรูป	”	”	๕๐ ”

รวม พระพุทธรูป ” ” ๑๔๕๐ ”

(๒) ข้างหล่อกหลังวัดระฆังโฆสิตาราม

พระห้ามญาติ	ในปีหนึ่ง	ประมาณ	๒๐	องค์
พระห้ามสมุทร	”	”	๕๐	”
พระมารวิชัย	”	”	๓๕	”
พระสมาธิ	”	”	๓๐	”
พระพุทธรูป	”	”	๑๐	”
รวมพระพุทธรูป		”	๑๕๐	”

(๓) ข้างหล่อกคลองหลังวัดระฆังโฆสิตาราม

พระห้ามสมุทร	ในปีหนึ่ง	ประมาณ	๑๖	องค์
พระห้ามญาติ	”	”	๑๐	”
พระมารวิชัย	”	”	๑๐	”
พระสมาธิ	”	”	๗	”
พระพุทธรูป	”	”	๕	”
รวมพระพุทธรูป		”	๔๘	”

(๔) ข้างหล่อกคลองหลังวัดระฆังโฆสิตาราม

พระห้ามญาติ	ในปีหนึ่ง	ประมาณ	๑๕	องค์
พระห้ามสมุทร	”	”	๑๒	”
พระสมาธิ	”	”	๗	”

เรื่อง การสร้าง พระพุทธรูป ต่าง ๆ

พระ มาร วิไชย	ในปีหนึ่ง	ประมาณ	๕	องค์
พระ พุทธไสยาศน์	”	”	๒	”
รวม พระพุทธรูป	”	”	๘๑	”

รวม ทั้ง ๔ ราย คงได้ จำนวน ดังนี้

พระ สมาธิ	ในปีหนึ่ง	๕๔๔	องค์
พระ มาร วิไชย	”	๘๕๐	”
พระห้ามญาติ	”	๓๘๕	”
พระห้ามสมุทร	”	๒๗๘	”
พระ พุทธไสยาส	”	๖๗	”
รวม ทั้ง สิ้น	”	๑๗๒๔	”

เมื่อได้รวม ขาบุญขึ้นมา ดังนี้ แล้ว ท่านผู้อ่าน คง จะเห็นได้ว่า จำนวน พระ สมาธิ มีผู้นิยม สร้าง มาก เป็น อย่าง ที่ ๑ พระ มาร วิไชย คง เป็น ที่ ๒ พระ ห้าม ญาติ เป็น ที่ ๓ พระ ห้าม สมุทร เป็น ที่ ๔ การ ที่ มีผู้นิยม สร้าง พระ สมาธิ มากกว่า พระพุทธรูป ปาง อื่น ๆ เช่นนี้ บางทีก็ จะ เป็น การ ผิด จาก ความ รู้ สึก ของ เรา ด้วย ได้ เคย สังเกต ตามวัด วา อาราม ต่าง ๆ มัก จะ ใจ เห็น พระ มาร วิไชย มากกว่า พระ ปาง อื่น แม้ ถึง ความ คาด คั้น ของ ผู้ ที่ ได้ เรียบ เรียง เรื่อง นี้ ก็ คิด อยู่ ว่า พระ มาร วิไชย คง จะ มาก กว่า พระ สมาธิ เหมือน กัน

เรื่องอั้งวันในหนังสือ

พวกคนนางไทที่เป็นพนักงาน รับหนังสือหัวเมือง คือมหาดไทย
 กระลาโหม กรมท่าแต่ก่อนนานมาแล้ว เมื่อจะจดหมายว่าถึง หรือ
 ลงในหนังสือ ไปให้ผู้รับ ว่าหนังสือผู้นั้น ๆ ให้มาว่าอย่างนี้ ๆ
 ก็มักไม่เก็บเอาวันที่มีในท้ายหนังสือที่บอกส่ง มา นั้นว่า เป็นสำคัญ
 หนังสือ เหมือน อย่าง ธรรมเนียม ชาวยุโรปนั้นเลย ย่อมยึดเอา
 แด่วัน เมื่อหนังสือมา ถึงนั้น ขน ว่า ขน พุด แลแล้วก็ว่าไม่ตรง ว่า
 แด่เขียน อย่างนี้ วัน — | — คำปี — คก ผู้มีชื่อนั้นบอกมา
 หรือว่ามีหนังสือมา หรือว่าบอกหนังสือมาว่าถึงนี้ ข หรือจน
 ถึงหนังสือที่ผู้ใด ๆ ถวายมาในสมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว เมื่อจะเอา
 ไปว่าถึง ก็พุดถึง หรือเขียนก็ว่าวัน — | — คำปี — คก ผู้มี
 ชื่อนั้นทูลเกล้าฯ หนังสือเข้ามาว่าถึงนี้ ๆ เป็น อย่างนี้ การที่
 พุด แล เขียน อย่างนี้ พระบาท สมเด็จ พระ จอมเกล้าเจ้า อยู่หัว
 ไม่ตรงเห็น ชอบเลย เมื่อพุดแลเขียนกำหนดเอาวัน หนังสือมา
 ถึง ขน ว่าวัน ๐๓/๐๔/๒๕๖๕ — | — คำปี — คก ผู้มีชื่อนั้นบอกมา ว่าถึงนี้
 ก็ดูเหมือน บอกด้วยเดด แครปที่ พังดูเหมือน เป็นอันรู้เร็วนัก จึงควร
 เห็นว่าเป็น เทียง ไปไม่ได้ความจริง ก็เมื่อเขียน ว่าวัน — | — คำ

บี ——— คก ผู้มีชื่อ น มีหนังสือมา หรือว่า บอก หนังสือ มาว่า
 ดึง วัน ที่ จดลง ข้าง นานนี้ ถ้าเอา วัน หนังสือ มา ถึง นั้น จด ก็นิด
 เป็น เท็จไป แต่ ที่ คน ฟัง คน อ่าน เข้าใจ ว่า วัน ที่ ว่า นั้น เป็น วัน ที่
 ท้าย หนังสือ ที่ เขียน มี ใช้ วัน หนังสือ มา ถึง จึง เป็น เท็จไป ก็ แต่
 ผู้ว่า ผู้ เขียน เคย ปาก เคยใจ เดียว ก็ ล้ำ คัญ ว่า ความ นั้น เป็น จริง ก็
 เพราะ ลัทธิ ใน พวก ข้าราชการ ข้าง ไท พอใจ เอา วัน หนังสือ มา
 ถึง ชน พุด ชน อ่าง วัน ใน ท้าย หนังสือ ไม่ ใคร แลดู ต่อ เมื่อไร
 เกิด ความ วิตถ ลง โสย จะ ใคร รู้ ว่า หนังสือ มา เมื่อไร วันไร นบับ ไท
 มา ก่อน นบับ ไท มา หลัง จึง ถาม กัน คับ คับ ได้ แล่ ว่า พุด กัน ว่า หนังสือ
 นบับ นั้น บอก มา เมื่อนั้น หนังสือ นบับ นั้น มา ก่อน นบับ นั้น มา หลัง

พระ บวช สมเด็จ พระ จอมเกล้า เจ้า อยู่หัว ไม่ ทรง เห็น ด้วย มา
 นาน แล้ว ได้ ทรง ลัง ลอน ว่า ถ้า จะ ว่า อย่าง ก่อน ว่า วัน ——— คำ
 บี ——— คก ผู้มีชื่อ น บอก มา ว่า อย่าง น กิด มี หนังสือ มา ว่า
 อย่าง น กิด ให้ เอา วัน ใน ท้าย หนังสือ ชน จด จึง จะ ควร ก็ ถ้า แม้น
 ต้อง การ จะ เอา วัน หนังสือ มา ถึง ชน ว่า ก็ ขยำ ให้ ว่า ผู้มีชื่อ น บอก
 มา ผู้มีชื่อ น มี หนังสือ มา อย่าง นั้น เลย ให้ จด ทหมาย วัน หนังสือ
 มา ถึง ชน ว่า ว่า วัน ——— คำ บี ——— คก แล้ว ให้ ว่า ได้
 03/04/2508
 วัป หนังสือ ของ ผู้มีชื่อ น นบับ นึง หรือว่า หนังสือ ผู้มีชื่อ น มา ถึง
 นบับ นึง ว่า ดั่ง นั้น ๆ อย่าง นั้น จึง จะ ชอบ การ ที่ ทรง ลัง ลอน ดั่ง นั้น
 ก็ เป็น การ ข้าง ไท ทรง เห็น ว่า จด ทหมาย อย่าง เก่า นั้น เป็น เท็จ อยู่

ไม่ตรง จึงทรงแก้เสียให้ตรง เหมือนหนึ่งไม้เท้าหรือด้าม พาย
 ของใช้ อยู่ในเมืองนี้เอง คดโกง อยู่ไม่ตรงไม่งาม ก็คัดเสียให้
 ตรงให้งาม แต่พวกที่เคยตัว อย่าง ก้อน ไม่พอใจ ทำ ตาม นิด จาก
 การ ที่เคย แล้วมีหน้าซ้ำ กระซิบ นินทา ว่า ใน สมเด็จพระ จอมเกล้า
 เจ้า อยู่ หัว ดำรัสสั่งให้ ใช้ อย่าง ฝรั่งไม่ให้ ใช้ อย่าง ไท ก็ การ
 ที่เคย นั้น การ จริง อย่าง หนึ่ง ไป พุด อย่าง หนึ่ง เหมือน อย่าง คำ ไท
 ลาง คน ก็น พุด ว่า ย่ำ บ้าง ว่า ขัด แจง บ้าง แกล้ง ไป จริง ๆ ไม่ หลง
 ลืม ก็ ว่า เคย ไป บ้าง ให้ แก่ ก็ ว่า ให้ กับ เรียก เขา แต่ ก็ ว่า เรียก เขา
 กับ บอก แก่ ก็ เรียก ว่า ขอก กับ นิด ๆ อยู่ นั้น มาก ถึง ใน คน ที่ เคย
 เข้าใจ กัน ก็ เข้าใจ ไป แต่ จะ เขา เป็น ภาษา ไท แต่ ไม่ได้ คำ ว่า
 “กิน” นั้น แปล ว่า ทำ ล้ม ไป หรือ ให้ เสีย ไป หรือ ให้ หมด ไป ว่า กิน
 คำ ว่า “ย่ำ” นั้น ของ ที่ เนิบ อยู่ ไม่ เรียบ ร้อย แน่นหนา ทุบ ต่อย ตี
 ลง ให้ แน่น หนา “เคย” นั้น คือ หลง ทำ หลง พุด หลง เดิม เกม ไป
 กว่า ที่ ต้อง การ คำ ว่า “กับ” นั้น คือ สอง คน สอง สิ่ง หรือ หลาย
 คน หลาย สิ่ง มี ภิรชา เหมือน กัน คือ พุด กัน ปดุก ษากัน นัดกัน ไป ด้วย
 กัน มา ด้วย กัน อยู่ ด้วย กัน แลอื่น ๆ คำ ว่า “แก่” นั้น คือ ผู้ ใด
 เป็น ผู้ ใด ผู้ ไร ว่า แก่ ผู้ นั้น ได้ สุข กิจ ดี เหมือน อย่าง ว่า ให้ ความ สุข
 แก่ ผู้ นั้น ให้ ยศ แก่ ผู้ นั้น ให้ ได้ ลาภ กิจ ดี เหมือน ว่า ให้ เงิน
 แก่ ผู้ นั้น ให้ ได้ สม ประ คงค์ กิจ ดี เหมือน ว่า ชาย ให้ แก่ ผู้ นั้น
 ให้ ได้ ทุก ข์ กิจ ดี เหมือน ว่า ลง อาญา แก่ ผู้ นั้น มอบ ใจ แก่ ผู้ นั้น

ฝากไว้แก่ผู้หนึ่ง ให้ได้ ความรู้ กิติ เหมือน ว่าแจ้งความ แก่ผู้หนึ่ง
 บอก แก่ผู้หนึ่ง คำว่า “แฉ” นั้น คือใครให้ใคร ทำให้ว่าแฉ
 ผู้หนึ่ง หรือเพราะผู้หนึ่ง เหมือน อย่าง คำว่า ได้ สิ่ง ของ มาแต่ผู้หนึ่ง ให้
 ซอมาแต่ผู้หนึ่ง เรียกมาแต่ผู้หนึ่ง เบิกมาแต่ผู้หนึ่ง พังมาแต่
 ผู้หนึ่ง รั้งมาแต่ผู้หนึ่ง เข้ามาแต่ผู้หนึ่ง เนื้อความ ต่าง ๆ ใน
 ภาษาไทย ก็ ประ กาศ ชัด อยู่ ดอก ไม่พอที่จะเลอะ ก็ยัง เลอะ
 ไม่รู้หาย โดยสิ่ง สอนดี ๆ ก็กระซิบ นินทา ว่าเขา อย่าง ฝรั่ง
 ที่จริงมิใช่ อย่าง ฝรั่ง ในหนังสือเก่า ๆ ของแผ่นดิน ก่อน ๆ ที่เขียน
 ว่า กั๊ กั๊ กั๊ เช่น หนังสือ ทก วันน ก็ไม่มีเลย
 แต่ บัดนี้ หนังสือ ซึ่ง พระเจ้า น้อย ยาเธอ กรมหลวง วงษา
 ธิราชสนิททรงบัง เจ้าพระยาครุฑวิกรมฯ เรียง บ้าง เจ้าพระยา
 รวิวงษ์มหาโกษาธิบดี เรียง บ้าง เพื่อให้ตอบไปแก่ชาวต่างประเทศ
 ก็มักใช้ว่า ด้รับ หนังสือ ของ ท่าน ลง วัน นั้น ๆ หรือว่า ด้รับ
 หนังสือ มาแต่ ผู้หนึ่ง ๆ ลง วัน นั้น ๆ ดังนี้ ทำไป เพื่อจะให้ ชาวต่าง
 ประเทศ เข้าใจง่าย ตามการที่เขาเคย สังเกต แล้วเขียนเข้ามา
 ทูลเกล้าฯ ถวาย อย่าง นั้น ก็มีบ้าง ด้วยเข้าใจว่าโปรด อย่าง นั้น
 การที่ท่าน ทั้งสาม ใช้ อย่าง นี้ ควร จะว่า ด้ว่าเอา อย่าง ฝรั่ง แท้
 แต่ อย่าง นั้น ถึง เปน อย่าง ฝรั่ง ก็ เปน อย่าง ดี เหมือน เรือกลไฟ
 ดีกว่า เรือพาย เรือกำปั่น ดีกว่า เรือสำเภา จีน ขึ้นไฟ ดีกว่า ไม้
 ขึ้น ยา ข แต่เจ้าพระยา รวิวงษ์ มหาโกษาธิบดี นั้น ลาง คราว
 ก็ยังไหลไป อย่าง เก่า บ้าง อยู่ เหมือน อย่าง ใน เร็ว ๆ นี้ ก็ยังมี

บันทึกถวายเป็นกุศล

จารึกถวายเป็นกุศล

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จฯ เฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลแด่
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

สักการ ชวลิต ล้วน	เล่ห์ ประดิษฐ์
ดำรง โดย สยามนิกร	ราชเจ้า
ทรง พระราชอิทธิศ	ถวาย แด่
สมเด็จพระจอมเกล้า	กอบ เกอ การ เสด็จ
ตั้ง เดิม พระใต้เสด็จ	ดำรง
ศิริ ราช สมบัติ ตรง	ศก ครัง
พัน สอง ดับ สาม คง	ศักดิ์ ราช
รวม สิบ เจ็ด ปี ทั้ง	เศษ ด้วย ทศ เดือน
ไม้ เหมือน ในรัชนี้	เนา นาน
ยี่สิบห้า พรรษกาล	ล่วง แล้ว
ขอ พระ ยึด ชนมาน	มากยิ่งขึ้น ยาว เทอญ
ขอ ราช สมบัติ แคล้ว	คลาศ พัน ภัย นตราย

03/04/2065
บรรยาย ประทับ ทง แก้ว ประดับ ทุกครั้ง มนุษย์ น้อม นาม นิยม
ลม ความ วชิร แก้ว ฤกษ์ ทราบ ล่วง แล้ว เล่ห์ เพียง แสงเพลิง
บันเพ็ง ที่ พระใต้ ผดุง พุทธ ศาสน์ ให้ เวียบ ร้อย เจริญดี

หนึ่ง มี รุป มกุฎ ตั้ง เทียบ พระนาม เทียบ ทั้ง ดุจ ผู้ นอง สยาม
 ความ เจริญ พระ รอบ รู้ ขยาย กิจ พานิช กู้ รัฐ ให้ รุ่ง เรือง
 พล เมือง มี ทกข์ แม่ พระ ทราบ พระ ทรง แก่ กอบ ด้วย ยุติธรรม

พระ เจ้า นอง ยา เถอ กรม หมื่น ขัติศรี อุดม เดช

นับ ปี แต่ ได้ ราช	สม บัด
ยี่สิบห้า โดย วัฒน	อยู่ เกล้า
จง ทรง สุข เกษม สวัสดิ์	สืบ ต่อ นาน เทอญ
สรรพ โครธ แล สิ่ง เคร้า	หลีก พัน มลาย ลุญ
ชุ่ม ประ ทิป ที่ ดัน บัน	ถยามิศร
ทรง พระ ราช อุตติ	ต่อ ไท
รามานิเบศร์ ขัตติ	ราช เริ่ม วงษ์ เอย
แป้น เครื่อง ตัก การ ไต้	ดุจ อ่าง วาย เกลิม
ท้าว เริ่ม ตั้ง สฤษดิ์ ดำ	แดน ทวา รา แอ
ขีด ขาดิ สยาม ปรี ษา	ท่ว ทง
ไต้ ตั้ง ชตก ษิณา	จัญ คู้ นลร เกย
ไต้ ร่ม ไม้ หมัน ครึง	จัย สร้าง นลท หลวง
พระ เจ้า นอง ยา เถอ	กรม หมื่น ราช คัก คี สโมธ

ชวาตา ชวัด ล้วน	เมธอง สี่
สมเด็จ พระ ภูว จักรกร	นาย เน้

สยามรัฐ ราชพลี

ยทิศ ส่วน กุศล แอ

ถวาย พระราเมศวร เจ้า

อยุตธ เบื้อง เปรารณ

ผู้ผ่าน ถวัลย์รัฐ ถ้วน

สอง ครา

ใน นคร ทวาร วา

ก่อน กั

ประสมพระ บรมลา

วิกษาด

แสดง นิ มิตร เชิด ชี

เหตุให้ สุขเกษม

เปรม กระมล ไท้ ธ สร้าง

อาราม

สถูป มหา ชาติ นาม

เกร็ด ก้อง

ทวย ราชภู ธิ ขาม

ชยอน เตช พระนา

เขียง ใหม่ กำ ราช ต้อง

พ่าย แพ้ ฤทธิ

ภู มิละ โลกแล้ว

เสอพิมาน ไตอา

เชิญ รัย ชึ่ง สรวง คัก การ

นี้

มาน มุ่ง มะโน สมาน

ประ ธิ์ธ ลัง สวัสดิ์ เทอญ

เชิญพระ เชิญ ช่วย ชี

ช้อง ให้ สกุ ผล

ภู มณฑล เทพ ไท้

ไมด ไท

เพยอพระ เตชแม่ไป

ทัว หล้า

ธา ณาจักร ราช ชุง ไพ

คาลยัิง เทอญ นอ

ไต ประ คัง คั ออย่า ซ้า

สฤชต์ ได้ โดย หวัง

การประชุมครั้งที่ ๘

วันที่ ๕ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓ ได้มีการประชุม กรรมการ สัม ปา ทิก
ที่ หอพระ สุมต วชิรญาณ เวลา ๑ ทุ่ม กับ ๓๔ นาที เปิด ประชุม
ผู้ที่มาประชุม คือ—

- ๑ พระเจ้า น้อย ยาเธอ กรมหมื่น นราธิป ประพันธ์ พงษ์ เลขาธิการ
- ๒ พระเจ้า น้อย ยาเธอ กรมหมื่น ทิพยลาภ พฤตธาดา สภาราณียกร
- ๓ พระเจ้า น้อย ยาเธอ กรมหมื่น ดำรง รา นุภาพ ปฏิคม
- ๔ พระเจ้า บวร วงษ์เธอ พระองค์ เจ้าจรรุญ โรงเรืองศรี ผู้ช่วย เหว่ญญิก
- ๕ พระยาอนุ รักษ์ราช มณฑลเข็ญ ผู้ช่วย สภาราณียกร
- ๖ เจ้าหมื่น ศรี สรรักษ์ ผู้ช่วย บรรณารักษ์

พระเจ้า น้อย ยาเธอ พระ องค์ เจ้า ไย ยันตมงคล สภา นายก
ประ ชวร พระ ยอด แล พระเจ้า น้อย ยาเธอ กรมหมื่น สัม มต อมรพันธ์
เหว่ญญิก พระ ทาน ลาย พระ หัตถ์ มา ว่า ไม่ ทรง สบาย เล็ดจ มา
ยัง ที่ ประชุม นี้ ไม่ ได้

(๑) เลขาธิการ ได้ เสนอ เรื่อง ที่ จะ ได้ ลง พิมพ์ คำ สำหรับ เดือน
พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๓ ต่อ นี้ ไป ก็ ได้ ปฎักษา ถึง เรื่อง นี้ สิ้น พิมพ์

วชิรญาณ ราย เดือน ซึ่ง จะ ได้ ออก ใน เดือน ตุลาคม นี้ เดิมคิดว่าจะให้ ได้ออกให้ทัน ใน ภายใน วันที่ ๑๐ แต่ บัดนี้ ตัว หนังสือ แลตราที่ส่ง ไป และ จะไม่แล้วทันได้ ตาม กำหนด เพราะ ฉนั้น หนังสือพิมพ์ นี้ คง จะมี เวลา เลื่อนไป ถึง วันที่ ๑๓ ตุลาคม ซึ่ง จะ ออกได้ แลได้ ทรง ปฎักษา ถึง รายงาน สั้น บี้ จะ ควร ลง ใน ประ วัติ ซึ่ง กว่าจะ ถึง ก็ ยัง ช้า หรือ ควร จะ ลง ต่าง หาก เสีย ก่อน ปฏิคม ทรง แสดง พระ ดำริ ว่า ควร จะ รอ ไว้ ลง ใน ประ วัติ ที่ เดียว เป็น อัน ตกลง นั้น ตาม นี้ แล ได้ ทรง พระ ดำริ ต่อ ไป ว่า การ แข่ง ความ สำหรับ หอ พระ สมุด ต่าง ๆ มี แข่ง ความ ปิด แล เปิด การ ยืม หนังสือ เป็น ต้น เป็น การ เพิ่ง เติง ที่ จะ ให้ สมา ชิก ทราบ การ นั้น โดย เร็ว การ นี้ ก็ เป็น การ ไม่ ตรง กับ กำหนด ของ หนังสือ พิมพ์ ที่ จะ ออก ได้ เพราะ ฉนั้น จึง เห็น ว่า ถ้า มี แข่ง ความ ช่น ฉนั้น แล้ว ก็ ไม่ จำ เป็น ที่ จะ ต้อง ลง ใน หนังสือ พิมพ์ ให้ เจ้า พนักงาน เขียน ประ กาศ ปิด ไว้ ที่ หอ พระ สมุด ใน ที่ โต ที่ หนึ่ง โยบ สมควร

๒. เลขาธิการ ได้ ทรง อ่าน นาม ผู้ ที่ สมัคร จะ เข้า เป็น สมาชิก ใน จำนวน บี้ ที่ ๑๕ ต่อ ไป อีก ๓ ท่าน ตกลง ขอม รับ ให้ เข้า เป็น สมาชิก หอ พระ สมุด ตาม ความ ประ ดงค์ แล้ว ขอให้ เลขา ธิการ มี จดหมาย เชิญ ให้ มอ ของ สือ ส่ง เงิน ตาม ขวรม เนียม หอ พระ สมุด

ปฏิคม ขอ เลิก ประ ชุม สารา นิยกร ทรง รับ รอง เวลา ๑ ชั่วโมง กับ ๕๙ นาที เลิก ประ ชุม

รายงานการประชุมครั้งที่ ๕

วันที่ ๑๔ ตุลาคม รัตนโกสินทร์ ๑๑๓ ได้มีการประชุมกรรม
สัมพันธ์ ที่หอพระสมุดวชิรญาณเวลา ๒ ทุ่มกับ ๓๐ นาที
เปิดประชุม

ผู้ที่มาประชุมคือ :-

- ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ เลขาธิการ
- ๒ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ เทรียญิก
- ๓ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต บรรณารักษ์
- ๔ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรรยาโรจเร่องศรีผู้ช่วยเทรียญิก
- ๕ พระยาอนุรักษราชมนตรี ผู้ช่วยสารานุกร
- ๖ เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ ผู้ช่วยบรรณารักษ์

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล สภานายก
ประจวบ แลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิศาตรา
สารานุกรม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
ปฏิคม มีพระอูระ จะเสด็จมา ยังที่ประชุม ไม่ได้

(๑) เลขาธิการ ได้ทรงปลูกชาลัง การตรวจเรื่องลง วชิรญาณ
ทรงเห็น ว่า ๓/04/๑๑๑ จะมอบให้ กรรมสัมพันธ์ พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง
เป็นผู้ตรวจให้สิทธิ์ขาดเสียทีเดียว เทรียญิกแสดง พระคำไว้ว่า
เวลานี้ก็เป็น เวลาจะสิ้นปีอยู่แล้ว ควรจะยกไว้ให้กรรมสัมพันธ์

นำจัดการต่อไป แต่เรื่องใดที่ยังตกค้างอยู่บ้าง เสร็จญูญิกจะ
ทรงรับเป็นพระพระตรวจให้ตลอดไปคราวหนึ่ง

(๒) บรรณารักษ์รับสั่งว่า เวลานั้นก็เป็นเวลาสิ้นปีแล้ว กรรมสัม
ปาติกสำรับใหม่ ยังไม่ตกลงกัน การทั้งปวงที่ขอพระสมุ
ต กรรมสัมปาติกเก่า มีต้องคงทำอยู่ต่อไป หรือ เสร็จญูญิกรับสั่งว่า
เป็นหน้าที่ของกรรมสัมปาติกเก่า ต้องทำต่อไป กว่าจะได้เปลี่ยน
กรรมสัมปาติกใหม่ดังนี้

(๓) เลขานุการ ทรงอ่านนามผู้ที่สมควรจะเข้าเป็นสมาชิก
ในจำนวนปีที่ ๑๔ ต่อไปอีก ๒ ท่าน ตกลงยอมรับให้เข้าเป็นสมาชิก
ได้ตามความประสงค์แล้ว แลให้ส่งจดหมายเชิญไปให้มาลง
ชื่อลงเงินเสียตามธรรมเนียมขอพระสมุต

เสร็จญูญิกขอเลิกประชุม เลขานุการ ทรงรับรอง
เวลา ๒ ทุ่มกับ ๕๔ นาที เลิกประชุม

รายงาน

ตั้งแต่วันที่ ๒๕ กันยายน ถึงวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓ ใน
ระหว่างเวลาที่ได้กำหนดมานี้ สมาชิกได้มา ยัง ขอพระสมุตวชิรญาณ
๑๑ ท่าน ได้ลงชื่อ ๓๔ ครั้ง แลหนังสือที่ได้ให้เยี่ยม ๒๘ ครั้ง

สมาชิกได้ส่งเงินบำรุงปีที่๑๓ คนละ ๒๐ บาทถ้วน คือ

ภาคีสมาชิก

พระยาจำเมือง (จุ้ย) ๑

มิสเตอร์ เกรแฮม แซนเดอแซน ๑

ภาคินีสมาชิก

หม่อมใหญ่ ในกรมหลวงเทเวศร์วงษ์วโร ประการ ๑

แจ้งความเลือกสภานายก แลอุปนายก

ด้วย กรรม สัมปาทิกได้ ออกใบโหวตเลือกสภานายก แลอุปนายก
เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ร.ศ. ๑๑๓ แลได้แจกทั่วไปแก่สมาชิก
ฝ่ายหน้า ๓๗๘ ท่าน ฝ่ายใน ๗๖ ท่าน ได้ส่งกลับมากตามกำหนด
ในภายในวันที่ ๑๐ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓ ฝ่ายหน้า ๑๕๙ ท่าน ฝ่ายใน
๕๘ ท่าน คงที่ยังมิได้ส่งกลับมากตามกำหนด ฝ่ายหน้า ๒๑๙ ท่าน
ฝ่ายใน ๑๘ ท่าน

เจ้าพนักงานได้ รวม คณณ ตามรายนามผู้ที่มีกา มากแลน้อย
ตั้ง จะลง ราย สเอียดแจ้งต่อไปนี้

รายนามฝ่ายหน้า ที่สภานายก จำนวนคณณ

03/04/2565

๑ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้ากิตติยากร วรลักษณ ๒๓

๒ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์

กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ๒๑

วชิรญาณ

๒๑๓

๓	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร	๑๘
๔	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรินทร์	๑๗
๕	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นศิริรัชสังภาค	๑๑
๖	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์	๑๐
๗	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร	๙
๘	พระเจ้าห้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์	๙
๙	พระเจ้าห้องยาเธอ พระองค์เจ้าจันทาทัดจธธาว	๖
๑๐	พระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์	๖
๑๑	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ	๕
๑๒	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์	๕
๑๓	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วงษ์วโรประการ	๓
๑๔	เจ้าพระยาภาสกรวงศ์	๓
๑๕	เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง	๓
๑๖	สมเด็จพระเจ้าห้องยาเธอ เจ้าฟ้าจัตุมงคลวัคคิ กรมพระจักรพรรดิพงษ์	๒
๑๗	พระยานรรัตนราชมานิต	๒
๑๘	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรวรฤทธิ	๑
๑๙	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นภูธรเรศธำรงค์ศักดิ์	๑
๒๐	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นพรหมวราบุรีรักษ์	๑
๒๑	พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพลาตวรคฤภิก	๑

03/04/2565

๒๒ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล ๑

๒๓ หม่อมเจ้าประภากร ๑

รวมนามผู้ที่ถูกกา ๒๓ นาม เป็นคณน ๑๕๙

รายนามฝ่ายใน ที่อุปนายก จำนวนคณน

๑	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าวณิรัตน์กัญญา	๓๕
๒	สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี	๕
๓	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าอรไทเทพกัญญา	๓
๔	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยดอกลอย	๓
๕	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าภัทราพิมลพรรณ	๒
๖	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าประสาธน์ศิริโส	๒
๗	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าประพาฬวิวัฒน์	๒
๘	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี	๒
๙	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าโสมาวดี	๑
๑๐	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าศิรินาถสวาลดี	๑
๑๑	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าบุษย์นันทน์	๑
๑๒	พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าภาพรประภา	๑

รวมนามผู้ที่ถูกกา ๑๒ นาม เป็นคณน ๕๘

ตำแหน่งที่อุปนายกและอุปนายก ก็คงตกลงในพระนามที่มีคณนมากตามธรรมเนียม ฝ่ายหน้าที่มีคณนมากที่สุดที่ ๑ คือ พระเจ้า

วชิรญาณ

๒๑๕

ลูกเธอ พระองค์เจ้ากิตติยากร วรลักษณ ที่ ๒ สมเด็จพระเจ้าน้อง
 ยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช
 ฝ่ายใน ที่ ๑ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าวณิรัตน์ กัญญา
 ที่ ๒ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี

แจ้งความ

สมาชิก คนใหม่ ปีที่ ๑๓ ที่ได้ตกลงยอมรับให้เข้าเป็น สมาชิก
 หอพระสมุด คราวประชุม ครั้งที่ ๕ รวม ๑๐ ท่าน ที่ได้ลงชื่อส่ง
 เงินแล้ว ๖ ท่าน แลได้ มาลงชื่อส่งเงิน เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน
 ร.ศ. ๑๑๓ อีก ๑ ท่าน คือ :-

หม่อมเจ้าเจ๊ก ผนังา พระบวร วงษ์เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณ
 ประวัตติ ทรงรับรอง
 ๑๘ พระบวร วงษ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนี้แจ่มจรัส เป็นภาคีสมาชิก

กรรมสัมปาทิก ขอแสดงความ ขอบใจ

ด้วยหลวงราชภรณ์บริหาร (จาร์ดี) ได้ให้ตะกร้าสามอย่างดี ๔ ใบ
 สำหรับ เก็บเศษกระดาษ

นายร้อยเอก หลวงราชานุรักษ์ (หรั่ง) ได้ให้สมุด ขาญชี
 เครื่องใช้สำหรับ หียงต่าง ๆ ๑ เล่ม

ขุนประเสริฐ อักษรนิติ (แพ) ได้ให้หนังสือ รายงาน สกษ
 พุทธยาคม ปีแรกที่ ๔ หนึ่งเล่ม

กรรมสัมปาทิกขอเสด็จ

ความชอบพระฤไทยเลขขอใจแก่ :-

พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า อากาศ เกียรติวงศ์	๑
หม่อมเจ้า ประภากร	๑
หลวงเดช นายเวร (ได้ อัก)	๑
หลวง นริศร ราช กิจ (สาย)	๑
ขุน บัญญัติ วรวาท (รัตน์)	๑
นาย หนู มหาดเล็ก	๑

ได้ พระ ท่านพระ รูป แด่ สังกะรูป คาบิเมต ให้ แก่ หอ พระ สมุด

กรรมสัมปาทิก มีความ เสรี ไซก

เลข ใไทย ก่อสมาชิ กผู้ ถึง แก่กรรม กือ :-

ขุน ภัณฑ ลักษณ วิจารณ (วงษ์)	ถึง แก่กรรม เมื่อ วันที่ ๑๓
กันยายน ร.ศ. ๑๑๓	
พระยา อรุณ ชิต ชาญ ไชย (พึง)	ถึง แก่กรรม เมื่อ วันที่ ๒๗
กันยายน ร.ศ. ๑๑๓	

ำหน้าย สสมาชิ กตา

ด้วย พระ ฤทธิรณ ไชย (บุตร) แด่ หลวง พิพิช สมบัติ (ลา) ยื่น
 หนังสือ มา ขอ ลา ออกจาก สสมาชิ ก หอ พระ สมุด กรรม สัมปาทิก ขยม
 อนุญาต ให้ ออกจาก สสมาชิ กตาม ความ ประสงค์ แล้ว